

An aerial photograph of St. Peter's Square in Rome, Italy, taken during the golden hour of sunset. The square's iconic elliptical colonnade is the central focus, with its white columns and statues clearly visible. The surrounding city of Rome is densely packed with buildings, their roofs and walls glowing in the warm, orange light of the setting sun. The sky is filled with soft, golden clouds, and the overall atmosphere is one of historical grandeur and serene beauty.

BRACO KOVAČEVIĆ

**BORBENO
KATOLIČANSTVO**

Banja Luka

BRACO KOVAČEVIĆ
BORBENO KATOLIČANSTVO



EVROPSKI DEFENDOLOGIJA CENTAR

BRACO KOVAČEVIĆ

**BORBENO
KATOLIČANSTVO**

Banja Luka
2025.

SADRŽAJ

<i>PREDGOVOR</i>	7
1. OD PROGONJENIH DO PROGONITELJA.....	13
2. <i>VELIKA ŠIZMA:</i> PODJELE I SUKOBI.....	35
3. PAPOCEZARISTIČKA TEOKRATIJA.....	81
4. SOCIJALNI KATOLICIZAM.....	123
<i>LITERATURA</i>	155

PREDGOVOR

Od vremena nastanka, pa sve do *Milanskog edikta* iz 313. godine, hrišćanstvo je bilo optuživano za bezbožništvo, a hrišćani najsirovije proganjeni. Dioklecijanovim ediktima o netoleranciji, a u periodu od 303. godine, su provedeni surovi progoni hrišćana.

Donošenjem *Milanskog edikta* 313. godine, prestaje njihov progon, a hrišćanstvu se dozvoljava ispovijedanje vjere. Od 380. godine je hrišćanstvo proglašeno zvaničnom državnom religijom Rimskog carstva. Carevi će popularizovati hrišćanstvo koje će se zahvaljujući tome širiti Rimskim Imperijem.

I, od tada nastaje sukob između crkvene i sjetovne vlasti za dominaciju, a od 1054. godine, kao godine *Velike šizme*, odnosno velikog *rascjepa*, *raskola* i *razdvajanja* Hrišćanske crkve na Rimokatoličku crkvu i Pravoslavnu crkvu, intenziviraće se i sukobi između rimokatoličanstva i pravoslavlja, katoličkog Zapada i pravoslavnog Istoka. To je godina rascjepa, podjele i razdvajanja crkvi, i zato će predstavljati jedan od najznačajnijih događaja u istoriji hrišćanstva, ali i u istoriji Evrope u cjelini. U tom rascjepu će se za vjerski i svjetovni primat boriti pape i patrijarsi, rimokatolički i pravoslavni sveštenici. To je i godina od koje snažnije počinju ne prekinuti napadi katoličanstva na pravoslavlje, napadi koji još uvijek traju već gotovo punih hiljadu godina.

Nakon rascjepa između katoličanstva i pravoslavlja, Rim je započeo sa progonom pravoslavaca kao demonizovanih i stigmatizovanih

„jeretika“ i „šizmatika“, kao i organizovanjem krstaških ratova.

Posebno dolaze do izražaja rimokatolička demonizacija i surova proganjanja pravoslavlja, pravoslavnih sveštenika i pravoslavnih vjernika, odnosno započinje *pravoslavofobija*. Nastojeći da potčini Pravoslavnu crkvu i da izgradi svjetsku vlast *Civitas Dei*, Rimokatolička crkva je opravdavala ideju *papocentrizma* i *papocezarizma* kao ideju o *papinoj nepogrešivosti* s ciljem stvaranja *svjetske katoličke imperije*. To joj je bilo neophodno kako bi artikulisala ideju o papinoj nepogrešivosti, čime je nailazila na otpore ne samo drugih katoličkih religija, nego i na otpore Pravoslavne crkve. Dolazi i do njihovog međusobnog sukoba kao sukoba između njihovih crkvenih vlasti koji, u manjem ili većem intenzitetu, sa manjom ili većom militantnošću, traju i danas.

Tako su hrišćani od *progonjenih* postali *progonitelji* što se, posebno, odnosi na Rimokatoličku crkvu čije je djelovanje, u odnosu na Pravoslavnu crkvu, više sekularno, svjetovno i klerikalno, čime se ona upravo pokazuje kao borbena crkva - *ecclesia militans*.

Rimokatolička crkva će, kao *ecclesia militans*, vijekovima pokazivati animozitet prema pravoslavlju, Srbima i Rusima, i snažno razvijati *pravoslavofobiju*, *rusofobiju* i *srbofobiju*. Insistirajući na potpunom *ekskluzivizmu* u tumačenju hrišćanske religije, *centralizmu* u pogledu vlasti, Rimokatolička crkva je, zastupala i *univerzalistički* stav

pokatoličenja kao „povratka vjeri otaca“. Progonila je neistomišljenike, nastojala da ih potčini često provodeći surovu politiku prozelitizma i „krstaški rat“ protiv njih. Tako se pokazala kao stvarna *ecclesia militans*: civilizacija rimokatoličanstva je istorija jedne *ecclesia militans*, odnosno „borbene crkve“.

Ta je istorija istovremeno i istorija zapadne civilizacije kao civilizacije prozelitizma, zla, pokolja, pljačke resursa, destrukcije i genocida, koji će doći do snažnog izražaja u rimokatoličkom proganjajućem odnosu prema pravoslavnim Slovenima od vremena *Velike šizme* do Prvog i Drugog svjetskog rata, pa i poslije njih, sve do naših dana...

1.

**OD PROGONJENIH
DO PROGONITELJA**

Godine 1600. je Šekspirov (*William Shakespeare*, 1564-1616) Hamlet egzaltirano uzvikivao: „Kakvo je remek-djelo čovjek! Kako je plemenit umom! Kako neograničen po sposobnostima! Kako je izrazom sličan anđelu! Kako po razumu naliči na boga!“

Ali, držeći se one latinske mudre izreke *historia est magistra vitae* (*istorija je učiteljica života*), vidimo da čovjek svoj um, sposobnosti i razum, nije baš koristio na plemenit, nego i na sasvim drugačiji način. A, to nam u dobroj mjeri pokazuje istorija hrišćanstva kao istorija sukoba, agresije i nasilja, podjela, proganjanja i ratova.

Danas hrišćanstvo (sa njegovim glavnim ograncima - rimokatoličanstvom, protestantizmom i pravoslavljem) ima veliki broj vjernika i predstavlja najrašireniju religiju u svijetu ali je, od XI vijeka, podijeljeno na rimokatoličanstvo i pravoslavlje, odnosno na Zapadnu, Katoličku i Istočnu, Ortodoksnu, Pravoslavnu crkvu. Takođe, od XVI vijeka, a pod uticajem Martina Lutera, iz Katoličke crkve se izdvaja *protestantizam* koji je odbacio katoličko učenje o posredovanju između Boga i vjernika, kao i učenje o spasenju duše uspomoc crkve. Isticali su učenje o predestinaciji. Kasnije će se iz protestantske religijske zajednice izdvojiti više religijskih pravaca ali, i pored tih cijepanja, rimokatoličanstvo, pravoslavlje i protestantizam su i danas snažne i moćne religije. Ipak, nekada to tako i nije bilo.

Nakon *Rimskog carstva (Imperium Romanum)*, Crkva postaje jednim od najstarijih geopolitičkih aktera istorije.

Vatikan (*Stato della Città del Vaticano*) je naziv za papsku državu kao svjetski centar Katoličke crkve i rimokatoličke vjere. Smješten je u Rimu na malom prostoru od 44 hektara, sa nekih oko hiljadu stanovnika. Kao država, Vatikan predstavlja ostatak Papske države Srednje Italije u kojoj je 1865. godine na 40.000 kvadratnih kilometara živjelo 3.000.000 stanovnika. Vatikan je grad-država, odnosno zvanična Papska, ili Papinska država (koja je postojala u periodu od 754. do 1870. godine) i centar Katoličke crkve, stvorena Lateranskim ugovorom (11. februara 1929) kao nasljednik Papske države. Lateranskim sporazumom je nakon 59 godina regulisan pravni status Vatikanu. Potpisivanjem Lateranskog sporazuma od strane fašističkog režima je Katolička crkva proglasila Musolinija (*Benito Amilcare Andrea Mussolini*, 1883-1945) - „čovjekom Providnosti“.¹

¹ Teritorija Vatikanu kao države je glavni administrativni centar i sjedište Rimokatoličke crkve. Italijanska vlada je papi oduzela svjetovnu vlast, a 1871. godine je odobrila da Vatikan bude grad-država u Rimu i da bude nezavisan od italijanske države. Lateranskim sporazumom iz 1929. godine je priznata nezavisna suverenost Svete stolice u Vatikanu. Jasno je da Rimokatoličku crkvu i Vatikan ne treba poistovjećivati ali, ipak, radi lakšeg razumijevanja predmetne stvari o kojoj govorimo (i da ne bismo zapadali u teorijsku konfuziju koristeći nazive *Papska država*, *Rimokatolička crkva*, *Katolička crkva*, *Sveta stolica*, *Papska kurija*, *Kurija*, i slično), mi ćemo, na ovom mjestu, koristiti naziv *Vatikan* kao objedinjenu oznaku za geopolitičko

Poznato je da je rano hrišćanstvo bilo optuživano za bezbožništvo, i zato je bilo *progonjeno*.

Rane hrišćanske zajednice su bile male zajednice povezane vjerom i osjećanjima bratske ljubavi. Nisu imale potrebu za poglavarem, nisu imale „biskupa“ na vrhu tih zajednica već osobe koje su se isticale sposobnošću propovjedništva. Bili su to „oni stariji“, „nadzornici“, „čuvari“ i pastiri“ svoga „stada“. Oni su se brinuli oko vjerskih pitanja, dok su drugi imali ulogu „đakona“ u „đakoniji“ dijeljenja milostinje članovima zajenice. „Vlast“ koju su imali „čuvari“ i „nadzornici“ još uvijek nije bila izdiferencirana kao posebna vlast. Bila je to u suštini *moć* koja se funkcionalno artikulisala kao *harizmataska moć* utemeljena *sposobnostima* nekog člana rane hrišćanske zajednice. Već od druge polovine drugog vijeka ta će se moć izdiferencirati u poseban i viši nivo hijerarhije čime će „biskupi“ postati lideri svoje crkve. Tako je nastala institucija *biskupa* koja će dovesti do učvršćenja hrišćanstva. Ipak, hrišćanstvo je još uvijek bilo opterećeno organizacionim problemima tako da se i najveća organizaciona slabost moći rane crkve odnosila na nedostatak priznatih kanonskih spisa što je, sasvim razumljivo, mnogo toga bilo prepušteno volji harizmatičnih vođa, propovjednika, zilota i mistika koji su već bili prijetnja opstanku crkve i

djelovanje Rimokatoličke crkve kao *ecclesia militans* prema, prije svega, pravoslavnim narodima, Slovenima, Rusima i Srbima.

predstavljali opasnost mogućeg raspada crkve u manje, i često međusobno suprotstavljene grupe kao nestabilne sekte. Kao odgovor na postojeću prijetnju odigrao se razvoj *episkopata* kada je *biskup* postao „čuvar prava vjere“ (*ubi episcopus, ibi ecclesia*). Sada su se biskupi počeli okupljati i organizovati u *sinodima* u okviru kojih će definisti doktrinu i boriti se protiv jeresi. Tako su nastala i crkvene provincije pod vlašću *mitropolita* organizovane prema već postojećem obrascu carske provincijske organizacije. Po ugledu na Rim, sada je Crkvi bila neophodna razvijenija organizacija čuvara vjere i svoje pozicije, i suprotavljanja sektašima kao „šizmaticima“. Crkva je razvila i teoriju apostolskog nasljeđivanja kako bi se još više učvrstila i osnažila. Upravo, to predstavlja osnovu utemeljenja autoriteta rimskog biskupa i moći Rimske crkve (Baraklaf, 2021: 14-16).

Rimljani nikako nisu željeli da tolerišu hrišćanstvo kao novu religiju. Smatrali su ga prijetnjom državnoj religiji zato što su hrišćani odbili da provode već propisane obrede. Zato su surovo kažnjavani kao, na primjer, razapinjanjem, ili bacanjem lavovima u Koloseum, što je za Rimljane bila omiljena zabava!?

Vrhunac progona hrišćanstva i hrišćana se dogodio u vrijeme vlasti careva Nerona (*Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus*, 37-68 n. e.) i Dioklecijana (*Gaius Aurelius Valerius Diocletianus*, 244-311). Pa, i pored sistematskog nastojanja uništenja hrišćanstva i surovih kazni koje je država provodila prema hrišćanima, i državnog otpora u

cjelini, ono se, ipak, širilo. Obično se ističe da je hrišćanska crkva rasla jer je bila „natopljena krvlju mučenika“. Popularnost hrišćanstva je proizlazila iz vjerskog pružanja utjehe, smisla i svrhe postojanja, kao i zbog toga što je nova vjera pružala empatiju i ispunjavala potrebu za pripadanjem i, kako bismo to danas rekli, potrebu za simboličkim identitetom (Hol, 2017: 94).

Rimski car Neron bio je vladar od 54. do 68. godine n. e. Iako je za narod priređivao zabave, bio je poznat po svojoj kompulzivnoj surovosti prema prijateljima, rodbini, poznanicima te je, tako, ubio svoju majku, suprugu i učitelja. Navodno je, čisteći zemljište za svoju *Zlatnu kuću*, zapalio Rim. Za podmetanje požara je optužio hrišćane koji su bježali u katakombe. Rimske vlasti su ih hapsile i surovo kažnjavale, a kasnije će neki od tih mučenika biti proglašeni svecima. Proganjanje hrišćana i hrišćanstva provodilo se i Dioklecijanovim ediktima o netoleranciji u periodu od 303 godine. Dioklecijan je bio poznat po strašnom i krvavom progonu hrišćana.

Zahvaljujući rimskim carevima Liciniju (*Flavius Galerius Valerius Licinianus Licinius*, 250-325) i Konstantinu Velikom (*Constantinus Magnus*, 272-337, car od 306-337) donesen je 313. godine zakonski akt poznat pod nazivom **Milanski edikt** kojim je priznata vjerska sloboda čime je prestao progon hrišćana, a hrišćanstvu dozvoljeno ispovijedanje vjere. Sada je hrišćanstvo bilo izjednačeno sa drugim religijama postajući

prihvaćenom religijom Rimskog carstva. Kasnije će i sam Konstantin preći u hrišćanstvo.

Konstantinova su vjerska ubjeđenja bila veoma snažna, i zato je hrišćanstvu omogućio da postane službena religija Carstva. Hrišćansku crkvu je pomagao dajući joj bogate darove, određene povlastice i pravnu osnovu ubiranja poreza i oslobađanja obaveze plaćanja poreza 312. godine. Hrišćane je postavljao na visoke i značajne položaje u vojsci i državnoj administraciji. U pismu afričkom prokonzolu 313. godine je objasnio svoj stav da hrišćansko sveštenstvo ne treba ometati svjetovnim službama i finansijskim obavezama: „Kada su slobodni da iskažu najvišu službu Bogu, očito je da mnogo pridonose državnim poslovima“ (Van Doren, 2005: 87).

Pošto je hrišćanska vjera postala imperatorova vjera, ona je u IV vijeku nametnuta cijeloj imperiji, najprije kao *povlašćena*, a zatim i kao **obavezna** vjera.

Car Konstantin je prenio prestionicu u drugu zemlju - osnovao *Novi*, ili *Drugi Rim* – *Konstantinopolis*. Umjesto Rima, car je 330. godine proglasio Konstantinopolj za prestionicu Istočnog hrišćanstva. Istočno rimsko carstvo se u kulturnom pogledu veoma mnogo razvijalo i prednjačilo u odnosu na druge srednjovjekovne države. Taj uticaj je zahvatio i istočne narode - Ruse, Bugare i Srbe.

Učestvujući u raspravama o dogmi i odlučujući o učenju, Konstantin je zabranio isповijedanje drugog učenja osim onog koje je

proglašeno kao pravilno (*ortodoksno*). Svako drugo učenje je proglašeno za *jeres*, a jeretik je morao biti kažnjen smrću. Tako se pokazalo da nije samosvojsno ubjeđenje hrišćana, već „materijalna moć imperatorova osigurala apsolutno jedinstvo učenja u Crkvi koja je postala zvanična ustanova Imperije“ (Senjobos, 2013: 61-62).

Car Teodosije I, odnosno Teodosije Veliki (*Flavius Theodosius I*, 347-395) je 380. godine hrišćanstvo proglasio državnom religijom Rimskog carstva. Tada je ono postalo zvaničnom religijom Rimskog carstva, čime je okončana viševjekovna paganska tradicija Rima. U 391. godini car Teodosije I zabranjuje bezbožničke kultove i na taj način započinje ranije progonjenu Crkvu pretvarati u „borbenu crkvu“ *ecclesia militans*, i - *progonitelj*a.

Carevi će popularizovati hrišćanstvo koje će se zahvaljujući tome širiti Rimskim Imperijem postajući državnom religijom koja će i nakon njih, kao i nakon pada Zapadnog Rima, postati dominantnim faktorom u vjerskom i političkom pogledu. Tako je od 313 godine, kao godine legalizacije hrišćanstva pa, preko njegove dogmatizacije (325) do etatizacije (380), prošlo nepunih sedamdeset godina. I, već od tada nastaje poznata borba između crkvene i svjetovne vlasti, a kasnije, i posebno od 1054. godine *Velike šizme*, i između samih crkvenih vlasti, rimokatoličke i pravoslavne. Dugo vremena su hrišćani bili *progonjeni*, ali su kasnije postali *progonitelji*.

Tako su se hrišćani od izrazitih pacifista pretvorili u militante i militariste. Sada je hrišćanstvo poremetilo vjerske običaje u Evropi. Insistiralo je na istočnjačkom običaju padanja na koljena koji je inače bio mrzak narodima Evrope. Hrišćanska vjera „se nije zadovoljavala verskim obredima i nejasnim i promenljivim verovanjima; ona je zahtevala pre svega *veru* koja je bila istovremeno vera u spasenje delom Hrista-Spasitelja, i vera u učenju iskazano jasno i određeno u `simbolu vere`. Ona je objašnjavala prirodu božanstva i sudbinu čovekovu posle smrti; obećavajući, za drugi život, večnu sreću u raju ili večne muke u paklu. Ona je iz toga izvodila pravila za vladanje u zemaljskom životu, koji je predstavljala samo kao pripremu za budući život; stavljajući tako veru i život vernika pod sankciju večne nagrade ili večne kazne“. Kao izraz vjerske i socijalne kontrole hrišćanstvo je zabranjivalo „obožavanje drugih božanstava“ koje su hrišćani zvali „lažnim bogovima“. A, „*krštenje*, koje je bilo kupatilo očišćenja po istočnjačkom običaju, postalo je obred kojim se ulazilo u hrišćansku zajednicu, upoređivalo se s ulaskom u novi život i episkop je pitao *neofita* (novorođenog): `Odričeš li se sotone, njegovih sledbenika i njegovih dela (obožavanja bogova)?` Hrišćanska vera se organizovala u geografskom okviru Imperije, grada i provincije – ona je primila njihovo političko uređenje, neograničenu moć starešina nad poslušnim narodom – i njen aristokratski režim, jer su epsikopi obično uzimani iz velikih porodica. Ali, ako je zadržala

organizaciju društva, ona je preokrenula red vrednosti u životu evropskih naroda. Sve što je, prema prirodnom nagonu, činilo vrednost sadašnjeg i vidljivog života, počasti, moć, bogatstvo i zadovoljstva počelo se prezirati. Sve što je dotle bilo prezreno, krotkost, pokornost, siromaštvo i oskudica počelo se smatrati kao najsigurnije sredstvo da se dođe do blaženstva u budućem, nevidljivom, životu. Interes se prenosi sa stvarnog sveta koji se poznaje preko čula na svet zamišljen prema otkrovenju. Tako se uspostavilo, najpre u onom delu Evrope koji je potpadao pod Imperiju, ali u početku samo kod gradskih stanovnika, čvrsto versko jedinstvo koje će, u toku budućih vekova, prožeti celokupno stanovništvo i raširiti se nad Evropom“ (Senjobos, 2013: 64-65).

Postajući zvaničnim i dominantnim učenjem i vjerom, a zajedno sa Crkvom, hrišćanstvo je nastojalo da, po uzoru na Rimski imperij, stvori svoj *univerzalni imperij*.

Učvršćujući se kao državna religija Rima, hrišćanstvo je sada „usvojilo rimski san o univerzalnoj imperiji kao i projekat rimskog prava koji je težio da obezbedi jedinstveni okvir za *pax Romana*, odnosno rimski mir, koji bi obuhvatio sve nacije“, a smatrajući sebe „katoličkom` ili univerzalnom crkvom“, Rimaska crkva je postala saveznik vladara „kojima je povereno uspostavljanje univerzalne hrišćanske imperije“ (Хазони, 2021: 35-36).

Ipak, istorijska događanja neće ostvariti cilj Rimske crkve da postane univerzalnom crkvom. Ta ideja će nailaziti na stalne otpore što će istoriji donijeti strašne turbulentne cikluse.

Za cara Konstantina I Velikog se veže još jedan značajan događaj koji je unio nemir, kontroverzu, pa i unutrašnje crkvene konflikte, vezane za darovnicu, *Konstantinovu darovnicu (Donatio Constantini)* koju je navodno dao papi Silvesteru I sv. (*Silvestar I*, 285-335, papa od 314-335. godine) kojom je papa zadobio prvenstvo nad svjetovnim vlastima i vlast nad vjerskim i obrednim aktivnostima. Kasnije se utvrdilo da je to bio falsifikat i jedna velika podvala na kojoj se preko jednog milenijuma zasnivala svjetovna vlast papa.

I, mada se znalo da je prevara, ipak je falsifikat u XII vijeku ušao u *Decretum Gratiani* zakonika kasnijeg kanonskog prava Katoličke crkve – *Corpus iuris Canonici* – kojeg je 1580. godine objavio papa Grgur XIII (*Ugo Boncompagni*, 1502-1585, papa od 1572. do 1585. godine). Sve do 1918. godine će ovo djelo ostati prihvaćenim, kada će biti zamijenjeno *Zakonikom kanonskog prava (Codex iuris canonici)*.

Napomenuli smo da je rano hrišćanstvo bilo pacifistički orijentisano. Osuđivalo je - *rat*. Ali, kada je hrišćanstvo postalo dominantnom državnom religijom, njegovi čelnici su počeli opravdavati rat kao „pravednu stvar“. Govoreći o odnosu između „dobra“ i „zla“, sveti Avgustin (*Aurelius Augustinus*, 354-430) je, u svom djelu *O državi Božijoj (De*

Civitae Dei), govorio o sukobu između „zemaljskog carstva“ (države) kao oličenja „zla“ i „nebeskog carstva“ (*Božije države*) koja pobjeđuje jer je oličenje „dobra“. Tako će Avgustin govoriti o sukobu između zemaljske države, kao oličenja „zla“ i Božije države, kao oličenja „dobra“. Govorio je o „pravednom ratu“ i „nepravednom ratu“: „pravedni rat“ predstavlja odmazdu za činjenje „zla“ i ogriješenje o crkvene norme što će se, kasnije, pretvoriti u brojne konflikte, sukobe i ratove. Svaki rat koji Crkva podržava i vodi je „pravedni rat“, smatrao je Avgustin, čiji je stav Crkva prihvatila, što će predstavljati anticipaciju vođenja „krstaških“ i drugih ratova koje će podržavati i podupirati, ili direktno i indirektno, i sama u njima učestvovati.

U ime „božjeg poretka“, razvijaće se rat protiv onih koji ga ne prihvataju ili se u njega ne uklapaju. U Jevanđelju po Mateju naznačeno je i Hristovo opradneljenje za „rat“ koje je izraženo u slijedećem stavu: „Ne mislite da sam došao da donesem mir na Zemlju; nisam došao da donesem mir nego mač“. Pa, ako se podsjetimo na Prvu zapovijest Starog zavjeta („Ja sam bog tvoj i nemoj imati drugog boga osim mene“), onda je sasvim razumljivo da se iza crkvenog poziva na „borbu za mir“ često krije militantna aktivnost Crkve. Iako propagira stav da su ljudi braća po Hristu, ipak ona razvija i sukob i rat među ljudima koji je posljedica ne samo borbe za duhovne, nego i materijalne vrijednosti.

Doista, prvi hrišćani nisu bili opterećeni materijalnim vrijednostima.

Prema biblijskoj priči, Isus je sreo jednog mladog bogataša koji je želio da bude savršen, ali da se ne odrekne svog bogatstva. Kada mu je mladić to rekao, Isus je izgovorio riječi poređenja kamile i iglene uši: „ako želiš da budeš savršen, idi, prodaj svoje imanje i daj siromašnima, i imaćeš blago na nebu“. A, zatim se svojim učenicima obratio riječima: „zaista vam kažem da će bogataš teško ući u carstvo nebesko... lakše je kamili da prođe kroz iglene uši, nego da bogataš uđe u carstvo Božije“ (*Jevanđelje po Mateju*, 19: 16-24).

Prvi hrišćani su bili *siromašni*.

Savjest, moralnost i vrlina su im govorili da se okrenu molitvama, a ne iskuišenjima koje donosi materijalno bogatstvo. Nisu bili orijentisani prema materijalističkom i hedonističkom načinu života, nego prema hrišćanskom asketizmu. Nisu se držali one Avgustinove „države ljudske“ koja je okrenuta prema materijalnom i osjetilnom svijetu, prema „dole“, već su se držali one druge, „države božanske“, koja je spiritualna i okrenuta „gore“, ka Stvoritelju.

Hrišćani su bili drugačiji od tadašnjih Rimljana koji su svoju životnu pažnju posvećivali materijalizmu, zdravlju, ishrani, tjelesnim vježbama i hedonizmu. Više su vremena provodili u kupalištima i vježbaonicama nego u hramovima i knjižnicama. Orijentisali su se prema potrošnji, putovanjima, uživanju i zabavi. Bili su opsjednuti bogatstvom,

uspjehom i slavom, kao što je to i danas slučaj sa savremenim čovjekom. Nakon pada Rima, „nova vrsta hrišćana“ se nije bavila tjelesnim zdravljem, nego zdravljem duše. Potrošnja i bogatstvo ih nisu zanimali, jedina misao koja im je prožimala život bila je misao o Bogu. I dok je Rimljanima mjerilo bilo bogatstvo, hrišćanima je to bilo siromaštvo. Ali, vremenom se odnos hrišćana prema materijalnim vrijednostima promijenio. Institucionalizacijom hrišćanstva, religija je dobila vlast, a sa vlašću i moć u sticanju materijalnog bogatstva. Crkva je postajala sve bogatija i moćnija, kao nekadašnje Rimsko carstvo. I, kao i ono, postajajući bogatijom i moćnijom, postajala je i pokvarenijom, a njene pristalice su se počele ponašati kao oni stanovnici Sokratovog *Grada svinja*, za koje je najveće zadovoljstvo predstavljalo ležanje i hvaljenje bogova (Van Doren, 2005: 91, 92).

Svijet se mijenja, pa tako i Rimokatolička crkva.

Hristovi „namjesnici“ više ne žive kao njihovi davni preci u mračnim katakombama, siromašnim i neuslovnim prostorima, već u *raskošnim* palatama, putuju luksuznim automobilima (*papomobilu*) i avionima (*papodžambu*). Okruženi su spektaklom, novinarima, fotoreporterima, policijom, vojskom i tjelohraniteljima. Rimokatolička crkva je svoju ekonomsko-finansijsku moć gradila i uvećavala na razne, često nelegalne i prinudne načine. U Srednjem vijeku je Crkva posjedovala trećinu evropske teritorije. Poznato je da su pape otimale i iznuđivale

imovinu, zamkove, hramove, dvorove, gradove, čitava vojvodstva. Pljačkali su, oduzimale i plijenili posjede i imetke „pagana“, protjeranih, pobijenih i spaljenih „nevjernika“, „krivovjernika“, „jeretika“, „vještica“, Jevreja. Crkvene vlasti su nametale i stalno uvećavale nove dadžbine, poreze i takse. Ucjenjivale su, kamatarile, varale, i radile sve ono što je inače bilo zabranjeno *Starim* i *Novim zavjetom*. Na različite načine su pape dolazile do novca, od prodaje indulgencija i eksploatacije, prinude i pljačke, pa sve do prijetnji i ubistava.

Kao najveći srednjovjekovni feudalac, Crkva je, „u ime Boga“, opravdavala sve ratove kojima bi ostvarivala svoje materijalne i duhovne interese: proširenje teritorija i uticaja, prisvajanje i pljačkanje resursa i pokatoličenje. Isti stav je imala i prema Prvom i Drugom svjetskom ratu, kao i prema pravoslavlju i Srbima u građanskom ratu na području bivše Jugoslavije s kraja devedesetih godina XX vijeka.

Od trenutka kada je hrišćanstvu dozvoljena sloboda vjeroispovijesti i kada je ono proglašeno službenom državnom religijom - nastaje poznata borba i rat između crkvene i svjetovne vlasti za političkom dominacijom, da bi od 1054. godine, tj. od godine *Velike šizme*, došlo i do sukoba i ratova između rimokatoličanstva i pravoslavlja, katoličanstva i protestantizma, vjernika i „nevjernika“, hrišćana i nehrišćana. Ipak, moglo bi se reći da je podjela hrišćanske Crkve započela 276. godine u kojoj je došlo do podjele Rimskog carstva

na Istočno i Zapadno. Od 395. godine u *Rimskom carstvu* nisu samo postojale dvije prestionice, već i dvije države: *Zapadno rimsko carstvo*, u kojem se govorio latinski jezik, i *Istočno rimsko carstvo*, u kojem se govorilo grčkim jezikom. I u jednoj i u drugoj državi je hrišćanstvo bilo državna religija. Sada se hrišćani nisu više nalazili po mračnim podzemnim prostorijama, već u raskošnim crkvama.

Na području koje je pripadalo jurisdikciji Istočnog rimskog carstva, crkveni obredi su vršeni na grčkom jeziku, a čak su i prve rimske pape nosili grčka imena!

Padom Zapadnog rimskog carstva (476) započinje novo doba – *Srednji vijek*. Istovremeno se pojačava i razmimoilaženje između Konstantinopolja i Rima tako što je Zapadna crkva ostala na području rimske tradicije, dok je Istočna crkva ostala na području grčke tradicije. Osim toga, Zapadna crkva je sve više bila okrenuta sekularnom svijetu, materijalnom svijetu i materijalnim bogastvima. Već od Srednjeg vijeka je Rimokatolička crkva počela sa zaključivanjem konkordata kojima je obezbjeđivala ekonomsku, socijalnu i duhovnu korist.

U 1846. godini papa Pio IX (*Giovanni Maria Mastai-Ferretti*, 1792-1878, poznat po pontifikatu koji je u istoriji najduže trajao – 31 godinu i 236 dana, od 1846-7 do 1878) objavljuje encikliku *Qui pluribus*, i kao predstavnik najvećeg evropskog feudalnog vlasnika zemlje, latifundiste - Vatikana, sasvim razumljivo kritikuje sve ideje o ukidanju ekonomskog, političkog i socijalnog položaja Crkve,

kao što je ideja o ukidanju privatnog vlasništva, ističući da je privatna svojina „prirodna“ a pravo privatne svojine „prirodno pravo“. Naravno, ističući da je privatna svojina „prirodno pravo“ Crkva je štitila svoj interes i svoje bogatstvo koje je otimala i dobijala od vjernika koji su bili zabrinuti za svoju dušu na „onom svijetu“. Poznato je da je Crkva stekla velika bogatstva i zahvaljujući *kolonijalnim osvajanjima* i pljački resursa domorodačkih zajednica. Varvarski postupak pljački u kolonijalnim osvajanjima se opravdavao rasističkim razlozima o „rasnoj superiornosti“ i „civilizatorskoj misiji“ kao religijskoj misiji „čiji je zadatak bio da preobrate lokalno stanovništvo u hrišćanstvo“ (Петровић, Бабић, 2024: 21).

Tako se pokazuje da se kruta maniheistička podjela na „nas“ i „njih“ zasniva se na ekstremnom *rasizmu* i podjeli na „više“ i „niže“ rase, što se jasno pokazalo u imperijalnim i kolonijalnim postupcima osvajanja tuđih prostora i kolonizovanja naroda.

U Sjevernoj Americi, u vreme indijanskih ratova i trgovine robljem, „superiorni“ Amerikanci su ponižavali „inferiorne“ Indijance kao „varvarske divljake“ a crnce kao „životinje“ i na taj način ih potpuno isključivali iz ljudske porodice. U Drugom svjetskom ratu Japance su nazivali „žutim majmunima“, a zatim na njih bacili atomske bombe. Tako su u rasističkoj *cameri opscuri* drugi - „gnjide“, „niža rasa“. I njemački nacisti su, shodno maniheističkom principu, dijelili ljude, etničke i rasne grupe, odnosno dijelili su „ljudsku porodicu“

na „dobre Nijemce“ i „bezvrijednu nižu rasu“. Kao i drugi rasizmi, i ovaj je „bio nehuman i smrtonosan“. Nacisti su isključili Jevreje „iz ljudske porodice“ i ubili šest miliona u koncentracionim logorima. Takođe, usmrtili su „hiljade fizički i mentalno hendikepiranih ljudi“. Tako se pokazuje da „cepanje ljudske porodice i obezvređivanje neke grupe odvija se uvek na isti način (Ganzer, 2021: 121, 144).

Sve ovo podsjeća i na rasistički koncept evropske buržoazije prema Slovenima i pravoslavlju, kao i na rasistički koncept „arijevstva“.

Podstaknuta imperijalnim ambicijama, krajem XIX vijeka je bila popularna rasna teorija prema kojoj je bijela rasa potpuno dominantna u odnosu na druge rase. Ovo shvatanje će kasnije preuzeti i nacistički vođa Adolf Hitler koji je rasnu diskriminaciju i mržnju podigao na nivo zvanične, institucionalne državne ideologije uz pomoć koje su ubijeni milioni ljudi u njemačkim nacističkim koncentracionim logorima kao i na ratištu.

Iako se danas Evropa samohvališe nekim svojim 2evropskim vrijednostima“, kao nečemu izrazito pozitivnom, ipak treba reći da su mnoge negativne pojave u Evropi upravo predstavljale evropske vrijednosti. I rasizam je evropska vrijednost. Za ovaj termin i pojam nisu znali narodi drugih kontinenata. Doista, njihove etničke grupe su pravile određene razlike između sebe i drugih etničkih grupa u svojim kompetitivnim i konfliktnim odnosima, ali nisu znali za ideološki koncept rasizma

pa, prema tome, nisu ga ni mogli primjenjivati u odnosima sa drugim grupama.

U svojoj dugoj historiji se i Rimokatolička crkva ponašala i još uvijek ponaša rasistički, militantno i belicistički.

Crkva je i *inkvizicijskim postupcima* otimala imovinu „jeretika“. Inkvizicijsko proganjanje „jeretika“ odnosilo se i na to da su od jeretici zahtijevali da se crkva odrekne zemaljskih dobara. Crkva ih je proganjala i uzimala njihovu imovinu. Jereticima su se suprostavili „prosjački redovi“, franjevci i dominikanci. Kasnije su napustili svoja ubjeđenja tako što pripadnici reda nisu imali pravo na imovinu, ali njihovi manastiri jesu, i tako su se bogatili.

Pred početak Novog vijeka Španskoj crkvi je pripadala polovina narodnog dohotka. Na početku XIX vijeka je raspolagala sa 6 miliona hektara zemlje, 17% zemljišne površine, koja se dobivala poklonima i konfiskacijama „zemljišta krivovjerala“. Početkom XX vijeka „jezuiti – nominalno jedan `prosjački red`, koji treba da živi od milostinje – kontrolisali su trećinu celokupnog španskog kapitala“ (Дешнер, I, 2021: 357).

Osim toga, visoki crkveni kler je bio usko povezan sa krupnim kapitalom i plemstvom, i nije imao razumijevanja za patnje siromašnih, radnika i poljoprivrednika, koje je Crkva pustila da propadaju u bijedi i neimaštini.

U nastojanju da zaštiti svoj kapital, Crkva se suprostavljala idejama o nacionalizaciji imovine i, na

taj način, se priklanjala reakcionarnim režimima, kakvi su fašizam, nacizam, frankizam, itd.

Pa, i danas je Rimokatolička crkva izuzetno bogata. U njenom vlasništvu se nalaze banke i kreditne institucije, a raspolaže i akcijama u raznim privrednim granama, željeznicama, korporacijama, fondovima, nekretninama. Osim toga, u vatikansku kasu mnoge katoličke države uplaćuju ogromna novčana sredstva.

Pape su širile propagandu o svojoj skromnosti, a mnogi su se bavili raznim komercijalnim poslovima, od prodaje indulgencija do otvaranja javnih kuća. U vjerskim ratovima je Rimokatolička crkva preuzimala imovinu, pokretnu i nepokretnu od drugih vjerskih zajednica, kao što je to posebno radila na području Nezavisne Države Hrvatske gdje je prisvojila i otimala imovinu Srba i Srpske pravoslavne crkve. Danas Rimokatoličku crkvu optužuju da i u ratu u Ukrajini sebi prisvaja imovinu Ruske pravoslavne crkve i da šuti o razaranju pravoslavnih hramova i proganjanju pravoslavlja i pravoslavnih vjernika.

Pape su raspolagale ogromnim novcem i materijalnim vrijednostima. Tako je, na primjer, papa Pije XII (*Pius XII*, 1876-1958, čiji je pontifikat trajao u periodu od 1939-1958), za kojeg se govorilo da je „privatni milioner“, isticao da će uvijek biti bogatih i siromašnih. Tako će ovaj „skromni“, „ćutljivi papa“ i „*Angelo bianco*“, otići „na ispovijest Bogu ostavši za sobom, privatno, osamdeset miliona njemačkih maraka u valutama i zlatu (Дешнер, II, 2021: 172).

Tako se pokazuje da se, između vjerskih propovjedničkih narativa o duhovnosti, skromnosti, hrišćanskom bratstvu i miru, s jedne strane, i realnosti koju Crkva projektuje, s druge strane, zapravo nalazi duboka provalija ispunjena materijalizmom, neiskrenošću, lažima, mržnjom, sukobima, ratovima i progonima. I, sve će se to, bez obzira na lažljiva opravdanja, još više manifestovati od pojave *Velike šizme*.

2.

***VELIKA ŠIZMA, PODJELE I
SUKOBI***

U XI vijeku, 1054. godine, je došlo do rascjepa ili *šizme* Hrišćanske crkve - na rimokatolički Zapad i grčkopравoslavni Istok, na katoličanstvo i pravoslavlje.

Ipak, treba napomenuti da je podjela do tada jedinstvene hrišćanske crkve započela 276. godine naše ere, a kao posljedica podjele Rimskog carstva na Zapadno i Istočno rimsko carstvo. Pola vijeka kasnije (330. godine) je Konstantin I proglasio Konstantinopolj prestionicom hrišćanstva na Istoku. Svakako bitan razlog međusobnih podvajanja, razmimoilaženja i sukobljavanja odnosio se i na *Nikejski simbol vjere* koji je objavljen na Nikejskom saboru 325. godine.

Rascjep u okviru ranije jedinstvene hrišćanske crkve, između zapadnih i istočnih hrišćana, započeo je i kao dogmatski sukob, a odnosi se na unošnje dodatka *Filioque* („i Sina“) u zapadnu verziju simbola vjere Rimokatoličke crkve. Taj dodatak je ušao u zapadnu, katoličku verziju vjere, koji kaže da Duh Sveti proizilazi „od Oca i Sina“, dok Pravoslavna crkva insistira na tome da Duh Sveti proizilazi samo „od Oca“. Prema nicejsko-carigradskom vjerovanju, odnosno simbolu vjere, prihvaćenom 381. godine, tekst glasi: „Vjerujem... u Duha Svetoga, Gospodina i Životvorca, koji izlazi od Oca. Koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi“. Na Zapadu se dodaje *Filioque*, i to glasi: „Vjerujem... u Duha Svetoga, Gospodina i Životvorca, koji izlazi od Oca i Sina. Koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi“. Katolici vjeruju

da ovaj dodatak objašnjava jedinstvo Oca i Sina u Trojstvu, dok pravoslavci vjeruju da bi ovaj dodatak mogao da naruši izvorni poredak i jedinstvo u Trojstvu.

Istočna hrišćanska crkva je odbila papocezarističku intenciju isključivog ovlaštenja i arbitriranja u donošenju odluka u vezi sa vjerskim učenjem i organizacijom Hrišćanske crkve.

Padom Zapadnog rimskog carstva (476) došlo je do snažnije podvojenosti između Rima i Konstantinopolja. U okviru Zapadne rimske crkve je zadržano latinsko naslijeđe, dok je na prostorima koje je pokrivala jurisdikcija Istočne hrišćanske crkve, zadržano grčko naslijeđe. Na grčkom jeziku riječ *ortodox* predstavlja oznaku za *pravo mišljenje*, i ona će biti u upotrebi od 753. godine. Uticaj pravoslavlja će se sve više širiti, tako da će se sukobi između hrišćanskog Zapada i hrišćanskog Istoka sve više pojačavati tako što će dovesti do *Zapadno-Istočne šizme* 1054. godine kada su se papa Lav IX (*Leo IX*, 1002-1054, papa od 1049. do 1054) i carigradski patrijarh Mihailo I Kerularije (*Mihailo Kerularis*, 1000-1059, patrijarhu od 1043. do 1059) međusobno ekskomunicirali.

Sukobi će se i dalje zaoštavati pa i organizovati u obliku *krstaških pohoda* kada će krstaši zauzeti Konstantinopolj od 1204. do 1261. godine. Pokušaji ponovnog ujedinjenja Zapadne i Istočne crkve su propali 1204. i 1439. godine. Konačno, tek 1965 godine će se poništiti međusobne ekskomunikacije što će dovesti do smanjenja

međusobnih napetosti, ali i danas Zapad nastoji da okupira i osvoji Istočnu crkvu. Uostalom, danas se je to očigledno u odnosu kijeuskog režima prema pravoslavlju i pravoslavcima, kao i u kriznoj situaciji u Moldaviji i Rumuniji.

Odvajanje „dviju crkava“ istovremeno je značilo i geografsko i vjersko „razgraničavanje svjetova“ i podjelu na Zapadnu i Istočnu crkvu, centralizovanu (Zapadnu), sa papom na vrhu, i Istočnu (Grčku) sa starješinstvom četiri vasseljenska patrijarha: carigradskog, jerusalimskog, antiohijskog i aleksandrijskog.

Upravo od te godine se intenzivira i sukob između „prave vjere“, na jednoj strani, i „šizmatičke“ i „jeretičke“, na drugoj strani. Istovremeno se intenzivira i sukob između Zapada i Istoka koji još uvijek traje.

Kao što danas zemlje anglosaksonskog Zapada maniheistički dijele države i narode na dva distinktivna dijela, „dobre“ i „loše“, „Nas“ i „njih“, „prijatelje“ i „neprijatelje“, „civilizovane“ i „necivilizovane“, „kooperativne“ i „nekooperativne“, „ispravne“ i „neispravne“, „Evropljane“ i „Vizantinace“, tako i Rimokatolička crkva tradicionalno dijeli narode na „pravovjerne“ na jednoj, i „nevjerne“, „jeretičke“ i „šizmatičke“, na drugoj strani, i iz te podjele crpi svoj geopolitički *casus belli*.

Maniheističko političko i geopolitičko posmatranje svijeta, društva i društvenih pojava nužno vodi *belicističkom poimanju svijeta*. Čovjekov

društveni život je belicistički život: gotovo uvijek se čovjek nalazio u ratu i rat u njemu, gotovo uvijek se čovjek nalazio u takvom društvenom, političkom, duhovnom, psihološkom i ideološkom prostoru koji bi se mogao podvesti pod hobsovska određenja *čovjek je čovjeku vuk (homo homini lupus est)* a društveno stanje - stanje *rata svih protiv svijetu (bellum omnium contra omnes)*. Gotovo da stalno čovjek živi u nekom istorijskom, društvenom i političkom ratnom dobu a ratno doba je doba u kojem se ljudi u krajnjoj liniji međusobno dijele na „nas“ i „njih“, na „prijatelje“ i „neprijatelje“, „lojalne“ i „nelojalne“, „jeretičke“ i „šizmatike“, a potom proganjaju i ratuju. Pa, i izraz *neprijatelj* jeste belicistički izraz jer pripada pojmu *rata*, a tamo gdje su prisutni antagonizmi, konflikti i rat, tu je i „neprijatelj“, i to bez obzira da li se radi o vjerskom, ideološkom, političkom, građanskom i etničkom ratu između država ili u jednoj državi. Nema političkih i državnih konflikata, sukoba i zaoštrenih antagonizama bez neprijatelja; nema rata bez „neprijatelja“, a tamo gdje on postoji, neophodno ga je - uništiti. Uništavanje „neprijatelja“, ili njegovo poražavanje, je osnovni smisao i cilj ratovanja, kako onog vojnog, tako i onog vjerskog, ideološkog i političkog. Uostalom, to sasvim ilustrativno pokazuje ljudska istorija, a nasilnička maniheistička, rasistička, militantna, militaristička i belicistička istorija rimokatoličanstva i Zapada u cjelini, posebno.

Na Zapadu je maniheizam način posmatranja, doživljavanja i razumijevanja svijeta. I danas je u

zapadnoj historiografiji prisutan rasistički stav da na području podjele Rimskog carstva na Zapadno i Istočno rimsko carstvo, postoji i podjela latinskog i grčkog hrišćanstva, čija se linija razdvajanja proteže tako što razdvaja Finsku od Rusije, presjeca zapadnu Ukrajinu i Rumuniju, odvaja Hrvatsku od Srbije i Bosne, i izlazi na Jadransko more (Екмечић, 2007: 95).

Godina 1054. je značajna godina u odnosima između katoličanstva i pravoslavlja. Ta godina rascjepa, raskola i razdvajanja predstavlja jedan od najznačajnijih događaja ne samo u istoriji hrišćanstva, nego i u istoriji uopšte. To je godina rascjepa između katoličanstva i pravoslavlja, Vatikana i njihovih papa na jednoj strani, i pravoslavlja i pravoslavnih sveštenika, na drugoj. To je i godina od koje snažnije počinju ne prekinuti napadi i nasrtaji katoličanstva na pravoslavlje, napadi koji traju već punih hiljadu godina.

Nakon rascjepa između katoličanstva i pravoslavlja, Rim je započeo sa progonom Grka, pravoslavaca kao *jeretika*, i organizovanjem *krstaških ratova*.

U periodu od 1096-1270. će se, pod uticajem Rimske crkve, koja je krstaše proglasila „oruđem Božije volje i kaznom za šizmatike“, odvijati *krstaški ratovi* s ciljem kolonizovanja teritorija, naroda i

država pod motom pape Urbana II (*Urbano II*, 1035-1099, pontifikat od 1088-1099) - *Bog to hoće!*²

Geslom *Bog to hoće* papa je pozivao u „krstaške ratove“ kako bi se širila katolička vjera i provodila evangelizacija. Vjerski ratovi su bili i politički ratovi jer su se u njima rješavala i politička pitanja. Tako se vjerskim ratom između hugenota (protestanata) i katolika u Francuskoj rješavalo pitanje kraljevske političke vlasti. U periodu od 1562. do 1598. će se odvijati snažni vjerski ratovi u Francuskoj, a ustanoviće se i posebno tijelo za sprovođenje progona - *Plamena komora*. Sukobi su se tada završili dolaskom na vlast Anri IV (*Henri IV*, 1553-1610) u Francuskoj, hugenota koji je prešao na katoličanstvo. Tako je vjerski rat završen čime su hugenoti dobili pravo na slobodu i ravnopravnost. Međutim, do sukoba sa hugenotima će ponovo doći za vrijeme vladavine Luja XIII (*Louis XIII le Juste*, 1601-1643) i Luja XIV (*Louis XIII*, 1638-1715).

U krstaškim ratovima su se, kao i u drugim ratovima, vršila ubijanja, bez obzira da li je bilo riječ o muškarcima, ženama, djeci ili starcima, vršila se individualna i kolektivna mučenja, kulturocidi, etnocidi i genocidi. Koliko je to sve bilo surovo, pokazuju i historijski primjeri da su se, da ne bi živi pali u nemilost svojih dželata progonitelja, mnogi nesretnici odlučivali na pojedinačno, ali i na kolektivno samoubistvo.

² Poznat po svojoj mizoginiji, Papa Urban II je naredio da se sve supruge sveštenika otmu i ukradu, te prodaju u roblje.

Sa motom *krstaških ratova - Bog to hoće!* - rimokatoličanstvo je koristilo vjerski rat za ostvarenje crkvenih i feudalno crkvenih interesa. Religija je korištena za opravdanje nepravednih ratova a nasilje se čak prikazivalo hrišćanskim idealom ostvarivanja „pravde“ i „Božije volje“. Tako su „krstaški ratovi“ (1095/1096-1270) vođeni i pod patronatom evropskih feudalaca koji su koristili jednu ideju i jednu religiju kako bi se dokopali bogatstva Amerike, Južne Evrope, Srednjeg i Bliskog istoka, i kako bi okupirali i podjarmljivali slobodne narode.

Posebno dolazi do izražaja rimokatolička demonizacija pravoslavlja i surova proganjanja pravoslavlja, pravoslavnih sveštenika i pravoslavnih vjernika, odnosno započinje *pravoslavoodijum* ili, kako se to obično kaže, *pravoslavofobija*. Veoma brzo će pravoslavofobija dobiti i svoje *odijumske* i *fobične varijacije* u *rusofobiji* i *srbofobiji* zato što su Rusi i Srbi, kao „mali Rusi“, privrženi pravoslavlju i Rusiji.

Iako rimokatolički prozelitizam vodi svoje porijeklo već od 1.054. godine, ipak od XV vijeka, od Florentinskog sabora 1439. godine, on zadobija militantnije obilježje. Za Rim je Istočna crkva bila „jeretička“ i „otpadnička“, i zato se prema njoj odnosio veoma neprijateljski, i s ciljem da je „povlasti papskoj jurisdikciji i sasvim polatini“. S druge strane posmatrano, svi ti grubi i nasilnički postupci su kod Grka izazvali revolt, bijes i mržnju

prema Latinima. Ta nastojanja i pokušaji da Rim sjedini dvije crkve, izazivalo je velike otpore.

Kada su 29. maja 1453. godine Carigrad osvojili Turci, rimske pape su „tražile drugi put“ kako bi sebi podvlastile pravoslavno stanovništvo. U tom pogledu su započeli sa širenjem specijalne vjerske propagande pod pontifikatom pape Grgura XIII.

Kako je papa uvidio da se mnogi mlađi Grci školuju u Italiji, osnovao je u Rimu 1577. godine specijalni kolegij za grčku omladinu - *Colegium graecum*. U ovom kolegiju su mladi Grci dobijali katoličko vaspitanje, naučno obrazovanje i besplatno izdržavanje. Propagiranje katoličke vjere u kolegiju je imalo za cilj prevođenje grčkih mladića na katoličanstvo i očekivanje da će po povratku postati katolički misionari. Sa istim ciljem će papa Grgur XV (*Alessandro Ludovisi*, 1554-1623, pontifikat od 1621 do 1623) bulom *Incrutabili Divinae*, 22 juna 1622. godine, osnovati *Svetu kongregaciju za širenje rimokatoličke vjere – Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, s osnovnim ciljem širenja katoličke vjere ili, kako je rekao, s ciljem „da spasava narode, koji su zabludeli zbog neznanja ili smrtnog greha, te su preobrazili svoju ljudsku prirodu u životinjsku, koja bi ih najzad odvela u oganj večni, spreman za đavola i njegove sluge“ (Грујић, 2020: 42).

Osnivanje ove Kongregacije za širenje vjere imalo je istovremeno za cilj i cijepanje slovenskih naroda na više „plemena“ i etničkih grupa među koje

je trebalo ubaciti sjeme razdora po poznatom principu *divide et impera* (*podijeli i vladaj*), u ovom slučaju *divide Slavos et impera* (*podijeli Slovene i vladaj*), i time ih lakše pokatoličiti i nad njima vladati. Vatikan i Zapad nikada nisu dopustili da se Sloveni ujedine. Uvijek su ih razjedinjavali i, po principu *divide et impera*, ubacivali sjeme razdora, što se vidi i u anglosaksonskom nametnutom *proksi* ratu u Ukrajini gdje upravo ginu pripadnici pravoslavnog i slovenskog naroda.

Sloveni predstavljaju najbrojniju grupu naroda u Evropi. Ne zna se sa tačnom preciznošću koliko ih ima pa se smatra da čine brojku od preko 250 miliona osoba. Predstavljaju skup indoevropskih naroda koji obuhvata tri grupe: *Južne Slovene* – Slovence, Hrvate, Srbe, Crnogorce, Bošnjake, Makedonce, Bugare, *Istočne Slovene* – Bjelorusce, Ukrajince, Ruse (koriste ćirilično pismo i pretežno su pravoslavni hrišćani), i *Zapadne Slovene* – Poljake, Čese, Slovake, Kašube, Lužičke Srbe. Takođe, treba pomenuti da Slovena ima i u baltičkim državama Litvaniji, Estoniji, Letoniji. Osim toga, Sloveni žive i u Tadžikistanu, Turkmenistanu, Kirgistanu, Kazahstanu, Uzbekistanu, Azerbejdžanu, Armeniji, Gruziji, Moldaviji, Njemačkoj, Mađarskoj, Austriji, Grčkoj, Rumuniji. Kao iseljenici žive i u evropskim i preookeanskim zemljama.

S obzirom da su kroz istoriju često bili podjarmljivani i ugnjetavani, sasvim je razumljivo da postoje gledišta koja ističu neophodnost i značaj slovenskih integracija kao integracija slovenskih

država i naroda, smatrajući da će se, ipak, u budućnosti odnosi između slovenskih naroda i država promijeniti u pozitivnom smislu, i da će neminovno doći do pozitivnih integracija. Međutim, bez obzira na optimistički narativ o cjelishodnosti slovenskih integracija, treba napomenuti da se Sloveni nalaze u dobokim procesima dezintegracija (Ковачевић, 2024a; Ковачевич, 2025).

Kao primjere dezintegracije odnosa koji onemogućavaju integracije između slovenskih naroda, mogu se navesti odnosi mnogih država prema Rusima i Srbima, šovinistički odnosi mržnje između slovenskih hrišćanskih katoličkih država i naroda prema hrišćanskim pravoslavnim državama i narodima.

Ratovi na prostorima bivše Jugoslavije s kraja XX vijeka su prikazali snažne izljeve mržnje. I, „pored srodnosti, iako ne istovetnosti“, teško je „govoriti o prijateljstvu među nekim južnoslovenskim nacijama, kao što prijateljstvo među `istorodnim` nije po sebi razumljivo... Sušta suprotnost prijateljstvu je (neprijateljska) mržnja. Mržnja je ona vrsta strasti koja vodi raspamećenosti, žrtvovanju intelekta *sacrificium intellectualis*. Mržnja je oblik iracionalnosti, pomućenog uma. U mržnji sud ustupa pred predrasudom. Predrasuda je upravo iracionalna mati šovinističke mržnje“ (Тадич, 1989: 277, 278).

Mržnja je negativna emocija koja vodi agresiji, nasilju, konfliktima, sukobima, ratovima i raznim oblicima dezintegracija među osobama,

društvenim grupama i narodima, vodi etno-kulturocidima i genocidima. Odnos Rimokatoličke crkve i Vatikana prema pravoslavnim Slovenima, Rusima i Srbima, sasvim dobro to pokazuje.

Izuzetno dobar poznavalac geopolitike Vatikana i, kako za sebe kaže, „vjerujući katolik“ koji nije „*imao pojma* o istoriji katolicizma“, a koji je potom studirao teologiju i temeljno istraživao politiku rimskih papa u XX vijeku i tako napisao izuzetno značajnu studiju *Politika rimskih papa u 20. veku*, Karlhajnc Dešner (1924-2014) je, kao historiograf, sasvim razumljivo, naveo da se ne bavi „istorijatom papa“ niti se bavi „psihogramom ličnosti“, nego da, što je naučno relevantno, prikazuje dijagnozu „jedne institucije na temelju njene istorije u poslednjih stotinu godina“, institucije „zla“ a njenih papa kao „čudovišta“. I, što je najvažnije, i što posebno naglašava, je „da je nebitno ko stoji na čelu te crkve“ jer se uvijek „radi o istoj nemani, ma kako da se njena glava zove“ (Дешнер, I, 2021: 63).

Upravo tako!

Rimokatoličke pape dolaze i odlaze, ali *Projekat* „plodova fra satanâ“ se kontinuirano nastavlja. Neprestalna, davno projektovana prozelitska politika Rimokatoličke crkve koja se odvija od 1.054. godine, samo pokazuje to da duh krstaških ratova i progona „šizmatika“, „krivovjernika“ i „otpadnika“ kao neprijatelja, nikako nije prestajao. Niti će prestati, jer je to *program* koji je dio - *Projekta*.

Napraviti podjelu među pravoslavnim Slovenima, a zatim i sukob i rat (kao što se to vidjelo i u ratu između Rusije i Ukrajine, kao ratu između dva pravoslavna naroda, od 2022. godine) jeste cilj ne samo Rimokatoličke crkve, već i anglosaksonskog Zapada.

Pet godina nakon osnivanja *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, papa Urban VIII (*Maffeo Barberini*, 1568-1644, pontifikat, od 1623. do 1644) će 1. avgusta 1627. godine osnovati koledž *Pontificio Collegio Urbano de Propaganda Fide* s ciljem spremanja, organizovanja i slanje *misionara* za širenje katoličke vjere nad svim narodima. Misionari su bili neka vrsta „specijalnih izaslanika“, kao što to čine danas moćne anglosaksonske države Zapada kako bi proširile, učvrstile i očuvale svoju geopolitičku hegemoniju na područjima na koje šalju te svoje hegemone, imperijalne i neokolonijalne „specijalne izaslanike“.

U svom prozelitskom djelovanju katolički misionari su kombinovali, kako bismo to danas rekli, ne samo „meku moć“, nego i „tvrdu moć“, odnosno, agresivnu i grubu silu. Vatikan je, „ognjem i mačem“, ali i Biblijom i krstom, nastojao da osvoji sve prostore pravoslavnih naroda na Balkanu i podvrgne ih papskoj vlasti. Oduvijek je Vatikan bio zainteresovan za Balkan razvijajući na njegovim prostorima misionarsku i prozelitsku aktivnost.

Kako su u XVIII vijeku u tom svom djelovanju katolički aktivisti bili veoma agresivni,

patrijarsi su u Carigradu održali sabor i oštro osudili Rimsku propagandu i katoličko učenje.

U svojoj enciklici će od 1848. godine i papa Pio IX pozivati Istočnu crkvu da ga prizna kao vrhovnog poglavara, što je izazvalo revolt kod patrijarhâ koji su u *Poslanici svim pravoslavnim hrišćanima* osudili papinu encikliku. Međutim, papa Pio IX će 1862. godine osnovati novu kongregaciju za pripadnike istočnog hrišćanstva – *Sacra Congregatio de Propaganda Fide pro negotii rituum orientalium*. U njoj preporučuje misionarima aktivnosti ujedinjenja crkava, s tim da se ne utiče na promjenu obreda i bogoslužjenja istočne crkve (kako bi se kasnije ova lukava inicijativa pod strogom papinom jurisdikcijom i promijenila). U 1869. godini Pio IX će organizovati sabor u Rimu i na njega pozvati patrijarhe Istočne crkve i donijeti dogmat Rimske crkve o *papskoj nepogrešivosti* i *nepogrešivosti istočnih patrijarha* koji se, ipak, nisu odazvali pozivu da prisustvuju saboru. Pa, i pored te činjenice, rimski misionari su nastavili svoje aktivnosti na prisajedinjenju Istočne crkve Rimskoj jurisdikciji, ali su nailazili na otpore.

Javna i tajna vatikanska agresivna geopolitika se često manifestovala kroz istoriju, i imala je za cilj *pokatoličenje* (a u slučaju Srba i *pohrvaćenje*) i dezintegraciju pravoslavnih Slovena.

Slovenski narodi i države su vjekovno dezintegrisani zahvaljujući brojnim neprijateljskim pritiscima i silama kako iznutra, tako i izvana, posebno. Na ovom mjestu ćemo ukratko ukazati na

neke od njih, a prije svih, na dezintegrativni uticaj Rima i Vatikana, papa i katoličanstva, na pravoslavlje i slovenske pravoslavne narode i države.

Latini imaju poznati maniheistički i prozelitski geopolitički izraz *divide et impera*, a anglosaksonski geopolitički Zapad prema Slovenima, takođe: *divide Slavos et impera*.

Potpunije razumijevanje vaticanske, kao i anglosaksonske zapadne politike i geopolitike prema pravoslavnim Slovenima, implicira povratak u daljnju, ali i noviju prošlost.

Patološka rimokatolička mržnja, odijum, stereotipizacija i demonizacija Slovena, Srba, Rusa i pravoslavlja (*slovenofobija*, *rusofobija*, *srbofobija* i *pravoslavofobija*) se institucionalno razvijaju od 1.054. godine.

Mržnja!

Pretpostavka manifestacije agresije, nasilja, kulturocida, etnocida i genocida je upravo mržnja prema nekom. Taj „neko“ u rimokatoličkom diskursu i prozelitskom djelovanju posebno predstavljaju pravoslavni vjernici i pravoslavni narodi.

Psihologija nam pokazuje da je mržnja određeno „intenzivno emocionalno stanje“ za čije je ispoljavanje neophodno „prisustvo omrznute osobe“. Osjećanja mržnje pojačaće prisustvo prepreka u ostvarivanju ciljeva. Njena suština se odnosi na uništenje objekta mržnje. „Mi tražimo predmet mržnje, ne možemo da se oslobodimo opsesivnih misli o njemu i nismo zadovoljni sve dok ga ne uništimo“ (Kreč, Kračfeld, 1976: 257).

U našem slučaju se „omrznute osobe“ odnose na pripadnike pravoslavnih slovenskih naroda, dok se „prepreke“ odnose na njihovo protivljenje prozelitskoj opsesivnoj kompulziji prekrštavanja, a posljedica takve kulturocidne, etnocidne i genocidne doktrine i prakse, predstavlja „uništenje objekta mržnje“, odnosno ubijanje kao oblik ispoljavanja agresije i nasilja prema „žrtvenom jarcu“.

Treba napomenuti da se čovjekova agresivnost razlikuje od animalne agresivnosti, što pokazuju i etološka istraživanja.

Životinje jedne vrste se veoma rijetko međusobno ubijaju. Pri tom ispoljavaju *agresivnost*, ali ne i *destruktivnost*. Kod životinja agresivnost predstavlja nagon koji služi potrebama vrste u kojoj se taj nagon ispoljava. Ali, kod čovjeka su „stvari drugačije“: čovjekova agresivnost je zaodjenuta složenom strukturom želja, zadovoljstava, naslađivanja, strahovanja i vjerovanja, što nije slučaj kod životinja. Pa, i „uživanje u tuđim mukama svojstveno je isključivo ljudima“ (Stor, 1989: 43, 129).

Netolerancija i mržnja su osnova podjela među ljudima i njihovim različitim grupama pa, prema tome, i etničkim i vjerskim grupama.

Nekada jedinstvena, hrišćanska crkva se formalno podijelila na Zapadnu, rimokatoličku i Istočnu, pravoslavnu crkvu. Ta podjela istovremeno ukazuje na njihove međusobne doktrinarne, ali i na društvene i političke razlike i sukobe. Rascjep u

hrišćanskoj crkvi doveo je do međusobnih konfesionalnih i geopolitičkih sukoba i ratova.

U ovom institucionalnom i vjerskom antagonizmu je Rimokatolička crkva insistirala na *ekskluzivizmu* u tumačenju hrišćanske religije, što je dovelo do progona neistomišljenika i katoličkog „krstaškog rata“ ne samo protiv pravoslavlja.

Dok je Pravoslavna crkva, da tako kažemo, više orijentisana „prema Nebu“, dotle je Rimokatolička crkva više orijentisana „prema zemlji“. Njeni programski dokumenti i njeno djelovanje su, ako tako možemo da kažemo, više sekularni, svjetovni i klerikalni. Utičući na socijalni i politički život u skladu sa *svojim* interesima, Rimokatolička crkva zapravo religiju zloupotrebljava tako što kroz „katolički inženjering“ nastoji da sebi potčini druge religije, a pravoslavnu posebno. Razlika između rimskog katoličanstva i vaseljenskog pravoslavlja upravo se odnosi na fenomen - **potčinjavanja**. „Pravoslavlje ne teži da potčini, nego da urazumi“. Za rimsko katoličanstvo „je pripajanje, pre svega, potčinjavanje vlasti pape, vlasti koja se prostire na čitav hrišćanski svet ('omnis creatura')“, dok je za pravoslavlje karakteristično to da „ne postoji pitanje spoljašnjeg potčinjavanja a, ukoliko se i pojavljuje, onda je to ili pri rešavanju pitanja kanonskog ustrojstva opštine, koja ponovo stupa u vaseljensko jedinstvo, ili usled vlastoljubivih pretenzija kakve pomesne crkve, za šta nije bilo primera u istoriji“ (Милошевић, 2008: 101).

U svom rigidnom postupku potčinjavanja, Rimokatolička crkva je sebi potčinjavala svoje katolike koji su ostali pod njenom jurisdikcijom i koje je Crkva smatrala „pravim vjernicima“, a one (pravoslavne) koji nisu prihvatili Katoličku crkvu, nazivala - „šizmaticima“, „otpadnicima“ i „nevjernicima“. I njih je nastojala sebi *potčiniti*.

Hrišćanstvo je nastalo u Palestini, na Bliskom Istoku, u prvom vijeku naše ere uključujući u sebe sljedbenike Isusa Hrista koji sebe nazivaju *hrišćanima*. Upravo, Hristovim rođenjem započinje hrišćanska era poznata pod nazivom - *nova era*.

Rano hrišćanstvo je najprije došlo u dodir sa kulturnom tradicijom drevne Grčke, tako da su i mnogi hrišćanski tekstovi nastajali na grčkom jeziku. Religija se širila Rimskim carstvom, došavši i do područja Apeninskog poluostrva gdje su tamošnji hrišćani prihvatili tu kulturnu tradiciju, čime je na tom području hrišćanske zajednice latinski jezik postao dominantan. Bio je to već povod za početak sukoba, jer hrišćanski mislioci sa Istoka, zbog jezičkih barijera, nisu mogli, niti su željeli, izučavati religiju na latinskom jeziku. I, to se odrazilo na stvaranje dviju različitih strana koje su zapale u međusobne sukobe koji će se radikalizovati i zahvaljujući uticaju određenih vjerskih pitanja i političkih prilika i događaja.

Sukob će se potpunije razviti u XI vijeku zbog doktrinarnih razlika u shvatanjima.

Tako će se jedna od njih se odnositi na – *kvartodecimansku kontroverzu*. Zapravo, ona se odnosila na to kada treba slaviti *Uskrs*.

Jedni su smatrali da se ovaj hrišćanski praznik treba praznovati četrnaestog dana Jevrejskog mjeseca *Nisana*, bez obzira na dan u sedmici, i zvali su se *kvartodecimani*, tj. četrnaesnici. Na drugoj, zapadnoj strani, su se nalazili oni koji su smatrali da Uskrs treba slaviti u nedjelju. Ova različita gledišta su bila povod da papa Viktor I (*Victor I*, ?-199) donese odluku o ekskomunikaciji svih onih koji se nisu slagali sa učenjem Rima. U međuvremenu su nastajali i novi problemi koji su razriješeni na saboru u Nikeji 325. godine čija se odluka odnosila na to da se Uskrs slavi nedjeljom. Ipak, sukobi će se nastaviti tako da će u Srednjem vijeku postojati dva centra hrišćanstva: jedan u Rimu, u kojem se nalazio *rimski biskup*, odnosno *papa*, a drugi u Konstantinopolju, u kojem je stolovao *patrijarh*. Sukobi ova dva hrišćanska centra dovešće i do sukoba na političkom području. Tako će car Lav III Isavrijanac (685-741), suprostavljajući se idolopoklonstvu, u periodu od 726-729. godine, izdati edikte o zabrani poštovanja *ikona* kao svetih slika sa Hristom, Bogorodicom, svecima i biblijskim ličnostima i njihovim uklanjanjem iz bogoslužjenja. Na Zapadu se nije htjela poštovati ova carska odredba. U tom pogledu papa Grgur II (*Gregorius Secundus*, 669-731, papa od 715. do 731), a zatim i Grgur III (*Gregorius Tertius*, 690-741, papa od 731. do 741) neće prihvatiti carevu zapovijest o *ikonama*. Pošto su se

pape stavile na stranu carevih protivnika, to je dovelo do jaza i sukoba između dva hrišćanska centra Rima i Konstantinopolja. Sukob između cara i papâ će dovesti do toga da će car Lav III iz papske jurisdikcije izuzeti Siciliju, Južnu Italiju, dio Zapadnog Balkana i ta područja staviti pod jurisdikciju Konstantinopolja, što će dovesti do crkvenog sukoba između Rima i Konstantinopolja. Tako će dio Zapadnog Balkana ostati pod uticajem Rima, što će značiti da će Južni Sloveni biti politički i vjerski razjedinjeni jer će jedni biti pod jurisdikcijom pape, a drugi pod jurisdikcijom carigradskog patrijarha.

Kako će se sredinom VIII vijeka formirati i Papska država, taj čin će još više razdvojiti odnose između Papske države i Vizantije. Kada je 800-te godine na Božić papa Lav III (*Leo Tertius*, 750-816, papa od 795-816) krunisao franačkog kralja Karla Velikog (748-814) za cara, taj čin je još više razljutio Vizantince koji su sebe smatrali nasljednicima Rimskog carstva. To će dovesti do rata, kao i novih problema 863. godine kada dolazi do rascjepa poznatog pod nazivom *Fotijevska kontroverza*, odnosno *Fotijevski raskol*. Sukob se dogodio u vezi sa *legitimitetom*, tj. shvatanjem da li Vizantijski car može svrgnuti i imenovati konstantinopoljskog patrijarha bez odobrenja pape.³

³ Carigradski patrijarh Sveti Fotije Veliki (810-891, patrijarh od 858-867, i od 877-886) se suprostavio papskoj težnji za proširenjem papske vlasti nad Istočnom crkvom. Zaslužan je za pokretanje misije Ćirila i Metodija, kao i za zaštitu „grčkog

Sukob će trajati tri godine, i stvoriće se labavi dogovor: papa će priznati izabranog patrijarha, a vizantijski car će izraziti privrženost papi. Ipak, dogovor je bio neupečatljiv jer će se krajem prvog milenija pojaviti novi problemi kada Normani osvajaju dijelove Vizantije, tako da se rimokatolička sfera uticaja preko Normana proširuje. Sada će papa Lav IX (*Leo IX*, 1002-1054, papa od 1049. do 1054. godine) narediti 1053. godine da se istočnjačke crkve moraju prevesti na latinski obred, ili će biti zatvorene. Na to će se patrijarh konstantinopoljski usprotiviti pa će narediti zatvaranje svih latinskih crkava u Konstantinopolju. Naravno, to će razljutiti papu koji će u Konstantinopolj poslati svog izaslanika kardinala Humberta (1015-1061) koji će 16. jula 1054. godine patrijarhu Mihailu I Kerulariju na oltar Svete Sofije (Aja Sofije) položiti pismo ekskomunikacije. Na to će carigradski patrijarh takođe uzvratiti ekskomunikacijom. Tako su se produbile i proširile međusobne razlike i netrpeljivosti između dvije crkve koje će radikalizovati vjerske i svjetovne podjele, netrpeljivosti, konflikte i sukobe. I, konačno, 1054. godine, dovesti do rascjepa na dva velika dijela koji će trajno podijeliti hrišćansku crkvu na Rimokatoličku i Pravoslavnu.

pravoslavlja od rimskog latinstva“. Kao svetitelju, svake godine 6. februara, se obavlja svečano bogoslužjenje da se proslavi uspomena na carigradskog patrijarha Svetog Fotija Velikog iz IX vijeka (Грујић, 2020: 23, 28).

Od 1054. godine nastaje i period snažnog progona „nevjernika“, „jeretika“, „krivokletnika“ i „šizmatika“ od strane Rimokatoličke crkve, da bi se, sa ustanovljenjem *Inkvizije*, on još više radikalizovao.

Godine 1184. će biti dovršena *Konstitucija* koja će se smatrati ishodištem *Inkvizicije*. Na koncilu u Lateranu 1215. godine će papa Inocencije III (*Innocenco III*, 1161-1216, pontifikat od 1198-1216. godine) ozvaničiti *Inkviziciju*. Od 1235. godine će se ustanova *Inkvizicije* nazivati *Institutio haereticarum pravitatis - istraživanje jeretičke izopačenosti*, a onda *Sanctum officium (Sveta ustanova)*.

Sada će inkvizitori dobiti široka i velika crkveno policijska ovlaštenja za ispitivanje „prestupa“ tzv. „jeretika“, „odmetnika“ i „sotona“, kao stvarnih ili izmišljenih kritičara i protivnika ne samo Crkve, nego i feudalizma. Nezavisno od svjetovne vlasti, *Inkvizicija* je imala svoj sud i svoje sudije. Istragu (*inquistio*) je započinjao sud po svojoj volji i dužnosti (*ex officio*) tako što je u tamnicu zatvarao sve one za koje se sumnjalo da su „jeretici“. Sud je sudio tajno ne dopuštajući optuženom branioca, i kažnjavao je presudama koje su se odnosile na javno kažnjavanje i sankcije - doživotni zatvor u neuslovnim ćelijama, presudu smrti spaljivanjem i oduzimanjem imovine.

Mučenja nad osobama su vršile svjetovne i crkvene vlasti. Mučeci ih sve do smrti vlasti su željele ostalima pokazati primjere mučenja zbog optužbe za ne poštivanje reda, zakona i postojećeg

poretka kako bi primjeri okrutne strogosti i nasilja naveli na poštovanje i prihvatanje. Tako se način građanskog života održava kao patnja. Zatvorske ćelije su predstavljale monade o kojima je Lajbnic (*Gottfried Wilhelm Leibniz*, 1646-1716) govorio, kao monadama apsolutne usamljenosti u kojima nema prozora kroz koje bi nešto u njih moglo ući ili iz njih izaći. Monotonija koja je prisutna okružuje kao avet utamničenu osobu koja je redukovana na apsolutno i beznadežno *ništa* (Horkheimer, Adorno, 1974: 245).

Dekretom katoličkog kralja Fernanda II od Aragona i V od Kastilje (*Fernando II de Aragón i V de Castilla*, 1452-1516) i kraljice Izabele I (*Isabel I de Castilla*, 1451-1504), prvog novembra 1478. godine se utemeljuje *Španska inkvizicija* (koja će trajati sve do 15. jula 1834. godine), u kojoj se izvršavanje inkvizicijskih presuda nazivalo *auto da fe* (*čin vjere*), a izvođen je u obliku javnog *spaljivanja* i u prisustvu španskih suverena. Ne zna se tačno koliko je surovim inkvizicionim sredstvima ubijeno osoba, a prema nekim mišljenjima oko 30.000. U XVI vijeku rimske pape uspostavljaju *Rimsku inkviziciju* (21. jula 1542) koja je predstavljala nastavak Papinske inkvizicije za područja Italije, Malte i drugih dijelova Evrope, a koja je bila poznata po surovim inkvizicijskim procesima. Jedan od onih koje je proganjala Inkvizicija bio je Nikola Kopernik (*Nicolaus Copernicus*, 1473-1543).

Kopernik je isticao da se Zemlja, zajedno sa drugim planetama, okreće oko Sunca što je bilo u suprotnosti sa crkvenim shvatanjem da je Zemlja

centar svijeta. Đordano Bruno (*Giordano Bruno*, 1548-1600) je, suprostavljajući se crkvenom shvatanju, prihvatio Kopernikovo gledište i zato je od *Inkvizicije* bio osuđen spaljivanjem na lomači na *Cyjetnom trgu* u Rimu. Galileo Galilej (*Galileo Galilei*, 1564-1642) je, takođe, prihvatio Kopernikovo astronomsko shvatanje i u sedamdesetoj godini prognan, ali i bio pod stalnim nadzorom *Inkvizicije*. Navodno je nakon presude Crkve tiho rekao *E pur si muove (ipak se okreće)*.

Ono što je, gotovo stidljivo, izgovorio Galilej, predstavljalo je „uznemirujuće ideje o strukturi nebesa“ i predstavljalo „neeksplodiranu bombu“. Gotovo da se jedva „pretpostavljalo da će doći do neizbežnog konflikta između vere u svete knjige i empirijskih dokaza“. Neminovno su slijedila „velika iznenađenja“ koja su se odnosila na stavove o starosti Zemlje, porijeklu čovjeka i životinja, obimu vaseljene. Ipak, „većinu ljudi s početka sedamnaestog veka više su uznemiravali sveštenici i veštice nego filozofi prirode“ (Rajt, 2007: 25-26).

Racionalna nauka i naučnici koji su nastojali slobodno da izražavaju naučnu misao su optuživani za „jeres“ i od strane *Inkvizicije* kažnjavani. Najviši inkvizicijski sud se zvao *Sacra Congregatio Romanae et universalis inquisitionis sue Sancti officii* koji je izdavao spiskove zabranjenih knjiga i ekskomunikacija. Kasnije je utemeljena *Kongregacija za nauk vjere (Congregatio pro Doctrina Fidei – C. D. F.)*, a zatim 2022. godine *Dikasterij za nauk vjere (Dicasterium pro doctrina fidei, D. D. F.)*, kao sud

koji sudi „zločine“ protiv vjere, morala i sakremenata.

Srednji vijek je bio poznat po vjerovanju u vještice, čarobnjake i demone. Ljudi nisu mogli da razumiju niti da objasne prirodne pojave i zato su od njih strahovali. Njihov strah je imao za posljedicu optužbe te progone i spaljivanje vještica i čarobnjaka na lomačama. U antičkom dobu su ljudi strahovali od bogova, prirodnih sila, udara groma, životinja, šume, smrti, neprijatelja. U Srednjem vijeku je postojala ontologija i eshatologija straha. Strah nije bio vezan samo za ljudsku prirodu kao takvu, već i za društvene institucije i društvene odnose. Ljudi su strahovali ne samo od bolesti, prirode i prirodnih katastrofa, divljih zvijeri, loših ljudi, nego i od bogova, zlih duhova, podzemnih i nadzemnih sila, očekivanja „smaka svijeta“ (između 1.000 i 1.033), vještica, feudalnih vladara, Crkve i njenih progona. Najčešće su ti strahovi bili instrumentaliozavni upravo od Crkve. Njihov strah je imao za posljedicu optužbe te progone i spaljivanje vještica i čarobnjaka na lomačama. *Inkvizicija* je dobila odobrenje progona „vještica“, vraćanja i mađijanja. U srednjem vijeku su se pojavile pandemijske bolesti, kao što je kuga koja je širila masovnu smrt izazivajući veliki strah. Za masovnu pojavu straha bila je zaslužna i Rimokatolička crkva koja je samo govorila o grijehu i kazni, i zato je i osnovala Inkviziciju.

Godine 1484. će papa Inocentije VIII (*Innocentius VIII*, 1432-1492, pontifikat od 1484 - 1492) u buli *Summi desiderantes* legalizovati i, na taj

način, odobriti „lov na vještice“, njihovo proganjanje i ubijanje.

U 1487. godini je objavljen priručnik pod nazivom *Vještičin malj (Malleus Maleficarum)* u kojem je opisan način prepoznavanja „vještica“, maga i čarobnjaka, i koji je služio kao uputstvo ubijanja žena, a pod motom *Haireis est opera maleficarum non credere (Negiranje postojanja vještica je najveća jeres)*. Ne zna se sasvim tačno, ali se pretpostavlja da je u ovom strašnom mizoginičnom progону od XV do XVII vijeka život izgubilo oko 500.000 osoba, uglavnom žena. Tek od 1848. godine će biti ukinuto „pravo“ progona žena kao „vještica“.

Bile su optuživane za „duhovne“ prestupe, kao što su: sklapanje saveza sa đavolom i za obožavanje đavola, za ljubljenje đavola ispod repa i za seksualni odnos sa *inkubima* i *sukubima*, muškim i ženskim đavolima, za letove u daleke krajeve na metli sabatom, za nezakonita okupljanja. Takođe, bile su optuživane i za ovozemaljske prestupe: za smrt krava, uništavanje ljetine, izazivanje munja i oluja, krađu, itd.

Crkva „bratske ljubavi“ je bila izuzetno „inventivna“ kada su u pitanju mizantropski sadistički načini mučenja i ubijanja žrtvi progona – upotreba usijanog željeza i štipaljki, točka i škripa, stolice sa šiljcima, cipela sa bodljama iznutra, zavoja s iglama, itd.

Mnogobrojne žrtve su lažno priznavale optužbe i prihvatale krivicu, priželjkujući da svoj

život završe na lomač kako bi što prije umrle i izbjegle nesnošljive metode mučenja.

Godine 1559. godine je napravljen *Spisak zabranjenih knjiga (Index Librorum Proxibitorum)*, kao spisak svih publikacija koje je Katolička crkva zabranjivala. To se desilo pod uticajem velikog inkvizitora pape Pavla IV (*Paulus IV*, 1476-1559, čiji je pontifikat trajao od 1555. do 1559. godine). Na spisku su se našla mnogobrojna djela kao, na primjer, Erazma Roterdamskog (*Desiderius Erasmus Roterdamus*, 1446-1536), Tomasa Hobsa (*Thomas Hobbes*, 1588-1679), Voltera (*François Marie Arouet*, 1694-1778).

U prvoj polovini XVI vijeka u Njemačkoj nastaje **Reformacija** (1517) s **protestantizmom** (luterancima i kalvinistima kao najvećim grupama), kako bi se oslabila svjetovna vlast Rimokatoličke crkve i crkva učinila demokratskijom i tolerantnijom, i kako bi se ostvario pad teokratskog, papocezariističkog duha u njoj.

Reformacija je započela sa Martinom Luterom (*Martin Luther*, 1483-1546), i nastavljena sa Ulrihom Cvinglijem (*Ulrich Zwingli*, 1484-1531), Žan Kalvinom (*Jean Calvin*, 1509-1564), i drugim protestantskim reformatorima.

Martin Luter se snažno suprostavio zloupotrebama koje su se dešavale u Crkvi, posebno onime koje su se odnosile na komercijalnu prodaju indulgencija. Zato je 31. oktobra 1517. godine zakucao *Devedeset pet teza* na vrata crkve u

Vitenbergu, navodeći u njima greške Rimokatoličke crkve.⁴

Luter je smatrao da religioznom životu treba vratiti čistotu vjere i da je stoga nepotrebna sveštinička hijerarhija a da je crkveno učenje suvišno. Propovijedao je da se spasenje duše ne može postići besmislenim i beskorisnim crkvenim obredima i udjeljivanjem sakramenata, već da se može postići vjerom (*fidem*), a nikako djelima, te da se religijska istina i autoritet nalaze samo u *Svetom pismu*, da je suvišan bilo kakav posrednik između Boga i čovjeka, da Crkva ne treba da bude institucija hijerarhizovanog sveštenstva, da je svaki posao značajan, a ne samo sveštinički, te da postoje samo dvije svete tajne – krštenje i vjenčanje. Isticao je da Bogoslužjenje treba vršiti na narodnom jeziku što je, zahvaljujući otkriću štamparske mašine, upravo bilo omogućeno da se Biblija prevede na narodne jezike. Takođe, Luter se suprostavio i doktrini o *transupstancijaciji*, odnosno shvatanju da se pri *euharistiji* vino i hljeb transponuju, odnosno pretvaraju u krv i tijelo Hristovo. Luter je želio *jeftinu crkvu* u kojoj neće biti ikona, i u kojoj će bogoslužjenje sasvim biti pojednostavljeno, a zabranjeno idolopokloničko klanjanje svecima i moštima.

⁴ Za ilustraciju ćemo navesti dvije Luterove teze o oprost grijehova: „27. Ko kaže da će duša onaj čas seliti čim groš padne u kovčežić i zazveči, taj propovijeda trice i kućine“. „36. Svakom hrišćaninu koji osjeća pravo kajanje i bol zbog svojih grijeha, potpuno se praštaju muke i krivnje, te ga to ide i bez oprosta“.

Luterova ideja „nove varijante“ hrišćanske religije je dobijala sve više pristalica. Iako su Luterova shvatanja podržali humanisti tog doba, ipak nije naišao na podršku crkvenih vlasti, te ga je papa Lav X (*Leo X*, 1475-1521, pontifikat od 1513-1521) proglasio jeretikom i 1521. godine ekskomunicirao iz Crkve. Spisi su mu spaljeni, što je uticalo na Lutera da spali Papsku bulu iz 1520. godine.

Sa njegovim izopštenjem iz Crkve nije prestao proces širenja nove vjere. Prihvatanjem njegovih ideja od strane njemačkih kneževa, započela je *protestantska reformacija* i stvaranje nacionalnih crkava odvojenih od papske vlasti. Sve je to doprinijelo krizi feudalnih društvenih odnosa kojima je Rimokatolička crkva bila duhovni oslonac. Kako je uticaj Katoličke crkve ipak bio veoma snažan, sasvim razumljivo se pojavljuju i otpori njenoj rigidnoj vlasti koja je onemogućavala i suprostavljala se nacionalnim osvještavanjima i formiranju nacionalnih identiteta.

U Švajcarskoj je Ulrich Cvingli počeo sa reformom Crkve, a zatim su se švajcarske crkve odvojile od Rimokatoličke crkve. Cvingli je podržao Luterov stav da se spasenje postiže samo vjerom, ali je, ipak, suprotno Luterovom shvatanju, nastojao da stvori *teokratiju*, kao državu kojom bi Crkva upravljala. Smatrao je da država, uz pomoć crkve, može lakše držati narod u pokornosti.

Francuski protestantski teolog Žan Kalvin je uspio u švajcarskoj Ženevi da reformiše crkvu. Smatrao je da je svako predodređen ili za raj ili za

pakao, te da sam Bog to određuje. Da bi održao svoju Crkvu, Calvin je stvorio *teokratiju*.

Unutar protestantizma se pojavio i *anabaptistički vjerski pokret* kao, prije svega, pokret koji je isticao dvije bitne komponente. Jednu, konfesionalnu, kao odgovor na učenje o svetoj tajni i krštenju, jer su smatrali da treba krstiti samo odrasle osobe kako bi razumjele i shvatile značenje sakramenta što, naravno, djeca po rođenju ne mogu da shvate. I, drugu, svjetovnu, koja se odnosila na to da su se suprostavljali lokalnoj vlasti da upravljaju njihovim životima, smatrajući da ona nema duhovni autoritet za takvo nešto. Bio je to još jedan sukob koji se odrazio ne samo na relaciji protestantizam - rimokatoličanstvo, već i na sukob u samoj protestantskoj religiji.

Osnovne kritičke primjedbe protestantskog pokreta upućene dogmatskoj Rimokatoličkoj crkvi odnosile su se na neke svjetovne, sekularne i teološke koncepte. Prije svega, na kritiku Crkve kao ugnjetača i potrebu za njenim preuređenjem, insistiranjem na ograničavanju papske vlasti, papskog bogatstva, dadžbina i nameta, kritiku crkvene korupcije manifestovane u oblicima prodaje crkvenih položaja (*simonija*) i prodaju *indulgencija*, odnosno crkvenih potvrda *smanjenja* ili *oproštaja* grijehova, odnosno kazne za iskupljenje i oprost grijehova.

U vrijeme pontifikata pape Aleksandra II (*Alexander Secundus*, ?-1073, pontifikat od 1061-1073) Crkva je nastojala da dominira svjetovnim i političkim pitanjima. U tim svojim nastojanjima je

pravila velike greške koje su se odnosile na praksu *simonije*, kao i sveštenečkih razularenosti.

Papa koji je, u sklopu institucionalne vatikanske katoličke doktrine, započeo prodaju indulgencije za *novac*, je papa Inocencije III. Ovaj papa je poznat i po tome što je rekao da je da su pape božji namjesnici na zemlji. Takođe, poznat je i po organizovanju Dječijeg krstaškoga pohoda 1211. godine šaljući djecu u rat, i time ga treba dovesti i u vezu sa nacističkim Hitlerjugendom (*Hitler-Jugend*) u Drugom svjetskom ratu, kao i sa ukrajinskom pripremom mladih, djece od 10-14. godina u vojnim kampovima za potrebe vođenja rata protiv Rusije u 2025. godini...

Pod pontifikatom pape Jovana XXII (*Jacques Duèse*, 1249-1334, papa od 1316. do 1334) će Vatikan komercijalizovati i naplaćivati „oprost grijehova“, i kupovinu sveštenečkih položaja. U tom smislu će ovaj papa prodati preko 60.000 „vrijednosnih papira“, odnosno hartija „oproštaja grijehova“, tj. *indulgencija*. Nakon njega će papa Klement VI (*Clemens VI*, 1291-1352, pontifikat od 1342-1352) prodati čak 90.000 tih hartija, dok će papa Lav X prodati 2200 službenih položaja. Mnoge pape su poznate po svojoj nezasitoj pohlepi za novcem i materijalnim sredstvima. Ovdje ćemo pomenuti i papu Siksta IV (*Francesco della Rovere*, 1414-1484, papa od 1471. do 1484. godine), po kojem je nazvana *Sikstinska kapela*, koji je poznat po davanju saglasnosti o produženju rada *Španskoj inkviziciji* a, takođe, bio je poznat i po veoma

izrazitom nepotizmu, kao i po drugim nečasnim aktivnostima. Svakako iz komercijalnih razloga je 1476. godine uveo praznik „Bezgrešnog začeca“, a bio je „jedan od najpohotljivijih i zaskočio je još i svoju sestru i decu“. Papa Siksto IV je izgradio javnu kuću i od rimskih prostitutki je uzimao godišnju taksu (Дешнер, I, 2021: 245).

Papa Julije II (*Giuliano della Rovere*, 1443-1513, pontifikat od 1503. do 1513) je prodao indulgencije za izgradnju Bazilike sv. Petra u Vatikanu. Papa Lav X će ne samo proširiti ovu doktrinu, nego će razviti još veći komercijalni „biznis“ svima onima koji su se bojali grijehova i lomače. Zato je Martin Luter isticao da su indulgencije „prevara“ i „zločin protiv Boga“. Da bi napunili riznice i održali svoje „raskošno obilje“, ove pape su proširile prodaju indulgencija i na taj način došli do velikog izvora prihoda. U tom smislu su posao proširio tako što su pape organizovale velike grupe sveštenika za prikupljanje novca, govoreći im: „donosite novac, donosite novac, donesite n o v a c“, o čemu će i Didro (*Denis Diderot*, 1713-1784) pisati u čuvenoj *Enciklopediji (Encyclopédie)*, što će predstavljati jednog od brojnih razloga zbog kojih će papa Klement XIII (*Clemens Tertius Decimus*, 1693-1769, papa od 1758. do 1769), u nacističkom maniru, narediti uništavanje svih primjeraka od njenog prvog objavljivanja.

Prodajom, odnosno kupovinom indulgencija, slata je poruka: „možete raditi što god hoćete, pljačkati i ubijati `sizmatike` i `jeretike`, samo ako je

to u interesu Crkve, i ako imate novac“! Ovaj rimokatolički voluntarizam je doveo do genocida pripadnika mnogi etničkih grupa od 1054. godine *Velike šizme* pa preko „krstaških“, balkanskih ratova, Prvog i Drugog svjetskog rata, pa tokom ratova s kraja XX vijeka protiv Srba pa, evo, i danas u vatikansko-anglosaksonskom odnosu prema Srbima i pravoslavicima u cjelini.

Da je tradicija postojanja skandala sa javnim kućama i drugim kompromitujućim djelatnostima u Rimu dobro poznata, pokazuje i znatno raniji primjer iz perioda pontifikata pape Jovana XII (*Ioannes Duodecimus*, oko 937-964, papa od 955. do 964).

Ovaj „papa dijete“, koji je postao papom u svojoj sedamnaestoj godini, je svojim lošim ponašanjem kompromitovao Crkvu tako što je živio životom razvratnika, korupcije, skandala i nasilja. Smatrali su ga jednim od brojnih bezbožnih papa za kojeg se isticalo da je, u kockarskim partijama, prizivao stare rimske paganske bogove, da je u svojim pijankama često nazdravljao Sotoni, te da je od Lateranske palate napravio bordel postavljajući svoju ljubavnicu, prostitutku Marsiju, upraviteljkom bordela.

Nakon pape Jovana XII za najgoreg papu se pominje papa Benedikt IX (*Benedictus IX*, papa od 1032. do 1044. i od 1047-1048). Riječ je o papi prepunim skandala i nemoralna, te papi koji je „papsku palatu“ pretvorio u homoseksualni, muški bordel. Čak je i Crkva isticala da je bio veoma nemoralan, izuzetno okrutan, a ravnodušan i

nezainteresovan za vjerska pitanja i duhovne stvari. Postao je papa sa svega dvanaest godina. Na mjesto pape je došao pobjedom u porodičnim krvavim obračunima, dakle silom boreći se za papski položaj. Ne samo da je pobijeđene ekskomunicirao, nego je i uspostavio strahovladu utemeljenu na podvalama i nasilju. Suprostavio mu se revoltirani rimski narod i u januaru 1044. godine su stanovnici grada izabrali za papu Silvestera III (*Silvester III*, 1000-1063, papa od 26. januara 1045. do 16. februara 1045). Ali Benediktova porodica je istjerala papu Silvestera III, a na njegovo mjesto je ponovo kratkotrajno došao papa Benedikt IX koji je potom prodao papski položaj svome kumu Đovaniju Gracijaniju (*Giovanni Graziani*), koji je preuzeo, odnosno kupio papsko prijestolje i postao papa pod imenom papa Grgur VI (*Ivan Gracijan*, ?-1048, papa od 1045. do 1046).

Za pape „Benedikte“, od četvrtog do devetog, se ističe da pripadaju najmračnijem razdoblju istorije papa jer su silom postajale pape i zatvarali svoje papske protivnike, živjeli razuzdanim životima i izazivali skandale, bavili se korupcijom i nepotizmom. Tako je, na primjer, papu Benedikta VIII (*Benedictus VIII*, ?-1024, rimski papa od 1012. do 1024. godine) u 1024. godini naslijedio njegov brat Jovan XIX (*Ioannes XIX*, ?-1032, papa od 1024. do 1032. godine), a 1032. godine je na njegov prijesto došao njegov nećak Benedikt IX. „Papstvo je očigledno bilo na putu da postane porodično vlasništvo vladajućih rimskih dinastija“ (Baraklaf, 2021: 76).

Protestantska kritika rimokatoličke crkve se odnosila ne samo na probleme korupcije, nepotizma i nevjerništva nekih papa, nego i na isticanje zahtjeva za povratkom na prvobitni hrišćanski nauk, te obavljanja bogoslužjenja na narodnom jeziku, što je za cilj imalo razvijanje nacionalnih identiteta, s čim se Rimokatolička crkva nije slagala jer je insistirala na primarnosti *religijskog identiteta*. Bio je to razlog za međusobni sukob.

Taj međusobni sukob se odnosi na nekoliko razlika između *katolika* i *protestanata*.

Prva se odnosi na *Bibliju* koja je, prema Luterovom shvatanju, *Sola Skriptura*, odnosno jedini Božiji spis, jedina Božija knjiga u kojoj se Bog otkriva ljudima. Međutim, katolici ne zasnivaju vjeru samo na Bibliji, već i na svetim spisima. Druga razlika između katolika i protestanata se odnosi na – *Crkvu*. Katolička crkva vidi sebe kao „sveopštu“ i „univerzalnu“, jedinu pravu crkvu na svijetu, pod vođstvom pape, dok evangelistička crkva sebe ne vidi kao jedinstvenu crkvu, već onu koja obuhvata desetine hiljada crkava. Kod protestanata se sve crkve smatraju jednako vrijednim. Treća razlika se odnosi na položaj i ulogu - *pape*. Protestanti ne priznaju papski primat, smatrajući da je ta dogma suprotna iskazima iz Biblije. Za katolike je papa kao nasljednik apostola Petra, prvog poglavara crkve kojeg je postavio Isus Hrist; papski položaj je opravdan neprekinutim lancem nasljeđivanja od prvog vijeka do danas. Četvrta se odnosi na *sveštenstvo* kao apostolsko nasljeđivanje papa.

Takođe, biskupi, sveštenici i đakoni primaju doživotni Božiji blagoslov, a *konsekraciju* (*posvećenje*) mogu primiti samo muškarci. Kod protestanata nema svečanog uvođenja u dužnost u okviru crkve. Smatraju da svaki vjernik može postati sveštenik - a to važi i za vjernice. Peta razlika se odnosi na – *pričest*. Prema katoličkom shvatanju, uloga sveštenika se oslikava i kod pričesti (*evharistije*), rituala koji podsjeća na Tajnu večeru pred Hristovo raspeće. Hljev (*hostija*) i vino postaju tijelo i krv Isusova onda kada ih sveštenik posveti. Međutim, kod protestanata je svaka krštena osoba pozvana da podijeli pričest ili da simbolički povede Tajnu večeru. Šesta razlika između katoličanstva i protestantizma se odnosi na - *Svete tajne*. U katoličanstvu postoji sedam svetih tajni (*sakramenata*) u koje se mogu uvesti vjernici: krštenje, potvrda (krizma), pričest, brak, pomirenje (isповijed, pokora), bolesničko pomazanje (jeleosvećenje), kao i uvod u Sveti red (u tri stepena: đakon, sveštenik, episkop). Kod većine protestantskih crkvi praktikuju se dva sakramenta, navedena u Jevanđelju: krštenje i pričest. Sedma razlika između ove dvije crkve se odnosi na - *Mariju i svece*. Za katolike je bogorodica Marija „kraljica Nebesa“, iako nema mnogo biblijskih referenci koje bi potkrijepile katoličku dogmu o Mariji. U nju spada vjera u bezgrešno začeće ili Marijino uzdizanje u nebo. Zato protestanti odbijaju tu dogmu. Dok katolici vjeruju u bezgrešno začeće Djevice Marije, protestanti to odbijaju. Katolička crkva predviđa

poštovanje svetaca, i kao svece može kanonizovati uzorne pokojnike koji su bili posebno bliski Bogu, i njihove mošti smatra relikvijama. Ali, protestanti to striktno odbijaju kao protivno Bibliji smatrajući da svako može i treba da se moli jedino direktno Bogu. I, konačno, osma razlika između katoličanstva i protestantizma se odnosi na – *celibat*. Dok je u Katoličkoj crkvi celibat obavezan već za sveštenike, dotle protestanti to odbijaju. Još je 1520. godine Martin Luter tražio ukidanje celibata, a dao je i lični primjer 1525. godine kada je, kao bivši monah, oženio bivšu časnu sestru Katarinu fon Boru (*Katharina von Bora*, 1499-1552). Bez obzira što su se nekada zbog „šizme“ i konfesije vodili krvavi ratovi, danas katolici i protestanti uglavnom žive mirno jedni s drugima, a neki čak priželjkuju ponovno ujedinjenje crkve. Međutim, razlike su i dalje velike i, iako obje crkve govore o „pomirenim razlikama“, ipak neke, možda, nikada neće biti sasvim prevaziđene (Krämer, 2022).

Reformacija je predstavljala još jedan pokret koji će se suprostaviti i razići od Rimokatoličke crkve, što će dovesti do sukoba između rimokatoličke *ecclesia militans* i protestantizma, u surovom „vjerskom ratu“ u XVII vijeku poznatom pod nazivom *Tridesetogodišnji rat* (1618-1648) u kojem je poginulo preko osam miliona ljudi, a koji je završen Vestfalskim mirom 1648. godine.

Rat je nazvan „vjerskim ratom“, odnosno „ratom religija“ između protestanata i katolika, što nije potpuno netačno, ali je i nedovoljno za

objašnjenje činjenice da je rat „postakao nacionalne države u nastanku – katoličku Francusku, kalvinističku Holandiju i luteransku Švedsku – da ustanu protiv nemačke i španske vojske posvećene ideji da univerzalna imperija zapravo odražava božju volju, i da takva imperija može doneti istinsko blagostanje čovečanstvu“. Bio je to koncept sasvim „univerzalne hrišćanske imperije, koji je trinaest vekova snažno dominirao političkom imaginacijom Zapada“ a koji je konačno „i definitivno poražen upravo u Tridesetogodišnjem ratu“ (Хазони, 2021: 36-37).

Sve je to uticalo i na promjenu i reviziju stavova Rimokatoličke crkve, što je izrazila u pokretu poznatom pod nazivom – **protivreformacija** ili **kontrareformacija**.

Zbog jačanja protestantskog pokreta papa Pavle III (*Paulus III*, 1468-1549, pontifikat od 1534-1549) je 1536. godine započeo sa odbranom Rimokatoličke crkve provodeći određene reforme i obnovu poznatom pod nazivom *Protivreformacija*.

U ovom pokretu su posebnu ulogu odigrali *isusovci* (*jezuiti*), tj. *Družba Isusova* (*Societas Jesu*) koju je osnovao Ignasio de Lojola (*Íñigo López de Loyola*, 1491-1556) u Parizu 1554. godine. Ovaj red su nazvali *Hristovim vojnicima* jer je bio vojnički organizovan i izuzetno militantan. Njegovi pripadnici su se zalagali na apsolutnu poslušnost i potpunu vjeru, i predstavljali su militantni i militaristički dio protivreformacije. Cilj im je bio da uđu u sve segmente društvenih slojeva i tako unište

protestantizam i, u tom pogledu, su koristili misionarski rad, škole za širenje katoličke vjere, sudove inkvizicije za proganjanje i osuđivanje „jeretika“, i *Indeks zabranjenih knjiga*.

Pod uticajem unutrašnjih crkvenih kritika, kao i protestantskih kritičkih primjedbi, Katolička crkva je odlučila da izvrši reforme tako da je: zabranila prodaju indulgencija, isticala da se spasenje ostvaruje vjerom i dobrim djelima, da se religijski autoritet nalazi u *Bibliji*, Crkvi i djelima crkvenih učitelja, te da se *Biblija* (koja će se koristiti prevodom na latinski jezik) ne može tumačiti bez upuststva Crkve. I, konačno, Crkva ističe *Sedam svetih tajni* (samo sveštenik kroz autoritet može izvoditi obrede: krštenja, krizme, posvećenja Eustarhiji, pomirenja, pomazanja bolesnih, uvođenja u svete redove i vjenčanja) da su istinite i vrijedne u crkvenom životu. Ipak, bez obzira na reforme koje je Katolička crkva provodila, protestanti su ostali odvojeni od Katoličke crkve. U sjevernom dijelu Evrope su uspostavljene protestantske crkve, a u južnom dijelu Evrope katoličke crkve. Sukobi između njih su se razvijali tako da su XVI i XVII vijeku izbili vjerski ratovi sa nevjerovatnom međusobnom mržnjom (Francuski rat, 1562-1598; Tridesetogodišnji rat, 1618 - 1648; pa i građanski rat u Engleskoj, 1642-1649). Bez obzira na ekonomske i političke razloge, ratovi su bili posljedica i vjerskih sukoba između katolika i protestanata, koji su završeni poznatim Vestfalskim mirom 1648. godine, koji je dozvoljavao njemačkim vladarima da izaberu

oblik hrišćanstva za svoje podanike. Naravno, taj ograničeni izbor se samo odnosio na katoličanstvo, luteranstvo i kalvinizam. Njemačke države su izbacile slogan *Cuius regio, eius religio* (čija je zemlja, njegova je i vjera) što će znatno umanjiti moć Rimokatoličke crkve.

Iako se reformacija u dobroj mjeri prihvatila, čime je Katolička crkva izgubila veliki broj vjernika, i protivreformacija, odnosno kontrareformacija, je imala uspjeha jer je uspjela u nekim državama uništiti reformacijski pokret i pod svoje crkveno okrilje vratiti određeni dio vjernika. Ipak, religijski sukob između dogmatske struje Katoličke crkve i reformatorske struje Martina Lutera, Tome Mincera i Žana Kalvina, se pretvorio u snažan antirimokatolički i antipapski pokret što je označavalo produblјavanje krize feudalizma i pojavu novog doba sa novim i novovjekovnim filozofskim i političkim idejama, shvatanjima, mišljenjima i ubjedenjima.

Nije Rimokatolička crkva progonila samo protestante i provoslavce, nego i Jevreje i muslimane. Doista, Jevreji su napadani još od antičkih vremena, a u 1349. godini su katolici u Njemačkoj ubili više Jevreja nego pagani hrišćana tokom dvjestogodišnjeg antičkog proganjanja hrišćana. Milenijum i po je Katolička crkva smatrala Jevreje štetočinama i opasnošću za društvo, zatvarajući ih u geto, što će nastaviti i Adolf Hitler (*Adolf Hitler*, 1889-1945) u nacističkom pogromu Jevreja.

Pored ovakvih napada na druge religije, postojao je rascjep i sukob i u samoj Katoličkoj crkvi. Trajao je od 1378-1414. godine, i radikalizovao se kada je Vijeće kardinala proglasilo izbor pape Italijana nevažećim izabravši za papu Francuza koji je papski dvor vratio u francuski grad Avinjon, gdje je sjedište papstva bilo od 1305-1377. godine. Kako su obojica papa trdili da su legalno izabrani, saborom u Pizi 1409. godine je izabran novi papa. U svojoj surevnjivosti se desilo to da su sva trojica papa tvrdili da su izabrani po zakonu. Ovu komičnu sistuaciju je okončao novi sabor 1417. godine, a koji je natjerao svu trojicu papa da se povuku, kako bi bio izabran novi papa koji je prešao u Rim i odatle upravljao Crkvom. Tako je Zapadni crkveni, rimokatolički rascjep, bio okončan (Hol, 2017: 166, 223-226).

U prethodnom slučaju Rimokatolička crkva nije koristila *Inkviziciju* da bi rješavala probleme. Ali, u drugim slučajevima, kad god je bilo potrebno da se suprostavi „neprijateljima“, Rimokatolička crkva je koristila *Inkviziciju*, *Indeks zabranjenih knjiga*, *Kongregaciju za širenje vjere*, itd. I to sve s ciljem da se ostvari ideal vatikanskih papa - ***svjetska katolička imperija***, odnosno ***svjetska katolička multinacionala***.

Crkva je predstavljala izraz postojanja snažnog duhovnog kolonijalizma, baš na onaj način na koji ga Afrikanci izražavaju u svojoj narodnoj poslovi: „Kad su došli bjelci, imali smo zemlju mi a oni Bibliju; danas Bibliju imamo mi, a oni zemlju“.

Zato su, na putu po Južnoj Africi, predstavnici jednog indijanskog plemena uručili papi Jovanu Pavlu II (*Ivan Pavao II*, 1920-2005, pontifikat od 1978-2002) protestno pismo u kojem je pisalo: „Mi Indijanci Anda i Amerike zaključili smo da je dobro iskoristiti Vašu posjetu kako bi Vam vratili Sveto pismo koje nam za pet stotina godina nije donijelo ni ljubavi, ni mira, ni pravde. Uzmite dakle, molimo, Sveto pismo opet nazad i dajte ga našim tiranima jer oni zapisana moralna pravila trebaju više od nas. Otkako se Kristofer Kolumbo ovdje iskrcao nametali su nam neku kulturu, neki jezik, neku vjeru i nekakav sistem vrijednosti što je, sve zajedno, evropsko. Neki su tumačili da je Sveto pismo među njih došlo kao kolonijalni projekat. Ono je bilo ideološko sredstvo kolonijalnog napada“. Španci su uništavali kulture i narode Latinske Amerike, pljačkali ih, silovali i ubijali. One koje nisu uništili, su pokrštavali. Tako su, na primjer, „mačem i krstom“ u 1524. godini dnevno pokatočili čak 14.000 osoba. Time se pokazalo i ponovo potvrdilo da je Rimokatolička crkva - *ecclesia militans*.

Konflikti, sukobi i ratovi protiv neistomišljenika koje su vodile pape i rimokatolička crkva kroz istoriju, upravo potvrđuje činjenicu da se radi o militantnoj, „borbenoj crkvi“ čija je istorija zaista - „mračna“.

Istraživači pokazuju da je predstava o papama kao moralnim i neiskvarenim osobama i autoritetima neistinita. Skrivena istorija ukazuje na lažno prikazivanje papa od kojih su mnogi bili nemoralni,

rasipni, gramzivi, agresivni, militantni, mizantropi, skloni ubistvima i zvjerstvima. Neki su imali i svoje snažne vojne formacije. Mnogi su se prepuštali hedonizmu i konzumerizmu, pohoti i požudi. Bili su puni poroka, propagirali anhedonizam i skromnost, a raskošno živjeli i održavali skandalozne bogate gozbe s plesačicama sa kojima su odlazili u krevete sa svilenom posteljinom i izvezenim zlatnim prekrivačima. Trgovali su sveštenskim položajima, bavili se obmana, skandalima, nemoralnostima, agresivnošću i nasiljem, prevarama, ubistvima. Tako je, na primjer, moralno i politički diskreditovani papa Jovan VIII (*Ioannes VIII*, 820-882, papa od 872. do 882. godine), ubijen zbog homoseksualne orijentacije. Papa Stefan VI (*Stephanus VI*, ?-897, papa od 896. do 897. godine) je zadavljen u zatvoru, dok je papa Jovan XII (*Ioannes, XII*, 937-964, papa od 955. do 964. godine) umro na skandalozan način vodeći ljubav. Papa Benedikt VI (?-974, papa od 973. do 974. godine) je ugušen, a papa Jovan XIV (*Ioannes XIV*, papa od 983. do 984. godine) je ispečen...

Pa, i pored svega ovoga, crkvena historiografija pape najčešće lažno prikazuje u sasvim drugom svjetlu (Luis, 2011).

Međutim, i pored svih problema na koje je rimokatolička crkva nailazila, i koje je i sama stvarala, pa i pored činjenice da se teško može govoriti o nekoj konzistentnoj papskoj politici ipak, nema sumnje da se radi o izuzetno čvrstoj i otpornoj

instituciji sposobnoj prilagođavanju na postojeće prilike u kojoj djeluje.

Zato se i može reći da nema puno institucija u ljudskoj istoriji koje su pokazale sličnu sposobnost opstanka. Istorija Rimokatoličke crkve „je priča o načinu na koji se prilagođavala svakom okruženju u kome bi se našla: Rimskoj imperiji, germanskim kraljevstvima ranog srednjeg veka, nacionalnim državama koje su najočiglednije jačale u 15. veku, kao i današnjem Trećem svetu Azije i Afrike. Karakteristika je crkve... da se nikada u potpunosti ne identifikuje sa bilo kojim socijalnim i političkim sistemom – od većine je uzimala, a svima je i nešto davala; i u tom procesu se transformisala zauzimajući svoje pozicije u svetu“ (Baraklaf, 2021: 8, 9).

*

*

*

*

Rano hrišćanstvo je bilo progonjeno sve do 313. godine kada je donesen *Milanski edikt* kojim je

priznata vjerska sloboda i prestao progon hrišćana. U IV vijeku je ova religija nametnuta cijeloj imperiji.

Kada su se pojavili, hrišćani su bili siromašni i nisu bili opterećeni nikakvim materijalnim vrijednostima. Ali, svijet se mijenja, pa tako i Crkva. Sada više Hristovi „namjesnici“ ne žive kao njihovi preci u nekim mračnim katakombama, već u raskošnim palatama i crkvama. Crkva je, a posebno Rimokatolička, postala veoma bogata.

Nekada jedinstvena crkva, 1054. godine se, kao godine *Velike šizme*, podijelila na Rimokatoličku i Pravoslavnu crkvu, na rimokatolički Zapad i grčkoppravoslavni Istok, na katoličanstvo i pravoslavlje. Istovremeno se od te godine intenzivira i rimokatolička politika prozelitizma koja je dovela do sukoba između katoličke tzv. „prave vjere“ i pravoslavne „šizmatičke“ i „jeretičke“. Taj sukob utemeljen je na mržnji i traje i danas.

Iz te mržnje proizlazi rimokatolička demonizacija i stigmatizacija pravoslavlja i surova proganjanja pravoslavnih vjernika i naroda. Rimokatolička crkva je, kao netolerantna *ecclesia militans*, postala „borbena crkva“ progonitelja. Istorija sasvim jasno pokazuje da vjerska sloboda i tolerancija nisu prisutni u katoličkim zemljama, koliko su prisutna u nekatoličkim zemljama. Suzbijanje djelovanja i uticaja „konkurentskih religijskih uverenja i organizacija je bilo mnogo jače“ u katoličkim zemljama (Хамилтон, 2003: 385).

3.

**PAPOCEZARISTIČKA
TEOKRATIJA**

Gaj Julije Cezar (*Gaius Iulius Caesar*, 100 p. n. e. do 40. p. n. e.) je bio rimski vojskovođa i državnik (imperator), a poznat je po tome što je stvorio diktaturu u Rimu, a zatim i ubijen u republikanskoj zavjeri. Po ugledu na njega mnogi su vladali u svojim diktatorskim režimima, a za takvo nešto bi se moglo reći i za Rimokatoličku crkvu čije pape teže nekoj vrsti cezarizma.

Crkva je gotovo uvijek nastojala da bude „cezaristička“, i da ima obje vlasti – duhovnu i svjetovnu. I nikada se nije odrekla te svoje papocentrične klerikalističke intencije. Pape su insistirale da vladaju vladarima. Poput Luja XIV (*Loius XIV*, 1638-1715) koji je govorio *Država, to sam ja* (*L'État, c'est moi*), pri tom misleći da je za svoju vladavinu odgovoran samo Bogu, i pape su za sebe mislile: *Bog na zemlji – to sam ja!*

Rimokatolička religija je istovremeno i *socijalna ideologija*. Utemeljena je na ideji i dogma o „papinoj nepogrešivosti“ i ima dugu papocezarištku i papocentričnu tradiciju čiji je cilj stvaranje *svjetske katoličke imperije*. Bilo je to nastojanje ostvarivanja centralizacije i sekularizacije papskog autoriteta što je, zapravo, i bio ideal vatikanskih papa za ostvarenje *svjetske vlasti klerikalne Civitas Dei*, i stvaranja *svjetske katoličke imperije*. A, da bi se tako nešto učinilo, neophodno je opravdati ideju *papocentrizma* kao ideju o *papinoj nepogrešivosti*. Istovremeno, to je značilo i pretvaranje *religije* u *ideologiju*.

Papa Inoćentije I (*Innocentius I*, ? - 417, pontifikat od 401-417. godine) će isticati da postoji *causa majoris* (važan razlog) koji može da rješava samo papa. Nakon njega će papa Zosim (*Zosima*, ? - 418, pontifikat, od 417-418) reći da „niko nema pravo da još jednom raspravlja o jednoj presudi rimskih papa“. Papa Lav I (*Caesar Flavius Valerius Leo Augustus*, 400-461, pontifikat, od 440-461) je uticao na definisanje doktrine o papskom primatu jer je isticao ideju o papi kao Petrovom predstavniku *cuius vice fungimur*, kao i pravo pape na *plenitudo potestatis* (neograničenu moć). Otuda i princip *Prima sedes a nemine indicatur* (Vrhovnom niko ne može da sudi). Papa Nikola II (*Nicollò II*, 980-1061, pontifikat, od 1058-1061) će početi nositi dvostruku krunu, jednu za koju je rekao da je „kraljevska kruna iz Božije ruke“ (*Corona regui de manu Dei*), a drugu za koju je rekao da je „Carska kruna iz Petrove ruke“ (*Diadema imperii de manu Petri*). U XI vijeku će papa Grigorije VII (*Hilderbrand*, 1020-1085, pontifikat od 1073-1085) u *Papinom diktatu* (*Dictatus Papae*) reći da „rimokatolička crkva nikada nije ni u čemu pogriješila, niti će ikada napraviti neku grešku“ te „da svaki papa posjeduje jednu principijelnu svetost“. Papa Inoćentije III će sebe proglasiti suverenom svih hrišćana, pa i kraljeva. Isticao je da se papa uvijek nalazi „u sredini između Boga i ljudi, on je manji od Boga, ali veći od čovjeka“. Papa Inoćentije III će uvećati moć rimokatoličke crkve i isticati da je papska vlast najuzvišenija zato što su pape božji namjesnici na

zemlji, te da su carevi dužni da se pokore papskoj vlasti. Sebe je smatrao „Hristovim zamjenikom“ i govorio je da su „kraljevstvo i sveštenstvo sjedinjeni u njegovoj ličnosti kao što je tijelo sjedinjeno s dušom“.⁵

Apsolutnu vlast, na kojem je insistiralo sveštenstvo, temeljila se na načelima: prvom, da je Crkva *societas perfecta*, odnosno *posebna ustanova*, sa *svojom* upravom, *svojim* sudovima, *svojim* приходima, i kao takva je *nezavisna* od bilo kakve vlasti i, drugom, da je papa *pastor universalis ecclesiae*, odnosno *pastir univerzalne crkve*, da je vladar svih vjernika, pa i kraljeva. To su načela koja su utemiljavali pape Grigorije VII, Inoćentije III i Bonifacije VIII (*Benedetto Gaetani*, 1235-1303, čiji će pontifikat trajati od 1294. do 1303), u XI, XII pa i na početku XIII vijeka (Senjobos, 2013: 174).

I Toma Akvinski (*Tommaso d'Aquino*, 1225-1274), inače omiljeni pisac pape Jovana Pavla II, daje *primat papskoj vlasti* ističući da kraljevi (vladari) moraju da se potčine sveštenicima. Smatrao je da crkva ima pravo da proglaši koji i kakav rat je dopušten, koji rat treba opravdati a koji osuditi. Svaki

⁵ Teokratskim papocezariškim tendencijama su se suprostavljali carevi. Tako je, na primjer, Justinijan I, odnosno Justinian Veliki (*Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus*, 482-565, vizantijski car od 527. do 565. godine) nasilno svrgnuo papu Silvestera (*Silverius*, ?-537, papa od 536-537. godine), zatvorio papu Vigilija (*Vigilius*, ?-555, papa od 537. do 555. godine), a nasilno postavio za papu nesposobnog Pelagija I (papa od 556. do 561. godine) čiji je pontifikat doveo do velike štete za Crkvu i umanjnja njenog ugleda.

rat koji doprinosi širenju hrišćanske vjere i koji je usmjeren protiv nehrišćana, prema njegovom mišljenju, treba opravdati: „pravilnije je pogubiti jeretike nego falsifikatore novca“ - smatrao je Toma Akvinski.

U bulama *Clericis laicos, Asculata, fili* i *Unam sanctum* papa Bonifacije VIII (za kojeg se ističe da je kao Benedeto Gaetani od kardinala kupio papski položaj za 7000 zlatnih florina i tako postao papa Bonifacije VIII) je isticao da „nema spasenja izvan Katoličke crkve“, te da se duhovna vlast nalazi iznad svjetovne vlasti. Formulišući teoriju o kontroli „*dva mača*“ (svjetovnoj i duhovnoj vlasti), papa će decidno reći da „fizički mač“ (svjetovna vlast) mora biti podređena božanskom „duhovnom maču“, odnosno „zakonu Božjem“: „Ta jedna crkva ima samo jedno tijelo i jednu glavu... naime Hrista i Hristovog namjesnika Petra i Petrovog namjesnika (papu)... Dva mača ima crkva u svojoj vlasti, duhovni i svjetovni. Ali, ovim treba upravljati za crkvu, a onim treba da upravlja crkva. Onaj pripada svešteniku, a ovim treba da upravlja ruka kraljeva i vitezova, ali samo kada i dokle sveštenik to hoće... Svjetovna vlast mora da se podvrgne duhovnoj... Ako svjetovna vlast pogriješi, sudiće joj duhovna na nižem stupnju, sudiće joj ona koja stoji nad njom; ali ako pogriješi ona najviša, može da joj sudi samo bog... Ko se, dakle, protivi onoj od boga tako uređenoj vlasti, taj je protiv božjeg poretka“ - ističe papa Bonifacije VIII, čovjek poznat po nepotizmu te prodaji i kupovini polažaja. U buli *Unam sanctum*

isti papa će govoriti o papinoj vladavini svijetom. U skladu sa motom *Quod papa facit, Deus facit* (šta papa čini, Bog čini), a i na istom ovom duhovnom području, će i papa Pio IX reći: „Ja sam naslednik apostola, ja sam namesnik Isusa Hrista; jedino ja imam vlast da upravljam Petrovim grobom, ja sam put, istina i život. Ko je sa mnom, taj je s crkvom, a ko nije sa mnom, taj je van puta, van istine, van života“ (Умељић, 2018: 38-39; Грујић, 2020: 16).

Pod pontifikatom pape Bonifacija VIII će Crkva postati svjetovni vladar, osvojiti velike teritorije i postati *Crkvena država*, koja će tek 1870. godine ostati bez tih teritorija koje će postati sastavnim dijelom ujedinjene Italije. Tako će Papska država, sa površinom od preko 40.000 kvadratnih kilometara i tri miliona poreskih obveznika, biti svedena na grad Vatikan, sa teritorijem od 0,44 kvadratna kilometra.

Tako su govorili pape i njihove apologete stvarajući od Rimokatoličke crkve jednu izuzetno rigidnu, agresivnu, netolerantnu i militantnu borbenu instituciju, upravo suprotnu Hristovom učenju. Ako je prema hrišćanskom nauku Bog taj prvi pokretač i uzrok posljedica, *causa efficiens* i *causa finalis* Svega, odnosno Demijurg koji je Sve stvorio, i koji ljudskom biću daje i uzima život, kako su, onda, katolici mogli na sebe preuzeti tu božiju ulogu i brojnim tzv. „šizmaticima“, „nevjernicima“ i „otpadnicima“ oduzimati život, ubijajući ih, spaljujući ih, bacajući ih žive u jame. Ako je sebe smatrala moralnom vertikalom, kako je onda

katolička crkva činila velike zločine? I, opravdavala ih „moralnim“ i „pravednim“ djelovanjem.

Civilizacija rimokatoličanstva je istorija jedne nemoralne *ecclesia militans*. Ta je istorija istovremeno i istorija zapadne civilizacije kao civilizacije prozelitizma, zla, pokolja, pljački, rušilaštva, destrukcije, kulturocida i genocida. U temeljima civilizacije Zapada se nalaze ratovi, genocid, pljačke i otimanje resursa, osvajanja, bombardovanja i ubijanja.

I Rimokatolička crkva i Zapad su kroz istoriju često pokazivali svoju „istrebljivačku“ crtu; „ubilački Zapad, sklon pokoljima... je izbrisao čitave civilizacije sa lica zemlje“. Zapravo, „nijedna civilizacija nije izazvala toliko smrti kao zapadna civilizacija“. Osvajanja drugih kontinenata i pokatoličavanje domicilnog stanovništva je za sobom ostavljalo ogromnu *pustoš*: lista užasa, razaranja i ubijanja, patnji i bola, koje su Crkva i Zapad počinili, je veoma duga. I dok su renesansni zapadnjaci, kao što su Španci, Holanđani i Portugalci, uživali u resursima koje su njihovi kolonijalni osvajači pljačkali i donosili, te iste konkvistadorske horde su provodile masovne pokolje domorodačkog stanovništva rušeći i uništavajući im kulturu i civilizaciju. Svoje vandalske genocidne postupke su opravdavali time što su isticali da Indijanci i nisu ljudi jer nemaju dušu kao što je oni imaju. Na tako surov način i osvajanja koja „su ogrezla u krvi“ su prisvajana „prirodna bogatstva i ljudsko bogatstvo drugih kontinenata“ (Droa, 2010: 45, 48).

Konkvistador Kristofor Kolumbo (*Cristoforo Colombo*, 1451-1506) nije samo zakoračio u Novi Svijet, nego je i taj svijet pokatoličio i uništavao. Od njegovog dolaska u Novi Svijet uslijediće veoma dramatični događaji, kao i brutalno uništavanje domorodačkih civilizacija. Primarni cilj osvajanja teritorija Novog Svijeta se nije odnosio na, kako se tvrdilo, naučno istraživanje nepoznatih geografskih prostora, krajeva i kontinenata. On se odnosio na pohlepu, sticanje bogatstva i potrebu za slavom, te prozelitizam. Imperijalne evropske države i Crkva su smatrale da je neophodno širiti i hrišćanstvo kako bi se lakše vladalo. Tako je započeo proces pokatoličavanja plemena Amerike i Afrike.

Komadanje Latinske Amerike, a zatim Afrike i donekle Azije, povezano je sa rimokatoličkim stavovima širenja katoličanstva po principu „Bog to hoće“! Znatno kasnije, osamdesetih i devedesetih godina XIX, te od prve do treće decenije XX vijeka, nacionalni rivaliteti su podsticali imperijalne pretenzije a one, opet, rasističke osjećaje više vrijednosti. Ubijedene da postoje bitne razlike u sposobnostima pripadnika različitih rasa, evropske imperijalističke države su svoje imperijalne ciljeve opravdavale rasističkim razlozima: potrebi da se nad „inferiornim“ narodima vlada. Iz istih ubjedenja su Austrougari, nacisti i ustaše Nezavisne Države Hrvatske nastojali da pokore Srbe i pravoslavne narode.

Rasističke ideje su zaista predstavljale značajnu inspiraciju vatikanskim rimokatoličkim,

fašističkim, nacističkim, „endehazijskim“, i drugim kolonizacijama, brojnim okupacijama i osvajanjima, „etničkim čišćenjima“, etnocidima i genocidima (Милошевић, Лазаревић, 2025; Милошевич, Лазаревич, 2025).

U svom rasizmu je nacizam koristio ideje o: Jevrejima kao uzročnicima ekonomskih problema, o Romima kao uzročnicima kriminaliteta, Slovenima za „nazadnost“, „neprosvijećenost“, „primitivizam“, prenaseljenost. Smatrali su da je arijevska rasa - rasa prirodnih vladalaca, a da svi ostali moraju da im budu podređeni.

Rimokatolički antipravoroslavni i antisrpski stavovi su duboko rasistički, i oslanjaju se na evropsku rasističku tradiciju. U skladu sa rasističkim ubjeđenjima, u katoličanstvu će se razvijati ne samo antislovenska, nego i antisrpska i antipravoroslavna propaganda.

U tom pogledu će medijska i propagandna predstava pravoslavnih, a Srba i Rusa posebno, kod rimokatolika biti sasvim identična i temeljiće se na postojanju slijedećih stereotipa: da su pravoslavci ili, „Bizantninci“, kako ih pogrdno rimokatolici nazivaju, uvijek „skloni prevarama“, da su pravoslavni Srbi „primitivni nosioci nekulture“, te da pripadaju jednoj „inferiornoj civilizaciji“ (Rusi su im „azijati“, „primitivni“ i „zaostali“), da su pravoslavci ranije porimokatoličili veći broj Hrvata, Crnogoraca, Ukrajinaca i Bjelorusa koje „treba vratiti u pravu vjeru“, da pravoslavni preuzimaju značajne ličnosti iz rimokatoličke kulture, politike i nauke, i

proglašavaju ih pravoslavicima (na primjer, Teslu, Berđajeva, itd.) koje, treba vratiti rimokatoličkoj kulturi, da su pravoslavci - careubice i anarhisti, te da su „nepopravljivi agresori“. S druge strane, postoji i temeljna zamjerka Rimokatoličkoj crkvi od strane pravoslavnih, koja se odnosi na kritiku nastojanja da se pravoslavci potčine papi, i što, stoga, šire veliku prozelititsku kulturocidnu i genocidnu aktivnost. Rimokatolička crkva optužuje pravoslavlje za agresivnost, a sama je izuzetno agresivna, mada tu svoju agresivnost veoma često perfidno skriva.

Kroz istoriju je Vatikan vodio i vodi, kako bi se to danas reklo, „hibridni rat“ protiv Slovena, Srba, Rusa, i pravoslavlja isto onako kako to čini i kompletan Zapad koji ističe da vodi *hibridni rat* protiv „pravoslavne bahatosti“, „vizantijskog mentaliteta“, „vizantijske zaostalosti“ i „slovenske tvrdoglavosti“, smatrajući da treba uništiti „pravoslavne vrijednosti“ jer su suprostavljene „vrijednostima Zapada“. Pod izgovorom „širenja hrišćanskih vrijednosti“, ta će praksa Rimokatoličke crkve u savremenom dobu dovesti do stvaranja i nametanja antihrišćanskih, masonskih i satanističkih vrijednosti. Dovoljno je za primjer navesti otvaranje Olimpijskih igara u Parizu 2024. godine, pa se u to u potpunosti uvjeriti. Organizatori Olimpijskih igara su otvoreno ismijavali Hrista i hrišćanstvo tako da se može reći da se sa svojim vrijednostima Evropa pokazuje kao satanistička i duboko antihrišćanska. Evropski i zapadni „hibridni rat“ protiv pravoslavlja i Slovena je došao i do izražaja na Olimpijadi kada je,

zbog *Specijalne vojne operacije* u Ukrajini, zabranjeno Rusiji učestvovanje, ali nije Izraelu koji ratuje u Gazi!?

Danas je neoliberalizam snažno suprotavljen tradicionalnim religijama tako da je na Zapadu uveliko prisutan proces razgradnje kolektiviteta (crkve, nacije, države, porodice). Neoliberalizam dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti kao osnovu individualnog i kolektivnog identiteta.

Na Zapadu nikako nije jasno da su u nekim društvenim zajednicama duhovne vrijednosti značajnije od samog života. Zato nije nimalo čudno da, iako neki smatraju da je obožavanje krava u Indiji uzrok gladi i bijede, ipak njihovo ubijanje nije dopušteno. Za ljude sa Zapada i za njihov materijalistički sistem vrijednosti je neshvatljivo što Indijci drže stotine miliona krava kao „beskorisne“ i „neekonomične“ životinje (Haris, 1995).

Kao teoretičar mehanicističke paradigme, Džon Lok (*John Locke*, 1632-1704) je, kao pionir materijalističkog hedonizma i neoliberalizma, smatrao da *sebičnost*, odnosno *materijalni interes*, predstavljaju temeljne generatore ljudskog i društvenog djelovanja. I, zato je osuđivao američke Indijance kao malu grupu koja žive na jednoj od najbogatijih zemalja na svijetu, a lijeni su iskorištavati njena bogatstva, i gdje se, njihov vladar jednog velikog i plodnog područja hrani, stanuje i oblači lošije od nadničara u Engleskoj. Takav smisao i takva svrha življena je Loku bila potpuno strana. Pa, iako je bio veliki filozof, doista materijalističke

provenijencije, ipak nije baš potpuno shvatio značaj duhovnih vrijednosti. Zato, nije mogao da razumije Indijance, kao što danas zapadnjaci ne razumiju pravoslavlje i pravoslavne narode.

Krah drevnih civilizacija rezultat je činjenice da domicilno stanovništvo nije lako moglo prihvatiti da njihovo stanovništvo prihvati sada neke nove vrijednosti. A, nije ni raspolagalo oružjem kojim bi se mogli suprotstaviti puškama i konjici španskih osvajača. Bio je dovoljan mali broj naoružanih ljudi da napravi masakr i genocid nad lokalnim nenaoružanim stanovništvom.

Kolumbo je domicilnom stanovništvu donosio katoličanstvo, a odvodio robe, odnosio zlato, plemenite metale i druge resurse. Pored toga što u svom dnevniku za domaće indijansko stanovništvo kaže da su „odlične sluge“ koje se sa malim brojem ljudi može „pokoriti i naterati da čine šta god poželimo“, Kolumbo čak sedamdeset i pet puta pominje jednu jednu, posebnu riječ – *zlato*. Iako u dnevniku stalno ističe svoja religiozna ubjeđenja i da mu je stalo do Boga, pa se poziva na Bibliju i želi domoroce da prevedu na hrišćanstvo, ipak „mu je više bilo stalo do zlata“. Tačno je da su na cijelom području Hispanjola podizani krstovi, ali su na ostrvu isto tako podizana i vješala. Tako su krstovi i vješala predstavljali „smrtonosnu istorijsku kombinaciju“ (Zin, 2004: 84).

Nakon drugog dolaska na ostrvo su Kolumbo i njegova posada 17. februara 1495. godine zarobili 1600 muškaraca i žena pripadnika Taino Indijanaca.

Prodavali su ih kao ropsku radnu snagu za radove u poljoprivredi. Da bi opravdao ropstvo, Kolumbo je izmislio priču da su Taino Indijanci kanibalisti.

Od njih je zahtijevao strogu disciplinu, i za male prekršaje slijedila je kazna odsjecanja nosa ili uha. Na njih su puštani razjarene psi, nabijao ih je na kolac, masakrirao, ubijao, isto onako kako su to činili katolički misionari širenja hrišćanstva u vjerskim i drugim ratovima, a u skladu sa motom – *Bog to hoće!*

O surovim postupcima konkvistadora prema domaćem domorodačkom stanovništvu govorio je i jedan biskup: „Indijanci su počeli da traže način kako bi protjerali hrišćane iz svoje zemlje. Latili su se oružja. To je oružje bilo vrlo slabo, tako da su svi njihovi ratovi ličili na dječje igre. Hrišćani su imali konje, mačeve i koplja, pa su počeli da ih ubijaju neviđenom svirepošću. Nisu štedjeli ni djecu, ni starce, ni bremenite žene. Kada su se završili ratovi i ubijanja, hrišćani su podijelili između sebe sve domoroce, tobože da ih uče svojoj vjeri. Međutim, oni su te ljude slali u rudnike da kopaju zlato, što znači na posao koji jako iscrpljuje. A žene su tjerali da im obrađuju zemlju, što je vrlo naporno i za snažne ljude. I ljudima i ženama su davali da jedu travu i druge stvari bez ikakve hranjivosti. Tako su ta božja stvorenja za kratko vrijeme umirala. Hrišćani su takođe od njih tražili da ih nose u nekakvim mrežastim nosiljkama. Služili su se s njima kao teglećom stokom. Indijanci su imali po ramenima i leđima velike rane i modrice od primljenih udaraca“.

Tako su „civilizovani“ konkvistadorski Evropljani širili „civilizaciju“ i tjerali domorodačko stanovništvo da je bespogovorno prihvate.

Zbog nepodnošljivog života pod „civilizovanom čizmom“ neki su se Taino Indijanci odlučivali za samoubistvo; žene su izbjegavale rađanje, a i ukoliko su rodile, ubijale bi svoju djecu kako ne bi doživjela sudbinu teškog ropstva svojih roditelja. Na kraju, Kolumbo i njegov brat Bartolomeo Kolumbo (*Bartomé Colombo*, 1461-1514), koji je upravljao ostrvom, su odlučili da ubiju sve Taino Indijance. Prije dolaska Kolumba (1492) na tom ostrvu je živjelo oko 300.000 stanovnika; četiri godine kasnije bilo ih je 110.000, a 1516. oko 12.000. do 1542. godine je broj ljudi koji je živio na ostrvu iznosio svega 200, a 1555. godine svi su već bili mrtvi. Tako je, na temelju provedenog ne samo genocida, već i kulturocida, u ime širenja civilizacije, nestao jedan narod a sa njim i njegova kultura i njihovi geni (Kovačević, 2023: 107).

U krvavim prozelitskim postupcima *krstovi* i *vješala* su ne samo česta „smrtonosna historijska kombinacija“ nego i česta morbidna mizantropska „dekoracija“ jednog genocida. Što se tiče događaja u Drugom svjetskom ratu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, pored ova dva smrtonosna sredstva, ustaše su pridodale još jedno oruđe masovnog ubijanja Srba kojeg su, upravo prema nazivu srpske etničke grupe, nazvali – *srbosjek*. Nismo sigurni da li je u historiji bio neki predmet koji je upravo nazivan po imenu

naroda kojeg su ubijali, kao što je to slučaj sa srbosjekom u ustaškoj klerofašističkoj državi!

Religije se često koriste kao sredstva političke instrumentalizacije i to ne samo u mirnim društvenim periodima, nego i u ratnim periodima razvoja društva. Pokazalo se da ratovanje i ubijanje mogu da budu strasniji ukoliko su povezani sa religioznim zanosom, osjećajem „uzvišenosti“ i „izabranosti“, ili paranoičnim osjećanjima ugroženosti. Klerikalistička dimenzija religije je imanentna vjerskim ratovima, ali često i političkim i geopolitičkim sukobima.

Danas je to najočiglednije na uskovitlanom Bliskom istoku (ali ne samo na njemu). Evo i na koji način: Jerusalim je sveta zemlja i sveti grad. U njemu su nastale ideje koje su oblikovale polovinu čovječanstva. U njemu se nalazi crkva *Svetog groba*, izgrađena na brdu *Golgota*, koje se smatra najsvetijim tлом hrišćanstva. Tristo trinaest godina nakon raspeća Konstantin je omogućio hrišćanima da Jerusalim doživljavaju kao „svoj grad“. A tu je i *Zapadni zid* sa ostacima Davidovog hrama izgrađenog u šestom vijeku prije nove ere. Tu je *Zid plača* koji potiče Jevreje da smatraju da je to „njihov grad“. Konačno, tu je i džamija iz VII vijeka kada su Jerusalimom vladali muslimani. Džamije su gradili na ostacima Jevrejskih hramova. Obje religije slave jedinstvenost Boga: Muslimani smatraju da je sa ovog mjesta Muhamed otišao u Raj, a nedaleko od ovog mjesta je ono sa kojeg je po hrišćanskom predanju Isus učinio isto. Tako se istorijski pokazalo da je Jerusalim kao „sveti grad“, zapravo grad kojeg

su češće od bilo kojeg drugog grada razne vojske razarale, osvajale, gubile i ponovo osvajale. I najčešće sa posebnim nivoom borbene strasti i u ime neke religije i njenog „posebnog Boga”. Politička instrumentalizacija religije vodi zločinima o čemu ilustrativno piše Hans Kelzen (*Hans Kelsen*, 1881-1973): „Neporeciva je činjenica da su mnoge zločine počinili ljudi koji čvrsto vjeruju u boga i daleko od toga da su ateisti. Njihova religija ne sprečava ih uvijek u kršenju normi moralnog kodeksa te religije, u širenju onoga što se, sa stanovišta religije, naziva grijehom. Religija, a naročito hrišćanska, čak potpomaže da se grijehovi čine, u onoj mjeri u kojoj njen bog nije samo pravedan već i milostivi bog koji proklinje ali i prašta grešniku koji se pokaje. Ako se neko može nadati milosti božijoj, umnogome mu je olakšano da počini grijeh zabranjen religijskim moralom nego da počini zločin zabranjen pravom ili sekularnom moralnošću, koji ne poznaje milost. Sigurno je da ovoj mogućnosti dobijanja oproštaja, očišćenja od moralnog zla za koje je neko kriv, oslobađa od mučnog osjećanja krivice, religija duguje svoju privlačnu moć. Kada se pitamo o odnosu morala i religije ne smijemo zaboraviti da je jedan od najznačajnijih naloga kršćanskog morala: Ne ubij! Međutim, ova religija ne samo da ne sprečava rat nego je on izgleda od boga dozvoljen. Jer, hrišćanske vlade se prije pribjegavanju rata mole bogu da im pomogne u tom masovnom ubistvu. Ne smijemo zaboraviti da su upravo u ime religije, preduzeti postupci koji su, sa stanovišta određenog

moralnog poretka najgnusniji, kao što su kršćanski krstaški ratovi, muslimanski džihadi, progoni vještica, spaljivanje živih jeretika od strane španske inkvizicije” (Kovačević, 1993: 65).

Politička instrumentalizacija religije vodi zločinima koje često čine oni koji, poput Kristofora Kolumba, vjeruju u Boga. Njih religija ne sprečava u kršenju *a priori* fundiranom kompleksu etičkih vrijednosti, normi i moralnog kodeksa te religije. Paranoični religijski osjećaji „uzvišenosti“ i „izabranosti“ često potpomažu da se čine grijesi i da će se oni koji ih čine „iskupiti“ i da će im biti „oprosteno“. U ime religije su se u istoriji preduzimali i najgnusniji zločini i zato crkva često nastoji da sebi potčini svjetovnu vlast.

U periodu od XI do XIV vijeka Crkva je intenzivno težila da sebi potčini svjetovnu vlast i da državu konstituiše na katoličkim teološkim političkim principima - *papocezariзма*. U Srednjem vijeku su pape bile omražene pa, i pored toga su, podsticale *papolatriju* odnosno papoobožavanje, iako su bili kritikovani za mnoge nečasne, nemoralne i ne hrišćanske djelatnosti.

Pa, i danas, nakon tolikih vijekova i odvojenosti politike od teologije, katolička crkva ne odustaje od svoga ideala: da svoju djelatnost ne ograniči samo na području religijskog djelovanja ljudi, nego da je proširi i na socijalno-političko područje. I, u toj svojoj namjeri ne biraju makijavelistička sredstva, a u skladu sa sloganom: *finis sanctificat media!*

Upravo o tome i govore *enciklike* i o tome pape pišu u svojim enciklikama, poveljama i objavama *urbi et orbi* o čemu papa Pio XII decidno kaže: „Odbacujemo onu kobnu tendenciju koja vlada čak i kod nekih katolika, a koji bi htjeli da ograniče crkvu na čisto religijska pitanja, ostavljajući po strani ljudska“. Ili, kako se to kaže, „da je vjera bez politike mrtva“. Upravo, to znači da je djelovanje Rimokatoličke crkve, klera, Vatikana i papa - ***klerikalističko***.

Pod samim pojmom *klerikalizma* treba podrazumijevati političku i socijalnu upotrebu i instrumentalizaciju religije kao i težnje klera za svjetovnom vlašću. A da bi potpunije bilo razumljivo klerikalističko socijalno-političko djelovanje Vatikana, papa i rimokatoličkog klera, dovoljno je vidjeti osnovne socijalno političke stavove iznesene u papskim enciklikama.

Nastojeći da sebi obezbijedi konfesionalni i sekularni uticaj, duhovna ubjeđenja katoličke crkve su vijekovima bila konzervativna pa i reakcionarna. Kada god je bilo potrebno, katoličanstvo je odobravalo ropstvo i feudalizam, pa kasnije, i kapitalizam ukoliko nije dovodio u pitanje pragmatične, prije svega materijalne, interese Crkve. I, naravno, nikad nije odobravalala demokratiju i istinska ljudska prava izvan Crkve.

U feudalnom srednjem vijeku je dominirao teološki pogled na svijet. Bog je Demijurg svijeta i čovjeka; On determinira Sve, tako da cilj filozofije nije pronalaženje istine, jer istina je Božjom voljom,

milošću i otkrovenjem objavljena i zato je sada treba samo shvatiti i opravdati. Filozofija je postala *služavkom teologije (philosophia ancilla theologiae)*.

Crkva je vladala sveukupnim feudalnim duhovnim i političkim životom. Za feudalni poredak se tvrdilo da počiva na božanskom autoritetu i u tom smislu izvedenoj crkvenoj hijerarhiji na čijem vrhu se nalazio papa. On je predstavljen kao predstavnik najviše vlasti, odnosno predstavnik Božije vlasti na zemlji, i samo iz te vlasti mogla je proizlaziti politička vlast vladara, kraljeva, careva, kneževa. Kao vladari, kraljevi su djelovali kao „ministri Boga“ a kraljevski prijesto nije bio prijesto jednog čovjeka, nego prijesto „samog Boga“. Takvu političku doktrinu branilo je papinstvo, a braneći feudalni poredak ono je zapravo branilo svoj ekskluzivni, privilegovani i povlašteni položaj. Iza rimokatoličkih demagoških teoloških fraza skrivala se strahovita svjetovna eksploatacija, na što će ukazivati i renesansni humanistički orijentisani mislioci na zalasku Srednjeg vijeka.

Hrišćanstvo je utemeljilo i svoj specifični i posebni *pogled na svijet*. Ono što karakteriše srednjovjekovnu misao i hrišćanski pogled na svijet jeste to da odbacuje ideju cikličkog razvoja kojem su Grci pridavali veliko značenje. Povijest nije povijest linearnog napredovanja, nego je *povijest linearnog propadanja*: ona ima svoj početak, sredinu i kraj, a hrišćanska priča o stvaranju, spasenju i strašnom sudu, zapravo i nije ništa drugo do koncepcija o povijesti kao procesu linearnog propadanja. Istorija

čovječanstva je *linearna*, a ne ciklička, ali ova linearnost isključuje razvoj ka nekom napretku i savršenijem stanju. Jer, dogma o istočnom grijehu isključuje mogućnost da čovjek i ljudski rad mogu popraviti i promijeniti svoju životnu sudbinu. Za hrišćanstvo je ideja da ljudi stvaraju ili mijenjaju povijest je neprihvatljiva. Svijet je čvrsto uređena struktura kojom Bog upravlja: povijest svara Bog, a ne ljudi; lični ciljevi ne postoje: postoje samo dužnosti i obaveze, a ne slobode i prava; ne postoje ni zahtjevi za napredovanjem, već postoje samo božji zakoni koji se moraju poslušno provoditi. Dakle, prema hrišćanskom pogledu na svijet, nema mjesta pojedincu, jer cilj čovječanstva nisu dostignuća, niti materijalni napredak nego spasenje, a da bi se postigao taj cilj društvo mora da predstavlja organizaciju, cjelinu, moralni organizam, kojim upravlja božanska sila i u kojem svaki pojedinac ima svoju ulogu.

Sve je to uticalo na to da je položaj *nauke* u srednjem vijeku bio na veoma niskom nivou. Uostalom, ona je proganjana. Od vremena svog nastanka, nauka se nalazila na najnižem nivou u srednjem vijeku. Pa, ipak, došlo je do velikog naučnog preokreta. Započela su brojna istraživanja prirode koja će kasnije dovesti do napretka u nauci: hemiji, fizici, geologiji, botanici, zoologiji, matematici. Ali, bez obzira na nastojanja da se nauka razvije, ipak srednjovjekovni učeni ljudi nisu načinili prodor u modernu nauku. Njihova nauka nije mogla da se iščupa iz zagrljaja *teologije*: pitanja o kojima su

raspravljali postavljana su samo da bi se razjasnio neki vjerski problem kao, na primjer, onaj da li anđeli imaju ili nemaju – pupak. Sve ostalo predstavljalo je *jeres*, i bilo je opasno po one koji su kao takvi proskribovani. Već je bilo jasno da će postojeće društvo biti kočnica razvoju nauke, i zato je moralo nestati. Počeo se razvijati *Novi vijek*. Obilježila ga je **Renesansa** (*Preporod*) za koju je karakteristično proučavanje svijeta i preispitivanje dotadašnjeg posmatranja svijeta, društva i čovjeka, te ponovno traganje i stvaranje „novog čovjeka“ koji je sasvim bio „izgubljen“ u srednjovjekovnoj filozofiji, skolastičkoj tradiciji i srednjovjekovnom feudalnom društvu.

Renesansni ljudi su interesovanja za Boga i Crkvu počeli mijenjati interesovanjem za čovjeka, čime se počelo mijenjati i gledište o *Civitas Dei* gledištem o *egnom hominus* („ljudskom carstvu“). Tako su se pojavili **Humanizam** i *Renesansa*.

Kao kulturni, naučni i civilizacijski pokret, Humanizam i renesansa su se najprije pojavili u, što je sasvim i razumljivo, naprednim italijanskim gradovima (Rimu, Napulju, Firenci, Milanu), a zatim se proširio na druge dijelove Sardinijskog poluostrva a, potom, i na druge države – Francusku, Holandiju, Njemačku.

Humanizam i renesansa su predstavljali temelj razvoja novog pogleda na svijet – modernog, mehanicističkog, odnosno *Moderne*. Oni su doveli u pitanje teološku, hrišćansku i srednjovjekovnu filozofiju istorije nastojeći izgraditi novu filozofiju

istorije i novi pogled na svijet i čovjeka. U teološkoj koncepciji čovjek je bespomoćno biće, on je samo Božija kreacija i stoga strogo kauzalno determinirano biće. Crkva propagira njegovu pokornost za njegovo iskupljenje kako bi mu bilo bolje na „onom svijetu“. Teoretičari Humanizma i renesanse nisu smatrali da je čovjek bespomoćno biće, već biće koje svojim umom utiče na prirodu i svijet. Oslobođenje od Crkve i njene vladavine, istovremeno je značilo oslobođenje uma i novih ideja koje su u prvi plan stavljale čovjeka. Sada čovjek a ne Bog postaje ciljem i mjerilom svih vrijednosti te problem čovjeka, spoznaje i prirode postaje centralnim problemom renesansne filozofije. Renesansni umjetnici prikazuju čovjeka i prirodu onako kako je oni vide.

Humanizam i renesansa su predstavljali kulturni, naučni i civilizacijski pokret koji je obuhvatao sve što je ljudsko u pozitivnom smislu: vrijednosti, sposobnosti, osobine i učenja. Njihovi najznačajniji predstavnici su bili: *Il Sommo Poeta* (vrhovni pjesnik) Dante Aligijeri (*Dante Alighieri*, 1265-1321), Đovani Bokačo (*Giovanni Boccaccio*, 1313-1375), Frančesko Petrarka (*Francesco Petrarca*, 1304-1374).

U arhitekturi su se isticali Filippo Bruneleski (*Filippo Brunelleschi*, 1377-1446) i Donato Bramante (*Donato Bramante*, 1444-1514), slikarstvu Leonardo da Vinči (*Leonardo di ser Piero da Vinci*, 1452-1519), Mikelandelo Buonaroti (*Michelangelo di Ludovico Buonarroti Simoni*, 1475-1564), Rafaelo

Santi (*Raffaello Santi da Urbino*, 1483-1520), Ticijan Večeli (*Tiziano Vecelli*, 1488/9-1576). Pokret Humanizma i renesanse je zahvatio i druge države. U Francuskoj je bio poznat Fransoa Rable (*François Rabelais*, 1494-1533) koji je ismijavao život monaha i plemića, a u Njemačkom slikarstvu su se pojavili Albreht Direr (*Albrecht Dürer*, 1471-1528), Luka Kranah (*Lucas Cranach*, 1472-1553) i Ambrozijus Holbajn (*Ambrosius Holbein*, 1494-1519).

U filozofskom smislu je ovaj pokret značio početak odvajanja filozofije od teologije i teocentrizma. Predstavljao je reakciju i otpor na teološke, religijske hrišćanske dogme koje su čovjeka podređivale religiji, crkvi i Bogu onemogućavajući razvoj slobodnog mišljenja, nauke i napretka. Pokret se rukovodio antičkim idejama vraćanja čovjeku a ne Bogu i time doveo do renesanse u razvoju nauke i umjetnosti.

Ovaj epohalni pokret je u filozofiju unio etičko stajalište prema kojem se svi društveni odnosi moraju temeljiti na uvažavanju značaja ljudske prirode kao posebne i bitne vrijednosti u svakom čovjeku. U sazajnom (gnoseološkom) smislu je inkorporirao stav prema kojem svaka spoznaja može vrijediti jedino i isključivo za čovjeka i njegov svijet. Ovakav stav formulisao je još ranije antički filozof Protagora (*Prōtagóras*, 480. p. n. e. - 411. p. n. e.) svojom poznatom tvrdnjom *homo mensura*, odnosno da je „čovjek mjera svih stvari“ što znači svaka spoznaja treba da potiče od čovjeka, i da mora biti podređena ljudskoj prirodi i njenim potrebama.

U skladu sa prethodnim zahtjevima je *Renesansa* nastojala izgraditi novu sliku svijeta oslobođenu od duhovne vladavine crkvenih autoriteta. Nastojala je oživjeti antičku humanističku sliku svijeta i izgraditi smisao za ljepotu, prirodu i ljudsko tijelo. Pod njenim uticajem se počeo razvijati interes za prirodne nauke i metodu prirodnih nauka, što će se posebno manifestovati u izgradnji modernog pogleda na svijet sa svojim idejama individualizma, optimizma i progresivizma. Pobjeda pokreta Humanizma značila je afirmaciju slobode mišljenja: ciljem saznanja postaje Istina nezavisna od Religije i Teologije.

Tako s Humanizmom i Renesansom započinje proces *afirmacije nauke i dokidanja teoloških shvatanja*. Ponovo će se ukazivati na grčki *naturalizam* (čovjek se shvata kao prirodno biće) i *racionalizam* (čovjek je kao svjesno biće uključen u *Physis*). Pokret Humanizma i Renesanse uvažava Protagorin stav te, tako, ponovo u jednom drugom vremenu aktualizuje i afirmiše antičku antropološku ideju. U tom smislu će i Piko de la Mirandola (*Johannes Picus de Mirandula*, 1463-1494) i Hugo Grocijus (*Hugo del Groot*, 1583-1645), supostavljajući se crkvenoj dogmi, isticati da čovjek jedino u samom sebi sadrži prirodno pravo. Piko de la Mirandola je 1486. godine objavio *Govor o dostajanstvu čovjeka*, kojeg mnogi smatraju manifestom humanizma. A, evo zbog čega (Bog se obraća čovjeku). „Ti, koji nisi sputan granicama, sam ćeš određivati svoju prirodu, u skladu sa svojim

slobodnom voljom, u čije ruke sam te položio. Postavio sam te u središte svijeta, da bi ga odatle s lakoćom mogao posmatrati. Učinili smo te ni zemaljskim ni nebeskim, ni smrtnim ni besmrtnim, da bi, slobodnije i časnije, kao vlastiti tvorac i kipar mogao preuzeti koji god oblik želiš. Moći ćeš se spustiti do nižih oblika bića, koja su grube zvijeri; moći ćeš biti preporođen kroz sud vlastite duše u viša bića, koja su božanstvena“.

Tako će Renesansni filozofi započeti tegobnu i značajnu borbu za odvajanje filozofije od religije, a ta će borba u periodu *prosvjetiteljstva* dobiti posebno na značaju.

Prosvjetiteljstvo i prosvjetiteljski duhovni pokret XVII i XVIII vijeka (1650-1780) započinje pod parolom *Sapere aude* (*Usudi se da znaš*) parolom koja je značila kritiku dogmi, tako što su se Istina i Razum stavljali na pijedestal osnovnih principa i izvora saznanja svijeta. *Racionalizam* predstavlja temeljnu ideju prosvjetiteljstva koja pledira na naučnom istraživanju društva, prirode i čovjeka. Prosvjetitelji su insistirali na naučnom istraživanju prirode utemeljenom na eksperimentima i iskustvu. Priroda je shvaćena na puki mehanicistički način, kao sirovi materijal za čovjekove potrebe. Francis Bekon (*Francis Bacon*, 1561-1626) je isticao da teorija ne može biti zasnovana na ispraznosti, već na činjenicama: *znanje je moć!* Razum je bio pretpostavljen i suprotstavljen dogmi, tradiciji, autoritetu i crkvi. Prosvjetiteljstvo je bilo okrenuto razvoju nauke i proučavanju ovozemaljskog svijeta.

Godine 1751. će se prvi put objaviti *Enciklopedija ili obrazloženi rječnik nauka, umjetnost i zanata (Encyclopédie, ou dictionnaire rasionné des sciences, des arts et des métiers)* u Francuskoj sa Deni Didroom na čelu, a poznatim po insistiranju na obrazovanosti i moralu, smatrajući da sveštenstvo ne može da uči i vaspitava. I Helvecijus (*Claude Adrien Helvétius, 1715-1771*) je govorio da je moral zasnovan na religiji „splet grubih zabluda i protivriječnosti“, te da je teško nacijama koji popovima povjeravaju vaspitanje svojih građana. „Kada čovjek čita njihove svetačke legende, u njima pronade imena hiljade kanonizovanih zlikovaca“ – decidan je Helvecijus. Tadašnji papa, Klement XIII je osuđivao prosvjetiteljske ideje, uništavao primjerke *Enciklopedije* i zabranjivao njeno objavljivanje.⁶

Treba pomenuti Voltera, Tirgoa (*Anne Robert Jacques Turgot, 1727-1781*), Rusoa (*Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778*), Monteskjea (*Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montessquieu, 1689-1755*), Didroa, Dalamberra (*Jean-Baptiste le Rond d'Alembert, 1717-1783*), Lemetra (*Julien*

⁶ Francuska *Enciklopedija* će veoma mnogo značiti za razvoj društvene teorije, filozofije, nauke i kulture i snažno će uticati na oblikovanje duhovne, naučne, političke i ukupne društvene misli toga vremena. Značajno će uticati i na buduće političke i društvene promjene. Izlazila je sve do 1776. godine, pa i kasnije u revidiranim izdanjima; izašlo je 28 tomova i za nju se govorilo: „Sve piše u njoj, od načina na koji se pravi igla do toga kako se liju topovi“.

Offroy de La Mettrie, 1709 - 1751), Holbaha (Paul Dietrich, 1723-1789), koji su se okupili oko *Enciklopedije* suprostavljajući se kleru, monarhiji i Crkvi koji su onemogućavali naučnu spozaju svijeta.

Značajni su jer su isticali dominaciju ideje *razuma* nad dogmom i u tom smislu širili demokratske političke ideje. Oni su postulirali um kao sasvim objektivnu povijesnu silu koja će, kad jednom bude oslobođena okova despotizma, svijet učiniti mjestom napretka i sreće. Držali su da će „sila uma, a ne snaga oružja, proširiti načela naše slavne revolucije“ (Robespjer). Svojom vlastitom silom um će trijumfovati nad društvenom iracionalnošću i zbaciti tlačitelje čovječanstva.

Ističući ideju *razuma* kao osnovu i kriterij svega, prosvjetiteljstvo je istovremeno zagovaralo ideju *naučnog* i *kulturnog optimizma*.

Prosvjetitelji su vjerovali da bi čovječanstvo napravilo veliki napredak kada bi se proširilo ubjeđenje u značaj *razuma* i *znanja*, ali i da će se to morati dogoditi. Prosvjetiteljstvo je duhovni pokret koji je vjerovao u progres i napredak istorije, društva i čovjeka, pokret koji je um i razum priznavao kao jedine autoritete i sudije u odlučivanju o svim stvarima koje su bile predmet razgovora, rasprava i sporova o svim društvenim i naučnim stvarima.

U tom smislu će prosvjetiteljstvo predstavljati i pokret kritike i odbacivanja svih srednjovjekovnih i feudalnih društvenih, političkih i religijskih institucija i ustanova, odnosno predstavljajući *pobunu protiv autoriteta*: prema svim naslijeđenim idejama i

istinama treba zauzeti skeptičan i kritičan stav a razum je taj koji će pronaći odgovore na sva postavljena pitanja.

Kao najznačajniji pripadnici prosvjetiteljskog pokreta u Italiji su bili Galileo Galilej, Đan Batista Viko (*Giovanni Battista Vico*, 1668-1744) i Čezare Bekarija (*Cesare Bonesano de Beccaria*, 1738-1794). U Njemačkoj se kao prosvjetiteljski mislilac istaknuo Gotflid Lesing (*Gotthold Ephraim Lessing*, 1729-1781), u Engleskoj Isak Njutn (*Sir Isaac Newton*, 1643-1727), a u Škotskoj Adam Smit (*Adam Smith*, 1723-1790).

U umjetnosti se, a pod uticajem protivreformacije, pojavljuje *barok* kojeg je podržavala Katolička crkva. Iz ovog perioda se posebno ističu slikari El Greko (Doménikos Theotokópoulos, 1541-1614), Velaskez (*Diego Velázquez*, 1559-1660), Rubens (*Peter Paul Rubens*, 1577-1640), Rembrant (*Rembrandt Harmenszoon van Rijn*, 1606-1669). U književnosti su posebno mjesto ovog pravca zadobili Viljem Šekspir (*William Shakespeare*, 1564-1616) i Molijer (*Jean-Baptiste Poquelin*, 1622-1673).⁷

Kritikovali su korumpiranu vlast, stalešku podjelu društva, gramzivost bogatih, lihvarstvo, intrige, religiju, religioznost i licemjerje katoličkog sveštenstva, predrasude i ljudsku glupost o čemu će, još prije njih, pisati Erazmo Roterdamski u svojoj

⁷ Prosvjetiteljstvo je zahvatilo i srpsko područje, tako da su se posebno istaknuli Jovan Rajić (1726-1801) i Dositej Obradović (1739-1811).

knjizi *Pohvala ludosti (Stultitiae laus, 1511)* u kojoj je oštro kritikovao Katoličku crkvu zbog koje je knjiga dospjela na *Index librorum prohibitorum*.

Erazmo je *pohvalu ludosti* doveo u vezu sa *pohvalom gluposti* ističući da je svijet pozornica ludosti, tj. gluposti. „Može svijet, govorio je Erazmo, da priča o meni (ludosti – op. B.K.) što mu je drago... ipak sam ja, jedino ja, velim vam, kadra da razveseljavam i bogove i ljude“ (Filipović, 1982: 135).

Ludost i glupost prožimaju sve pore kako ličnog, tako i društvenog, političkog i vjerskog života – u braku i porodici, ekonomiji, politici, kulturi i umjetnosti, svakodnevnom životu, Crkvi.

Kada su u pitanju vjera i Crkva, Erazmo je ismijavao zloupotrebe koje su prisutne u vjeri i Crkvi; ismijavao je indulgencije, obožavanje svetaca i Bogorodice, sholastičke rasprave o Trojstvu, Inkarnaciji i transsubstancijaciji. Takođe, ismijavao je pape, kardinale, buskupe, itd.

Hvaleći ludost, odnosno glupost, Erazmo je u stvari ismijavao običaje i „ugledne ličnosti“ svoga doba. Bila je to satira, ali i snažna kritička refleksija postojeće realnosti: Erazmo je samo na satiričan i ironičan način govorio o realnosti svoga doba razotkrivajući društvene okolnosti, stanje društvene svijesti i kolektivnog duha, snažno kritikujući društvene banalnosti, besmislenosti i gluposti.

Hrišćanstvo je bilo predmet prosvjetiteljske kritike ističući da religija mora biti „prirodna“,

odnosno da se ona mora dovesti u sklad sa „prirodnim“ razumom ljudi a ne dogmom.

Hrišćansko učenje je dogmatsko, jer ako se istina o nekoj ideji ne može demonstrirati putem razuma, onda se treba uzdržati od suda; zato od ljudi ne treba zahtijevati da vjeruju u nešto što nije u skladu sa razumom, i zato nema ni smisla prijetiti im *prokletstvom* ako oni odbijaju da vjeruju u nešto što im djeluje apsurdno ili što ne mogu da shvate.

Hrišćanstvo ne razumije da se sve mijenja i sve prolazi i da su njegove priče o postanku svijeta i čovjeka te nepromjenljivosti vrsta - dogme; religija je puna praznovjerja i dogmi i zato je izvor zabluda i manipulacija. Uostalom, smatraju prosvjetitelji, sve vjerske ideje, pa i vjera u Boga, proističu iz ljudskih osjećanja, iz straha od smrti i ljudske čežnje za vječnim životom.

Tako su se prosvjetiteljske ideje na određeni način nadovezivale na racionalističke *renesansne ideje*. Pa, ipak, prosvjetiteljstvo predstavlja duhovni korak naprijed u odnosu na renesansnu misao, što je i razumljivo s obzirom na vrijeme u kojem je nastalo.

Prosvjetiteljstvo je značajno jer je bilo racionalistički, antidogmatski i demokratski politički orijentisano. Bilo je okrenuto protiv (hrišćanske) religije i, zapravo tako, je bilo okrenuto svakodnevnici i svjetovnim problemima a ne transcendentnosti i crkvenim „nebeskim“ interesima.

U *srednjovjekovnom dobu* i njegovoj filozofskoj misli su društvo i država tretirani kao determinirajući proizvod Božje volje. U ovakvoj

konceptiji čovjekov život na zemlji je shvatan kao prolazan i beznačajan te ga je trebalo podnositi i trpjeti, i pripremati se za spasenje u „vječnom životu“. Otuda i borba za društvene promjene se smatrala besmislenom jer je život čvrsto uređena struktura kojom upravlja Bog. Kako u osnovi društva postoji vjera u bratstvo među ljudima po duhu božjem, razumljivo je da je država ta koja se bori protiv grijeha i ljudskih poroka koji ugrožavaju društvenu stabilnost i bori se protiv političkih pobuna koje proglašava „jeretičkim“ i suprotnim religijskom učenju. Gušena je svaka individualna inicijativa i slobodno umovanje, a tražilo se bezrezervno vjerovanje u ono što se kao zvanično nametalo. Sve što od zvanične ideologije i religijske ortodoksije odstupa strogo se i efikasno kažnjavalo izopštenjem, koje je bilo jednako društvenoj smrti, a nije se zaziralo ni od raznih oblika fizičkog nasilja - idući sve do spaljivanja na lomači u slučaju „jeresi“. Politički život je bio dosta zaostao i rigidan, a svodio se ili na otvorenu, ali rijetku i neuspješnu, oružanu pobunu obespravljenih društvenih slojeva, koja je brzo i surovo ugušivana, ili na više-manje prikrivenu borbu za primat između svjetovnog i duhovnog plemstva, odnosno na sukob pojedinih njihovih frakcija oko vlasti.

Iako se srednjovjekovno feudalno i teološko shvatanje dosta održalo, ipak treba reći, da se, i pored političke, duhovne i simboličke represije, nije moglo održati: ustupilo je mjesto *novovjekovnom* ili *modernom dobu* i njihovom shvatanju čovjeka i

društva. A taj proces je započeo otkrićem Amerike (1492). Ovi procesi i promjene omogućile snažniji razvoj nauke, filozofije i umjetnosti, brže razvijanje gradova, trgovine i tržišta, čime će stara slika svijeta, društva, države i čovjeka izbljediti i oblikovaće se sasvim nova - *Moderna*. Pa, iako se tu pojavilo i oblikovalo čitavo mnoštvo shvatanja, ipak treba reći da u novovjekovnoj političkoj misli o društvu dominiraju ideje: *prograsa*, *promjenjivosti* i *zakonomjernosti*. Sada će se shvatiti da je čovjek, a ne Bog, osnova društva i države, te da samo on može stvarati pravedniji i bolji poredak.

Mjerilo razuma postalo je jedinim mjerilom koje se primjenjivalo na sve. Progres, a ne propadanje svijeta, je u novovjekovnom, modernom pogledu svijeta, našao svoju filozofsku i naučnu objektivizaciju. U političkom smislu, to je značilo političko pripremanje za dokidanje feudalnog i stvaranje jednog novog svijeta koji za pretpostavku njegovog uspostavljanja zna jedno jedino mjerilo: mjerilo Razuma. Samo je razum postao jedinim mjerilom koje se primjenjivalo na sve, pa i društvene promjene koje su bile inicirane političkim aktivnostima. Jedna od njih je ona koja se razvijala pod uticajem Francuske revolucije 1789. godine.

Francuska revolucija je dovela u pitanje feudalne pozicije papstva. Insistirajući na demokratskom i egalitarnom političkom poretku „jednakosti i slobode“, ljudskog dostojanstva i čovjekovih prava i sloboda, prosvjetiteljski politički duh je doveo u pitanje temelje feudalnog duhovnog i

političkog poretka. Svjesna ugroženosti svoje svjetovne političke pozicije, Rimokatolička crkva se suprostavila Francuskoj revoluciji i osudila načela *Deklaracije o pravima čovjeka i građanina* ističući da je „njenih 17 tačaka u potpunoj suprotnosti sa vjerom i društvom“. Naravno, *Deklaracija* je i bila u suprotnosti sa „društvom“ o kojem je papa govorio - feudalnim društvom, kojeg je Francuska revolucija ukinula i čiju je vjeru politički srušila. Ali, kritika je šla i dalje: osuđujući Revoluciju, građanska prava i slobode, zapravo je osuđivala demokratiju. Od tada će, pa preko Svete Alijanse, Musolinija i Hitlera, kao i drugih diktatora, papinstvo davati blagoslov upravo onima koji će se suprostavljati demokratiji.

Kad god je to bilo potrebno papstvo je branilo poredak koji mu je odgovarao, i od kojeg je imao materijalne i crkvene koristi. Upravo, zato je katoličanstvo kroz istoriju imalo konzervativno i reakcionarno značenje. U najdužem pontifikatu papa Pio IX se snažno suprostavljao liberalizaciji i sekularizaciji, progonio je Jevreje kada je dolazilo i do otmice djece i prisilnih pokrštavanja. „Papska država je bila u potpunosti policijska država, jedna `klerokratija` s dvostrukim pravosuđem koje je zakonski povlačilo razliku između zločina klerika i laika, s uskraćivanjem slobodnih izbora i inkvizicijom“ (Дешнер, I, 2021: 70).

Dvadesetog septembra 1870. godine pape su izgubile vlast nad Rimom. Kada su francuske trupe, zbog rata sa Turskom napustile Rim, Talijanska Kraljevina je anektirala Rim i u njega prenijela

prestonicu, a zbog gubitka svjetovne vlasti papa Pio IX se, poznat po tome što je stalno zahtijevao da ima svjetovnu vlast, proglasio „vaticanskim zarobljenikom“.

Italijanska vlada je *Zakonom o garantiji* (13.3.1871) propisala institucionalno odvajanje crkve od države i regulisala status pape čiji se suverenitet ograničio na crkvu Svetog Petra, Vatikansku i Lateransku palatu. Papa je proglašen „svetim i nepovredivim“, garantovana mu je sloboda vršenja službe, dozvolila mu da ima tjelesnu gardu, neopozivo korištenje vaticanskih zgrada i vrtova, muzeja. Biblioteke, zbirke; zabranjen je neovlašten pristup italijanskih službenika papinim palatama. Dodijeljena mu je neopoziva dotacija od 3.225.000 lira godišnje, ali ju je papa Pio IX odbio jer nije prihvatio ovaj zakon. Tako je nastalo *Rimsko pitanje* koje je čekalo Benita Musolinija koga je „Proviđenje poslalo“ da riješi taj problem.

Kao što nije prihvatio ujedinjenje Italije, papa nije prihvatio ni *Zakon o garantiji* jer je on, s jedne strane, razumljivo vodio slabljenju vaticanskog diplomatskog političkog pa i vjerskog uticaja a, s druge strane, vodio je sukobu sa italijanskom državom, što nije bilo dobro za širenje katoličkog kako vjerskog tako i političkog uticaja. Ovaj sukob će se pojačavati u mjeri u kojoj će talijanska država donositi zakone kojima će konfiskovati crkvena imanja i uvoditi „laičku nastavu“ u kojoj vjeronauka u školama nije bila obavezna. To je bio period u okviru kojeg će Vatikan predstavljati opoziciju

državi Italiji i u kojem će se sve više okretati Austrougarskoj i Njemačkoj. Sve do 1929. godine će se pape smatrati „vatikanskim zatvorenicima“.

Poznata po današnjoj političkoj konstituciji, država Italija je relativno novijeg datuma. U srednjem vijeku su na području sjeverne i srednje Italije bili česti sukobi između tadašnjih gradova-država. U XV i XVI vijeku su gradovi-države došle pod špansku, a zatim i austrijsku vlast. Napoleonovim ratovima su italijanski krajevi bili okupirani od strane francuskih trupa čime su dijelovi Kraljevine Italije potpali pod francusku vlast. Pjesnik Frančesko Flamini (Francesco Flamini, 1868-1922) će insistirati na ujedinjenju Italije, pozivajući papu da potpomogne taj proces, riječima: *Liberate diuturna cura italiana, expirpate bas immanes belluas, quai hominis praeter faciem et vocem, nihil habent* (Oslobodite danonoćnom brigom Italiju, iščupajte iz korijena te gadne zvijeri koje osim lica i glasa nemaju ništa ljudsko). Smatrao je da je papa, kao *Uomo di Stato*, dužan da oslobodi Italiju od stranih dinastija i „varvara“ – Španaca, Francuza, Austrijanaca, Nijemaca. S obzirom da ja Italija sve do druge polovine XIX vijeka bila pod vlašću stranih dinastija, u italijanskim područjima se, pod uticajem novonastale buržoazije, radništva i seljaštva, počinje razvijati nacionalni pokret ujedinjenja neujedinjenih teritorijalnih područja. Uzroci nezadovoljstva su se odnosili ne samo na potrebu za političkim ujedinjenjem, već i na činjenicu postojanja snažnih ekonomskih problema, kao i na izbor pape Pija IX od

kojeg se očekivala podrška ujedinjenju i provođenju reformi.

Kada su Rimljani 21. marta 1848. godine zauzeli palatu *Venecija* i spalili austrijsku zastavu, papa je ostao na strani Austrijanaca. I, opet, mimo italijanskog naroda. Pod uticajem Francuske revolucije, a posebno nakon 1848. godine, na rascjepkanim prostorima Italije će se razvijati pokret za formiranje jedinstvene države Italije – *Risordimento*.

Ujedinjenje Italije odvijalo se pod uticajem ideja Đuzepe Macinija (*Giuseppe Mazzini*, 1805-1872), Đuzepe Garibaldija (*Giuseppe Garibaldi*, 1807-1882) i Kamilo Benso de Kavura (*Camillo Benso Conte di Cavour*, 1810-1861). Godine 1831. Macini osniva udruženje *Mlada Italija* s ciljem oslobođenja i ujedinjenja Italije, a 1860. godine Garibaldi oslobađa Napulj, i 1861. godine proglašava Ujedinjenu Kraljevinu Italiju. Na čelu ovog narodonooslobodilačkog pokreta se upravo nalazio Đuzepe Garibaldi mada treba pomenuti i političara grofa Kamilo Benso di Kavura koji se takođe zalagao za ujedinjenje Italije. Četrnaestog marta 1861. godine se dio država (Sardinija, Pijemont) ujedinjuju pod uticajem kralja Vitorio Emanuela II (*Vittorio Emanuel II di Savoia*, 1820-1878) proglašavajući ujedinjenu Kraljevinu Italiju (Ковачевић, 1998: 6).

Rim se još nalazio pod papinom vlašću i nakon deset godine, 20. septembra 1870. postao dijelom nove države postajući kraljevskom prestionicom, što je, zbog međusobno

suprostavljениh interesa, dovelo do sukoba između nove države i pape. Iako je država posebnim zakonom regulisala odnose sa Vatikanom, papa to nije priznao proglašavajući se „dobrovoljnim zarobljenikom“, i sve će to trajati do 1929. godine kao godine međunarodnog priznanja Vatikana.

Vatikan je opoziciono djelovao prema ujedinjenju Italije, na što će država donijeti antiklerikalno zakonodavstvo, a papa reagovati zatvaranjem u Vatikan. Garibaldi je pozivao na „Sveti rat protiv vampira Italije“ ističući da se „raka rana papstva mora izrezati iz tijela Italije“ i „odvojiti se od zmija u papskom liku“. Kada je Rim pao (1870-1871), Papska država je postala sastavnim dijelom italijanske države. Papa Pije IX je sebe proglasio „zarobljenikom“ i od tada započinje šest decenijsko neprijateljstvo između Papske države i Italijanske države, sve do čovjeka za kojeg će papa reći da ga je „Providnost poslala“ – fašističkog diktatora Benita Musolinija. Doista, u počecima razvoja fašističkog pokreta, „Sveta stolica“ ga i nije baš prihvatila. Ali, kasnije je fašizam i fašističkog vođu, kada joj je to odgovaralo, a posebno potpisivanjem Lateranskog sporazuma sa talijanskom državom, prihvatila. Zbog zadovoljavanja obostranih interesa, što su dobro i znali, „Musoliniju je papa trebao, a papi je trebao on“ kao „čudesni čovek` kome `pripada budućnost“ (Dešner, I, 2021: 249).

Od 1870. godine, kada je raspuštena papska crkvena država, pape nisu napuštale Rim. To će tek učiniti papa Lav XIII (*Leo Tertius Decimus*, 1810-

1903, pontifikat, od 1878-1903) smatrajući da uvećanje katoličkog uticaja u savremenom svijetu nije moguće ukoliko se papsko djelovanje ograniči samo na područje Vatikana i Rima.⁸ Jer, vjera i politika se ne mogu odvojiti – temeljni je stav vatikanskog socijalnog katolicizma.

Dolaskom Musolinija i fašista na vlast će se „državni“ položaj Vatikana značajno poboljšati. U januaru 1923. godine se Musolini, po principu „ja tebi, ti meni“, tajno sastaje sa državnim sekretarom Vatikana Alcide De Gasperijem (*Alcide de Gasperi*, 1881-1954) i na tom sastanku pokazuje puno razumijevanje prema Vatikanu, dok će zauzvrat partija „popolara“ sa don Luiđi Sturkom (*Luigi Sturzo*, 1871-1959) na čelu, zauzvrat pružiti punu podršku fašistima. A već naredne godine, nakon Mateotijevog (*Giacomo Matteotti*, 1885 - 1924) kidnapovanja i ubistva (16. avgusta 1924), i Gramšijevog (*Antonio Gramsci*, 1891-1937) hapšenja i zatvaranja (1926) od strane Musolinijevih fašista, Vatikan će potpomagati gušenje opozicije fašizmu. Tako će uzajamno razumijevanje i uzajamna saradnja dovesti do potpisivanja famoznog Lateranskog sporazuma (*Pacta Lateranensia*), 11. februara 1929. godine.

⁸ Papa Lav XIII je poticao iz plemićke porodice. Nastojao da svoje rano stečene manire prenese i na pontifeksne aktivnosti. Poznato je da, osim suverena, prinčeva po rođenju i kardinala, nije primao „drukčije osim na kolenima“. Indikativno je i to da je uzeo ime po uzoru na Lava XII (1760-1829, pontifikat od 1823. do 1829) poznatim po davanju podrške Inkviziciji i proginima Jevreja (Дешнер, I, 2021: 81).

Lateranskim sporazumom je Vatikan dobio status suverene, nezavisne države, odštetu za izgubljene teritorije, puno pravo svojine, kao i poseban status u Italiji koji se odnosi na neograničenu vlast i jurisdikciju nad Vatikanskim gradom (*Città del Vaticano*). Papa je dobio i pravo svojine nad nekim crkvama i palatama. Trgovačka roba sa Vatikanom je oslobođena carina, a italijanska vlada se obavezala da će Vatikanskom gradu obezbijediti snabdjevenost vodom, te da će obezbijediti i poštanske, telegrafske, radiotelegrafske i telefonske veze, kao i željezničku stanicu sa tračnicama koje su postale sastavni dio italijanske željezničke mreže. Rimokatolička religija je postala „jedina državna religija“ u Italiji, papa proglašen svetim i nepovredivim, a Svetoj stolici obezbijeđeno aktivno i pasivno pravo glasa. Za uzvrat se Vatikan odrekao teritorijalnih zahtjeva na bivšu papsku državu, priznao je Kraljivinu Italiju sa Rimom kao glavnim gradom i proglasio razriješenim „Rimsko pitanje“. Vatikan je priznao i fašistički režim Benita Musolinija (Дешнер, I, 2021: 262, 263).

Lateranski sporazum je za papu Pija XI je značio vraćanje „Italije Bogu i Boga Italiji“.

Prvog januara 1948. godine je rimokatolička religija proglašena zvaničnom religijom države Italije, dok se drugim religijama dozvoljava slobodno ispovijedanje vjere. Isto onako kako su to rimski carevi Licinij i Konstantin Veliki Milanskim ediktom (313) dozvolili ispovijedanje hrišćanske vjere, a car

Teodosije I 380. godine hrišćanstvo proglasio
zvaničnom i jedinom državnom religijom.

4.

SOCIJALNI KATOLICIZAM

Učenje Rimokatoličke crkve nije isključivo teološko, nego je i socijalno-političko. Ono proizlazi iz njene religijske doktrine. A njen osnovni stav je da je Crkva ne samo nasljednik, nego i organizator ovozemaljskog života vjernika Crkve. Ona vodi računa i odlučuje ne samo kada je riječ o vjerskim, nego i društvenim, političkim i kulturnim stvarima pripadnika religije. U tom pogledu je, poput države, Crkva razgranala mrežu svojih institucija preko kojih ostvaruje svoj uticaj.

Rekli smo već da posebnu ulogu u artikulaciji i disperziji rimokatoličke socijalne ideologije imaju papske enciklike (Kovačević, 1984).

U godini 1832. papa Grgur XVI (*Gregorius XVI*, 1765-1846, pontifikat od 1831-1846) objavljuje encikliku pod nazivom *Mirari vos*, poznatom i pod nazivom *Mirari vos arbitrarum*. U njoj osuđuje racionalizam i liberalizam, te indiferentizam prema crkvi, i ističe da je *sloboda savjesti lažna i štetna*, što je i sasvim jasno s obzirom da su pape branile feudalizam i dugo onemogućavale razvoj kapitalizma i slobodnog mišljenja. Zato je, u antimodernističkom stilu, papa Grgur XVI i kritikovao slobodu savjesti, slobodu mišljenja i slobodu štampe, jer je znao da će one doprinijeti razvoju slobodnog, progresivnog i naučnog mišljenja koje će dovesti u pitanje osnove na kojima se temeljila katolička dogmatika i socijalna doktrina papa. Insistirao je na cenzuri, i zbog ovih konzervativnih stavova biće proglašen jednim „od najnazadnijih“ papa u istoriji Rimokatoličke crkve. Ali, ne i jedini mada, iskreno

rečeno, nismo sigurni za koga bismo mogli reći da je plijenio etičnošću, pravednošću i dobročiniteljstvom prema svim ljudima bez obzira na rasnu, državotvornu, nacionalnu i vjersku opredjeljenost. Uostalom taj se koncept ne uklapa u šemu doktrinarnog projekta Rimokatoličke crkve kao „borbene crkve“ *ecclesia militans*.

No nije Vatikan samo osuđivao ideje koje nisu bile u skladu sa katoličanstvom nego je, takođe, osuđivao i socijalne pokrete koji nisu bili pod njegovim patronatom. Tako će, u godini u kojoj se počinje razvijati radnička *Prva internacionala* (1864), papa Pio IX u svojoj enciklici *Quanta cura* (1864) osuditi slobodu kulta, slobodu savjesti, naturalizam, te slobodu razvijanja socijalnog pokreta. Napravio je *Syllabus* kao *spisak važnih zabluda našeg vremena* spisak koji je obuhvatio čitavu listu od 80 „zabluda“ koje katolici ne smiju prihvatiti, a u koje će svrstati naturalizam, panteizam, liberalizam, racionalizam, modernizam, sekularizam, političku emancipaciju, biblijska društva, indiferentizam, socijalizam, komunizam, itd. Papa Lav XIII svakako je najznačajnije uticao na koncipiranje socijalno-političke doktrine katoličke crkve a reakcionarnost tih pogleda se i manifestuje u njegovom odnosu prema *radničkom pitanju*.

U periodu nastanka i razvoja industrijske revolucije i vremenu snažnijeg jačanja evropskog proletarijata i njegovog političkog organizovanja, Katolička crkva će u periodu od 8.12.1869-

20.10.1870. održati Prvi Vatikanski koncil kako bi se suprostavila idejama radničke klase.

Papa Lav XIII će 1885. godine objaviti encikliku *Immortale Dei* u kojoj će govoriti da vlast proizlazi od Boga. U 1888. godini će obznaniti encikliku *Libertas praestantissimus* u kojoj će, pored više desetina „grešaka“, posebno kritikovati liberalizam, slobodu mišljenja i pisanja. Suprostavljao se slobodi obrazovanja, mišljenja i štampe. Poznat je po tome što kritikovao otimanje papske slobode i svjetovne vlasti, te dovođenja u pitanje klerikalne moći zbog sekularizacije.

Kao „skromni“ papa „dobrog srca“, Lav XIII je isticao da je Katolička crkva civilizovala i kultivisala „divlje narode“, ali nije rekao da su se ta „kultivacija“ i „civilizovanje“ temeljili na surovim ratovima i genocidu koji je doveo do istrebljenja „divljih naroda“. Govorio je da bi kultura bez katoličkog obrazovanja izgubila svoje temelj. Što bi tek danas rekao da je mogao gledati Olimpijske igre u Parizu 2024. godine koja je ismijavala hrišćanske vrijednosti? Ili, da je mogao gledati satanističke simbole na *Evroviziji* 2024. godine.

U 1878. godini se pojavljuje enciklika *Incrutabili Dei Consilio* u kojoj papa Lav XIII pledira na izgradnji vlasti na katoličkim principima „autoriteta“ i „spasa“. U istoj godini Lav XIII objavljuje i *Quod apostolici muneris*, u kojoj decidno ističe da su socijalizam, komunizam i nihilizam „zla“. Za papu Lava III je socijalizam „sekta“, „kuga“, „smrtonosna zaraza“.

I prvi njemački kancelar, „gvozdeni kancelar“ Njemačkog carstva Oto fon Bizmark (*Otto Eduard Leopold von Bismarc*, 1815-1898) je 1878. godine donio *Zakon o socijalistima* kao zakon „protiv opšteopasnih stremljenja socijaldemokratije“. Bio je to zakon koji je odobravao i papa Lav XIII kojem se svidio „Bizmarkov autoritarni stil“.

Takav „autoritarni stil“ je želio da izgradi papa Lav XIII.

Prema mišljenju pape Lava XIII, radnički pokret je „sekta onih koji se, raznim varvarskim imenima nazivaju *socijalistima*, *komunistima* i *nihilistima* i koji, razasuti po čitavom svijetu i povezani vezama opake konspiracije, više i ne traže da se oslobode iz tmina tajnih okupljanja, nego se, pošto su otvoreno izašli na svjetlo da upinju kako bi ostvarili svoje već odavno smišljene planove, kako bi poljuljali same temelje ljudskog društva. Oni su obuzeti... pohlepom za zemaljskim dobrima... Osporavajući pravo na privatno vlasništvo koje je uvršćeno prirodnim zakonima i, u namjeri da zadovolje svoje potrebe i želje, silnim nasrtajima hoće da pokradu i učine zajedničkim sve što je stečeno bilo kao zakonito naslijeđe, bilo radom uma i ruku i umjetnošću života“. Da se Lav XIII pribojavao ideja radničkih revandikacija pokazuje i činjenica da je u enciklici *Diuturnum illud* (1881) njihove ideje proglasio „kugom“ a takođe istakao odbojan stav prema demokratiji i ideji narodnog suvereniteta. U 1890. godini će papa objaviti encikliku *Sapientiae Christianae* u kojoj će decidno istaknuti da hrišćani

moraju biti podređeni i poslušni crkvi i rimskom Biskupu „kao prema Bogu“. Ističući da želi da vodi „veliku politiku“, Lav XIII će 1891. godine svoju svoju socijalno-političku koncepciju izraziti u „socijalnoj enciklici“ *Rerum novarum* - *Lettera Encyclica de conditione opificum* (*O novim stvarima* - *Encikličko pismo o radničkom pitanju*) u kojoj će svoj konzervativni stav prema društveno-političkim problemima istaknuti na slijedeći način: *privatno vlasništvo* je čovjekovo „prirodno pravo“ a među klasama treba da postoji „klasni mir“ i „klasna harmonija“. Odnosno: „Ne borba već klasna saradnja“. Ova korporativna ideja (koja predstavlja i anticipaciju ideje za formiranje totalitarne fašističke korporativne države) je izložena u enciklici *Rerum novarum* na slijedeći način: „Kapitalna je zabluda u sadašnjem pitanju to da se vjeruje da su dvije klase po rođenju neprijateljske jedna drugoj, kao da je priroda naoružala bogate i siromahe da se uzajamno bore u jednom upornom duelu. To je jedno nerazumno i lažno tvrđenje: istina se nalazi u apsolutno suprotnom učenju. U ljudskom tijelu udovi se čudesno prilagođavaju jedan drugom, tako da čine jednu čudesno srazmjernu cjelinu, koja bi se mogla nazvati simetričnom. Tako i u društvu dvije klase su predodređene da se harmonično ujedinjavaju i uzajamno održavaju u savršenoj ravnoteži. One su imperativno potrebne jedna drugoj: *ne može biti kapitala bez rada niti rada bez kapitala*“ (Mikecin, 1969: 86).

Ovakav stav je sasvim jasan i proizlazi iz klasne pozicije Vatikana i njegovog straha od promjena društvenih sistema, promjena koje bi uticale i dovodile u pitanje njegove klasne privilegije, kao što se to već dešavalo u istoriji.

Enciklika *Rerum novarum* pape Lava XIII, kao „radničkog pape“, nazvana je „radničkom enciklikom“. Bila je to velika vatikanska podvala jadnoj, bijednoj, potlačenoj i eksploatisanoj radničkoj klasi.

Papa je govorio da je privatna svojina prirodno pravo, i da uvijek mora biti bogatih i siromašnih, jer je različitost od Boga data i nikada neće nestati. Isto to je govorio poslije njega i multimilioner papa Pije XII.

Iako je u enciklici govorio o potrebi zaštite radnika (nedjeljnom odmoru, pravednoj nadnici, i slično), ipak nije govorio o eksploatatorskom kapitalističkom sistemu koji radnicima nameće eksploataciju, pad cijena najamnina, nezaposlenost, bijedu i siromaštvo. Ne, kritika kapitalizma je izostala. Kao i druge pape, i papa Lav XIII je odobravao ugnjetavanje slabih. Crkva je organizovala i sindikate kako bi se suprostavila socijalističkim sindikatima. Ona je, kad god je to trebalo, imala konzervativni, pa i reakcionarni odnos prema potlačenim slojevima. Ona nije ustajala protiv eksploatacije i podjermeljivanja, nego je opravdavala klasnu podjelu od koje je i sama dobro živjela. A, od siromašnih tražila je poniznost, pokornost i „davanje

darova“ Crkvi, zauzvrat obećavajući „carstvo nebesko“.

Socijalni program Lava XIII je program koji je odbacivao *liberalizam, slobodu mišljenja i ideju narodnog suvereniteta*. Nastojao da „riješi radničko pitanje“, što je, zapravo, završilo zabranom radničkog učestvovanja u klasnim borbama. Iz papških dokumenata, kao i iz Crkvene prakse, očigledno je da Vatikan još nije htio da prizna princip suvereniteta naroda.

Do industrijske revolucije je osnovno oruđe za rad predstavljao ručni alat kojeg je pokretala ljudska radna snaga. Industrijski fabrički sistem je došao na mjesto ručne proizvodnje čime će se znatno povećati produktivnost rada i proizvodnje, ali i eksploatacija radne snage. Sa industrijskom revolucijom dolazi do snažnih promjena na području rada, proizvodnje i društvenih odnosa. Zahvaljujući razvoju industrijalizacije, u periodu od 1860. do 1900. godine je broj radnika koji je radio u industriji bio veći od broja zaposlenih u poljoprivredi. A, četrdeset godina kasnije će se taj broj radnika zaposlenih u industriji za četiri puta uvećati.

Instaliranje mašina u procese proizvodnje je dovelo do smanjenja cijene rada radničkih najamnina, pojave viška radne snage i otpuštanja radnika. Ljudi su gubili posao, osiromašivali i očajavali. U nezasitoj želji za profitom vlasnici sredstava za proizvodnju će razvijati tehnološke promjene, pojačati mjere, načine i sredstva intenzifikacije radne snage radnika, što će dovesti i

do artikulacije otpora radnih slojeva. Pa, iako je zagovarao korporativnu ideju „klasne saradnje“ i „klasne harmonije“ između rada i kapitala, ipak su se radnici pobunili protiv nesnošljivih uslova rada koje im je kapital nametao. Takozvano „harmonično ujedinjenje“ i „održanje savršene ravnoteže“ o kojoj je Rimokatolička crkva govorila, nikako nisu mogli opstati.

Umjesto lažne idilične semantike o „harmoniji“ među klasama, sa industrijskom revolucijom su došli patnja, bijeda, siromaštvo, bolest i smrt. Radni dan je trajao 16, i više sati. U fabrikama su radila djeca često neprekidno čak i 24 i 36 sati. Bičevima su ih tjerali da rade: siromašni, neishranjeni i bolesni, umirali su i mrtvi „završavali u jarugama i barama“. Prosječni životni vijek francuskih radnika iznosio je 21 godinu, a u Liverpulu samo 15 godina. U Irskoj je od gladi umrlo preko milion ljudi, a dva miliona se iselilo; iz Njemačke je emigriralo 100.000, a poslije 1849. i 250.000 ljudi godišnje. Ljudi su se bunili, ali su hapšeni, maltretirani i ubijani. Policija je bila oslonac religije, a religija policije. Ni Crkva ni pape se nisu usprotivile nesnošljivoj eksploataciji siromašnih, niti su ih zaštitili.

Ljudi su mrzili kapitalizam i mašine jer su im oimali egzistenciju. Pojavljivali su se i spontani protesti uništavanja mašina (*pokret ludista*, 1811-1816; *lionski ustanak tkača*, 1831; *čartistički pokret*, 1838; *ustanak šleskih tkača* 1844), ali to nije bilo dovoljno da se kapitalizam ugrozi.

U takvim izuzetno teškim okolnostima se pojavljuju *klasni sukobi* između radnika i kapitalista, a osnivaju se i radničke partije sa ciljem zaštite interesa radničke klase i usmjeravanja njenog otpora. I, kada je poslije Karla Marksa (*Karl Heinrich Marx*, 1818-1883) i Fridriha Engelsa (*Friedrich Engels*, 1820-1895), socijalistički ativist August Bebel (*Ferdinand August Bebel*, 1840-1913) za crkvu rekao da je „najveći zavod za zaglupljivanje“, a Karl Kaucki (*Karl Kautsky*, 1854-1938), da je „najveća mašina za eksploataciju koju je svijet ikada vidio“, i Crkva se „sjetila“ bijede radničke klase, pa su crkveni velikodostojnici počeli da nastupaju kao „socijalni apostoli“.

Težak položaj radništva u kapitalističkim fabrikama i stanovništva u kapitalističkom društvu doveo je do ispoljavanja radničkog nezadovoljstva i uticao na razvoj manje-više organizovanog radničkog pokreta sindikata i političkih partija. Radnici su dizali ustanke jer su počela sazrijevati gledišta da je za revolucije neophodno izgrađivati političke partije radničke klase, i u tom pogledu su Marks i Engels napisali *Manifest Komunističke partije*.⁹

⁹ Socijalističke ideje imaju dužu tradiciju, a jedna od njih se odnosi na *utopijski socijalizam* - u koji posebno spadaju Tomas Mor (*Thomas More*, 1478-1535), Mably (*Gabriel Bonnot de Mably*, 1709-1785), Sen-Simon (*Claude Henri de Rouvroy, comte de Saint-Simon*, 1760-1825), Šarl Furije (*François Marie Charles Fourier*, 1772-1837) i Robert Oven (*Robert Owen*, 1771-1858). Nezadovoljni postojećim društvenim stanjem, predstavnici utopijskog socijalizma su zamišljali i teorijski koncipirali (pa čak i praktično pokušavali da ostvare

Sve će to uticati na stvaranje radničkih organizacija, tako da će 1863. godine Ferdinand Lasal (*Ferdinand Lassalle*, 1825-1864) osnovati *Opšti njemački radnički savez*; 1864 će se pod vođstvom Karla Marksa osnovati *Internacionalna radnička asocijacija*, a 1869. godine August Bebel i Karl Libkneht (*Karl Paul August Friedrich Liebknecht*, 1871-1919) osnivaju u Francuskoj

svoje teorijske koncepte), projekte idealno zamišljenog i „savršenog“ društva. Ipak, prigovaralo im se da su željeli da pronađu savršeniji društveni sistem kojeg bi nametnuli i zato su ti projekti bili osuđeni na propast. Takođe, prigovaralo im se da nisu u siromaštvu i bijedi vidjeli revolucionarnu snagu koja će moći srušiti postojeće društvo pa su, stoga, nezrelom društvenom stanju odgovarale i nezrele društvene teorije. U tom smislu će Engels reći: „Dok god proletarijat nije dovoljno razvijen da se konstituiše kao klasa, dok god prema tome sama borba proletarijata protiv buržoazije još nema politički karakter, dok god se proizvodne snage u krilu same buržoazije još nisu dovoljno razvile da bi se mogli nazreti materijalni uslovi potrebni za oslobođenje proletarijata i za stvaranje novog društva, dotle su ovi teoretičari samoutopisti koji da bi zadovoljili potrebe ugnjetenih klasa, improviziraju sisteme i traže neku preporođajnu nauku. Ali što dalje istorija napreduje sa čim se i borba proletarijata jasnije ocrta, oni više nemaju potrebe da nauku traže u svojoj glavi, oni treba samo da sebi polože računa o tome šta se zbiva pred njihovim očima i da postanu organ tog zbivanja“ (Engles, 1950: 114, 106-107). Za predstavnike utopijskog socijalizma se isticalo da nisu predstavnici interesa proletarijata koji je tad bio formiran, i u proletarijatu nisu vidjeli nikakvu snagu koja bi bila sposobna da revolucijom promijeni postojeće stanje; oni su zagovarali isključivo upotrebu mirnih sredstava u cilju reformisanja društva. Pa, i pored tih kritika, ipak je njihov značaj što su uvidjeli probleme kapitalističkog načina proizvodnje i što su privatnoj svojini, nepravednoj raspodjeli i eksploataciji vidjeli osnovne probleme kapitalističkog načina društvene proizvodnje.

Socijaldemokratsku radničku partiju. Sve je to uznemirilo ne samo vlasti Evrope, nego i Crkvu.

Prva internacionala (1864-1876) je nastala pod imenom *Međunarodno udruženje radnika* u Londonu. Vrh djelatnosti *Prve Internacionale*, kao i potvrda njenih stavova bila je *Pariska komuna* (1871) koja je potvrdila stav internacionala da oslobođenje radničke klase mora biti djelo samo radničke klase; ona je stvorila prvu radničku državu, u njoj su radnici dobili upravu nad fabrikama, bolnicama i školama; ona je ukinula stajaću vojsku, stvorila komunalno uređenje; bila je to prva radnička revolucija koja je, mada kratko trajala, potvrdila revolucionarnost radničke klase.

Ustanak Pariske komune je slomljen zahvaljujući i pomoći Crkve koja je bacala prokletstvo na učenje i vođe Komune. Kada je, uz pomoć prijekih sudova, izvršeno oko 20.000 smrtnih kazni, a oko 10.000 komunara osuđeno na prinudni rad, robiju i deportacije, Crkva je smatrala da je otklonjena „crvena opasnost“ (Дешнер, I, 2005: 94).

Nakon neuspjeha Komune, koju je ugušila francuska vlada uz pomoć Pruske i Crkve, *Prva internacionala* je bila proganjana, pa je njeno sjedište preneseno u Sjedinjene Američke Države 1872. godine, u državu u kojoj je radnička klasa često organizovala štrajkove (od kojih je najznačajniji onaj 1. maja 1886. godine u Čikagu, koji je završen u krvoproliću, i u čije sjećanje je taj dan proglašen *praznikom rada*), ali ni tamo nije bilo uslova za rad pa je obustavljena njena aktivnost 1876. godine.

Nakon Marksove smrti (1883) Engels će učestvovati u osnivanju i afirmaciji *Druge Internacionale* (1889-1994) čija je ideološka osnova bila marksistička. Ali, i pored pozitivnih tendencija, ipak će u *Drugoj internacionali* doći i do stvaranja revizionističkih i oportunističkih struja. Već izvjesna stabilizacija kapitalizma s kraja XIX vijeka će uticati na formiranje shvatanja da visoko razvijenom kapitalizmu nasilna proleterska revolucija nije nužna. I pored toga, *Druga internacionala* neće prestati postojati sve do 1914. godine. Nakon toga će se pokušati ponovo stvoriti neki novi tip međunarodne radničke asocijacije ali će to biti neefikasno sa stajališta primjene radikalnih socijalističkih ideja.

Tako se pokazalo da je radnička klasa prihvatila marksističku ideju socijalističke revolucije i socijalizma kao društvenog uređenja uspostavljanja socijalnih i političkih jednakosti na temelju postojanja društvenog vlasništva. Socijalizam je upravo nastao kao reakcija na eksploatatorske ekonomske i društvene uslove koje je stvarao industrijski kapitalizam. Socijalističke ideje su postale primamljive novoj rastućoj klasi industrijskih radnika koje su ih prihvatile u želji da će se njihovo stanje bijede, siromaštva i poniženosti promijeniti. Ideja socijalizma je ponuđena kao temeljna alterativa kapitalizmu i, kao takva, je od strane radničke klase bila dobro primljena i prihvaćena, ali od rimokatoličke crkve anatemisana.

Socijalizam je bio utopijski zamišljen kao prelazni oblik „diktature proletarijata“, kao „prelazno

društvo“ od kapitalizma ka komunizmu kao besklasnom društvu bez kapitala, privatne svojine, klasa i države, kao i religije kao „opijuma naroda“. To je bio povod kapitalističkom suprostavljanju socijalističkim idejama i tendencijama. Ali, i crkvenom suprostavljanju bilo kakvoj ideji o ukidanju religije i privatne svojine i uspostavljanju nekog oblika egalitarnog društva.

U takvim okolnostima „otac radničke klase“ i „radnički papa“ 15. maja 1891. godine objavljuje encikliku *Rerum novarum* da, govoreći o pravima i obavezama rada i kapitala, „riješi“ problematično socijalno pitanje. Bio je to papa koji je prije toga govorio o „sekti socijalizma“, „kugi socijalizma“ i slično, a „sada“ se odjednom sjetio radničke sirotinje, bijede i terora nad radništvom da bi ponudio rješenje „socijalnog pitanja“. Enciklika je nazvana „radničkom enciklikom“ a papa „radničkim papom“, što je bila velika obmana namijenjena radničkoj klasi od strane Rimokatoličke crkve (Дешнер, I, 2021: 112).

Prije enciklike *Rerum novarum*, papa Lav XIII će 1884. godine objaviti encikliku *Humanum genus* u kojoj će kritikovati slobodno zidarstvo i masoneriju, vjersku ravnodušnost, odvojenost crkve od države, naturalizam i narodni suverenitet. Takođe, ovom enciklikom će Vatikan potvrditi i svoj antisemitski stav tako što će kritikovati liberalno - jevrejske pisce kao protivnike rimokatoličanstva.

S enciklikom *Rerum novarum* papa Lav XIII će utemeljiti socijalno - političke stavove katoličke

crkve. Ono što je za radnike bio *Manifest komunističke partije*, to je za katolike bila enciklika *Rerum novarum*. Nazvana „socijalnom enciklikom“, stavovi koje su u njoj sadržani bili su duboko konzervativni.

Iako podržava radničko sindikalno organizovanje, enciklika odbacuje dokidanje privatnog vlasništva. Tako će isticati opasnosti od radničkog pokreta tvrdeći da povećanje aktivnosti radničke klase podrazumijeva umanjene značajke tradicionalnih vrijednosti.

S enciklikom *Rerum novarum* Lava XIII, kao i kasnije sa enciklikom *Quadragesimo anno* (1931) pape Pija XI, Vatikan će „radničkom“ i „socijalnom pitanju“ pristupiti tako što će nastojati da svoje socijalno-političko učenje prikaže kao moralno, odnosno etički utemeljeno a „politički neutralno“.

Insistiranje na recipiranju katoličke etike, u ovim kao i drugim enciklikama, izražavalo je snažan metafizički *ethos* „bratimljenja“ nemogućnosti. No, takva reakcionarnost imala je svoj cilj: jačanje vjere u borbi protiv radničke klase i njenih socijalističkih revandikacija. Plediranje na hrišćanskoj toleranciji „*fair play*-a“ i milosrđa bilo je prožeto krajnjom netolerantnošću i licemjerjem.

U vatikanskoj interpretaciji „radničko pitanje“ je „razriješeno“ odbacivanjem socijalističke revolucije te apostrofiranjem uloge Crkve kako u pogledu obezbjeđivanja moralnog preporoda društva, tako i u pogledu ostvarivanja uticaja Crkve i države u posredovanju antagonističkih odnosa između radnika

i poslodavaca. Tako se korporativizam pokazao kao organizacioni oblik ostvarivanja „klasne saradnje“ a uloga države se odnosila na to da štiti i nadgleda „sklad“ i „harmoniju“ među klasama. Uostalom, ta ista ideja je etatistički razrađivana i primjenjivana u fašističkoj Italiji, kao i u nacističkoj Njemačkoj.

Mada je enciklika *Rerum novarum* prozvana „*Magna Charta* radničke klase“ a papa „Ocem radničke klase“, nije teško uvidjeti koliko su, u pogledu opravdanja eksploatacije radništva te apologije postojećem poretku, stavovi „Oca“ bili konzervativni i reakcionarni. A to se vidi i u njegovom odnosu prema socijalistima čije stavove u enciklici *Rerum novarum* oštro kritikuje ističući: „Najprije valja upamtiti, da valja podnositi različite uvjete ljudskog života. Ono što je u građanskom društvu najniže, ne može biti jednako najvišem. Socijalisti, istina, idu za tim (za potpunom jednakošću), ali im je svakako nastojanje uzaludno, jer se protivi samoj naravi stvari... Isto tako neće biti nikada kraja ni ostalim nevoljama na zemlji, jer su zle posljedice grijeha, koje treba podnositi, oštre i tvrde i teške. One prate čovjeka sve do smrti. Ljudska je, dakle, vlastitost trpjeti i patiti. Da ljudi sve pokušaju i urade, neće nikakvom silom i vještinom sasvim iskorijeniti nevolje iz ljudskog društva. Kad neki tvrde, da to mogu polučiti obećavajući bijednom puku život bez boli i čemera, pun mira i neprestalnih raskoši, zasljepljuju ga i varaju. Odatle će proizići zla veća od sadašnjih. Najbolje je promatrati ljudske odnose u onakvom

stanju u kakvom jesu, s nevoljama, kako smo naglasili, tražiti prikladna olakšanje“ (Hrašćanec, 1942: 1-2).

Dakle: „podnositi“, „trpjeti“, „patiti“ u poretku koji je unaprijed projektovan i dat, a kojeg samo treba prihvatiti kao takvog. Kakva utjeha za siromašne i eksploatisane!

U enciklici *Quod apostolici muneris* (1878) pape Lava XIII osuđena je pomisao na nekakav „samovoljni“ *radnički ustanak*, a u enciklici *Rerum novarum* odbacuje se *pravo na štrajk*. Naravno, i *revolucija*, koja je shvaćena kao nešto što remeti „prirodni poredak“ utemeljen na „pravu privatnog vlasništva“. Revolucija je nešto „neprirodno“, decidno tvrdi Pio XI u enciklici *Firmissimam constantiam* (1937). Ono što se u enciklikama govori o pravu i pravdi, zapravo je nastojanje opravdanja i utemeljenja vlasničkog buržoaskog prava. I demokratija je proglašena „zlom hudi“ koja ostavlja mogućnost za opasne „prevrate“, isticao je papa Pio XI u enciklici *Ubi arcano Dei consilio* (1922).

Svakako nije teško zaključiti da katoličanstvo sasvim razumljivo u marksizmu vidi svog velikog neprijatelja te stoga i nastoji da pobije osnovne postavke marksističke teorije. Insistirajući na „vječnim vrijednostima“ Crkva se protivi idejama koje dovode njenu vjersku i svjetovnu poziciju. U svojoj aplogetici spram građanskog društva ona se snažno okretala protiv teorija i pokreta koji joj predstavljaju glavnu opasnost. Nije ih Crkva bez razloga osuđivala. Svakako je u njihovoj radikalnosti

vidjela opasnost koja bi ugrozila njene privilegije. Zato su se takve ideje anatemisale i odbacivale. U enciklici *Qui pluribus* (1846) pape Grgura XVI upravo se osuđuje ideja o ukidanju privatne svojine a 1864. u enciklici *Quanta cura* papa Pio IX osuđuje i radnički pokret.

Rimokatolička crkva smatra da je privatna svojina dio prirodno-pravnog poretka i zato nepovredva. Bog je izvor upravne vlasti a država interveniše u oblasti socijalnih pitanja kako bi ostvarila blagostanje koje se zasniva na redu, disciplini i moralu. Ukoliko se tako ne učini onda dolazi do „krajnje nesreće“.

Socijalno-politička i klerikalna ubjeđenja pape Lava XIII prihvataju i „kasnije“ pape. U enciklici *Quadragesimo anno* (1939) Pio XI ističe da je komunizam „savremeno zlo“ koje je „dužno neizbježno iščeznut pred pojavom božanskog providjenja“. Priroda komunizma je „bezbožna i nepravedna“ a socijalizam „grozan i nečovječan“. Proizlazi da je samo Rimokatolička crkva „pravedna“ i „čovječna“, pa i onda kada je opravdavala kolonijalna osvajnja, „krstaške ratove“, prozelitizam, pokatoličavanja pravoslavnih Slovena i drugih naroda, pohrvaćivanja Srba, i kada je davala podršku fašizmu, frankizmu, nacizmu, ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i drugim reakcionarnim i genocidnim totalitarnim režimima. Bez obzira na to, Crkva decidno ističe da između katolika i socijalista ne može biti dijaloga: katolik ne može biti socijalist. *Roma locuta causa finita!* Kršćani ili komunisti:

tertium non datur! Ili, „ako nisi samnom onda si protiv mene“. U tom smislu će Crkva podsticati građanski rat protiv onih koji zastupaju suprotne ideje.

Za vrijeme djelovanja pape Lava XIII katolička crkva je započela period potpunog prilagođavanja crkve društvenim promjenama.

Nakon enciklike *Rerum novarum* pojavilo se još nekoliko enciklika: Lava XIII (*Graves de comuni re* - 1901) Pija X (*Il fermo proposito* - 1905, *Singulari quodam* - 1912), Pija XI (*Ubi arcano Dei consilio* - 1922, *Non abbiamo bisogno* - 1931).

U njima će raspravljati o socijalno-političkim, duhovnim i kulturnom pitanjima značajnim za njihovo vrijeme, posebno o ulozi katoličke akcije u ostvarenju hrišćanskih principa i interesa na društvenom i političkom području, „klasnoj harmoniji“ između rada (radnika) i kapitala (kapitalista), te otklanjanju klasnih sukoba, o čemu je posebno raspravljao papa Lav XIII u enciklici *Rerum novarum*.

U tom pogledu treba napomenuti da se u crkvi pojavio *modernistički pokret* koji je najprije mobilisao mlade sveštenike u organizacione seljačke saveze i u saveze sa radnicima koji su se suprostavili vlasnicima i koji su svoje učešće u društvenim borbama povelili pod parolom vraćanja proletarijatu njegovog ljudskog dostojanstva.

Prozvani *demokratama* i *modernistima* oni su upravo došli na udar konzervativnim strujama u Rimokatoličkoj crkvi koje su se trudile da ih zatvore

u „katolički geto“. Ipak, modernistički pokret je tada predstavljao najsmjeliji pokušaj da se crkva i religija prilagode modernom svijetu. Osnovi stavovi „modernista“ odnosili su se na odbacivanje srednjovjekovnog pogleda na svijet i anahronih skolastičkih metoda, posmatranje crkvenog učenja sa tačke gledišta evolucije, zahtijevanje provođenja promjena i progresivnih zahvata u crkvi, liberalizaciju naučnog i društvenog života, itd. Poseban izraz katoličke reforme predstavljao je tzv. *amerikanizam*, odnosno pokret nastao s ciljem reformisanja katoličkog duha te pretvaranja pasivnih vrлина hrišćanskog života (pokornosti, ravnodušnosti, izbjegavanja svijeta) u vrline stvaralačke aktivnosti koje se upravo zasnivaju na osjećanjima za pitanja „ovog svijeta“.

Ali, modernistički duh je naišao na snažan i bezobziran konzervativni otpor zvanične crkve. Poznat po tome što je politiku smatrao „nužnim zlom“ ostvarenja rimokatoličke „svjetske vlasti“, ali i koji je zabranio katolicima sudjelovanje u političkom životu, kontroverzni papa Pio X (1835-1914, pontifikat od 1903 - 1914) je definisao *modernizam* kao sintezu svih jeresi koja pronosi anarhističko-rušilačke tendencije crkvenog učenja i discipline. U poslanici *Pascendi Dominici gregis* (1907), Pio X se poziva na riječi Pija IX o „neprijateljima koji podmuklo žele da ljudski progres uvedu u katoličku religiju, kao da sama religija nije božije nego ljudsko djelo, da je nekakva filozofska izmišljotina koja treba da bude usavršavana ljudskim sredstvima“. Tako se

papa Pio X svjesno nadovezivao na politiku pape Pija IX smatrajući da je crkva opsjednuta tvrđava koju po svaku cijenu treba braniti, i tako je ugušenje pokreta modernizma značilo povratak na vrijeme pontifikata Pija IX. Crkva se opet „zatvorila“ u zidine svoga duhovnog geta zauzimajući potpuno neprijateljsku poziciju prema svemu modernom, liberalnom i progresivnom.

Suprostavljajući se slobodi savjesti kao „bezumlju“ (*deliramentum*), te slobodi mišljenja, pape su, poput Grgura XVI, Pija IX, Lava XIII, Pavla VI (*Paulus PP. VI*, 1897- 1978), i drugih papa, zapravo izražavale svoj antimodernistički *credo*.

U vremenu u kojem je riječ „modernista“ gotovo značila isto što i riječ „krivovjerac“, papa Pio X je upravo mislio na protestante, te je u enciklici *Editae saepe* (1910) reformatore protestante nazvao „oholim i buntovnim neprijateljima krsta Hristova“, te „zemaljski nastrojenim ljudima punim moralne razuzdanosti, čiji je Bog trbuh (*quorum Deus venter est*)“. Iako je poznata po „moralizovanju“, Katolička crkva je odbacivala slobodu vjeroispovijesti, savjesti i ljudskih prava. „Vatikanska država, u kojoj katolička crkva kroz svoju centralnu upravu, papu i Apostolsku stolicu vrši svoju misiju istine, pravde i mira... još nije ta vatikanska država, ni u drugoj polovini dvadesetog veka, potpisala Deklaraciju o ljudskim pravima“ (Дешнер, I, 2021: 162; Дешнер, II, 2021: 302).

Posebnu ulogu u artikulaciji vatikanskog socijalnog katolicizma ima enciklika *Quadragesimo anno* (Četrdeset godina), pape Pija XI.

Ova enciklika se pojavila 1937. godine, upravo onda kada je bila već izražena snažna svjetska ekonomska kriza, kada su se na političkoj sceni pojavili mnogi reakcionarni, nedemokratski režimi, kada su bili prisutni mnogi politički nemiri i socijalni stresovi u svijetu. Osnovne teze na kojima se zasnivala poruka enciklike nadovezivale su se na teze koje su iznijete u enciklici *Rerum novarum* Lava XIII, a odnosile su se, prije svega, na intenciju obnove društvenog poretka na principima jevanđelja, na opravdanje postojanja privatne svojine i diferenciranog odnosa između rada i kapitala, te na afirmaciju uloge države u pogledu regulisanja klasnih odnosa. Njen sadržaj istovremeno je predstavljao oštru kritiku liberalizma, socijalizma, komunizma i boljševizma.

Doista, treba napomenuti da enciklike *Rerum novarum* Lava XIII i enciklika *Quadragesimo anno* pape Pija XI, koja je objavljena nakon četrdeset godina od objavljivanja enciklike *Rerum novarum*, nisu jedine koje su izražavale vatikanske socijalno-političke stavove, ali i da su u tom periodu svakako i najznačajnije.

Sa encilikom *Rerum novarum* je u izrazitom pogledu započeo, a sa enciklikom *Quadragesimo anno*, nastavljen duh vatikanskog klerikalizma, odnosno vatikanskog *socijalnog katolicizma*, koji je sa svoje strane uticao na pripremanje povoljnog

terena za ono što će se dogoditi u Italiji u vrijeme fašizma. Pogledajmo, stoga, na još neke momente koji izražavaju konzervativni stav Vatikana prema nekim društvenim pitanjima, određenim problemima, modernim društvenim pokretima i njihovim ideologijama.

U mnogim papskim enciklikama, kao i u stavovima Katoličke crkve, *kapitalizam* je shvaćen kao „prirodni poredak“, kao *ordre natural*. Naravno, to je klasni stav Vatikana čiji je cilj učvršćenje kapitalizma pa, prema tome, i održavanje sopstvenih privilegija. A, on i jeste evidentan u odnosu prema *privatnom vlasništvu*.

Iako u enciklikama ima i nekih manjih razlika u socijalno-političkim gledištima, ipak provejeva identično organističko-naturalističko shvatanje privatne svojine. U socijalno-političkoj koncepciji katoličke crkve kategorija privatne svojine zauzima posebno mjesto.¹⁰

Privatna svojina je tretirana kao „prirodni zakon“ i „prirodni poredak“, a pravo na privatnu svojinu kao „prirodno pravo“.

S obzirom da se privatna svojina shvata kao „prirodno pravo“, a ne i kao proizvod određenih društvenih odnosa, razumljivo je da Crkva opravdava eksploataciju rada i ustaje protiv nastojanja da se

¹⁰ Ovaj stav je gotovo na identičan način prisutan i u kasnijim enciklikama, kao što je to, na primjer, enciklika *Mater et magistra* iz 1961. godine pape Jovana XXIII (*Papa Ioannes Vicesimus Tertius*, 1881 – 1963), gdje piše: „Privatno vlasništvo, i nad sredstvima za proizvodnju, prirodno je pravo koje država ne može ukinuti“.

privatna svojina ukine. To će govoriti i druge pape, pa i papa Jovan Pavle II, koji će, gotovo vijek nakon objavljivanja enciklike *Rerum novarum*, u enciklici *Sollicitudo rei socialis* (1987) reći da je pravo na privatnu svojinu „važće i nužno“.

Ukidanje privatne svojine je po Lavu XIII „bjelodana nepravda“ jer „ko nema vlasništva dobara, nadoknađuje ih radom“. Upravo, Lav XIII je protiv socijalista koji hoće da izvrše socijalizaciju vlasništva što je „nepravedno“ jer „unosí nered u čítav društveni poredak“ i „mijenjaju nadležnosti i dužnosti države“. Slične stavove o privatnoj svojini (koji svoje čvršće korijene vuku iz enciklike *Qui pluribus* pape Grgura XVI iz 1846. godine, tj. iz vremena snaženja radničkih socijalističkih ideja kao i *Saveza komunista* i *Manifesta*), iznijeće i Pio XI u enciklici *Quadragesimo anno*, enciklici koja će se pojaviti u vremenskom i pristornom okviru fašističke Italije. U njoj Pio XI decidno ističe da je „pravo na privatnu vlast dodijeljeno od prirode, tojest od Stvaraoca“ i da, stoga, treba „da se poštiva određeni poredak“. On upozorava na opasnosti „umanjivanja individualnog karaktera vlasništva tako da faktički dođe do njegova uništenja“. Bio je protiv ograničavanja ili ukidanja privatnog vlasništva te se kritički i osvrtao na teze prema kojima „se pravo svojine umanjuje ili gubi samim zlim upotrebljavanjem“. Privatno vlasništvo „mora uvijek ostati netaknuto“ a pravo privatnog vlasništva „nepovredivo“. Država može intervenisati ali „ne ukida privatne posjede, nego ih osigurava, ne slabi

privatno vlasništvo, nego ga učvršćuje“. Kako je društveni poredak „prirodno“ utvrđen pa, prema tome, i nepromjenljiv, razumljivo je katoličko ubjeđenje „pomirenja“. Ništa se ne može promijeniti a ljudski je „pomiriti se“ s postojećim te „trpiti i patiti“. Konačno, „po nauci Božjoj siromaštvo nije sramota“ - ističe se u enciklici *Rerum novarum* koja će, kao i drugi vatikanski socijalno - politički dokumenti, opravdavati klasnu podjelu kao „prirodnu“ i od „Boga datu“ podjelu.

Opravdanje klasne podjele se temelji na organicističkom shvatanju „prirodno“ utemeljenih razlika. U enciklici *Rerum novarum* Lava XIII se ističe da „po prirodi u ljudima postoje velike razlike: ne posjedaju svi istu darovitost i marljivost, istu krepost i snagu - iz tih neizbježnih razlika nastaju nužne razlike u društvenim položajima“. Tako se pokazuje da je ovo organicističko-naturalistička koncepcija, koju zastupa katoličanstvo, a koju je još Aristotel iznio u svojoj *Politici*, govoreći o robu i robovlasniku kao „po prirodi“ slobodnoj individui.

Kao što postoje „prirodne“, tako egzistiraju i „društvene“ razlike između osoba. U skladu sa „redom“ kojeg je uspostavio Bog kao transcendentni „subjekt“, utemeljuju se u ljudskom društvu i razlike između „vladara i podanika, poslodavaca i proletera, bogatih i siromašnih, plemića i plebejaca“, ističe Pio XI. Nužne su razlike između kapitala i rada kao što je nužno i njihovo postojanje, smatra Lav XIII.

Ali, iako je u socijalno-političkoj koncepciji katoličke crkve jasno prisutan apologetski odnos

prema *klasnoj podjeli*, ipak je evidentno i suprostavljanje ideji *klasne borbe*. Katoličanstvo prizna postojanje klasnih protivriječnosti, ali ne i njihovu artikulaciju u obliku klasne borbe. Ono ističe nemogućnost prevazilaženja klasnih protivriječnosti putem klasne borbe pledirajući na njihovoj neutralnosti i pacifikaciji. U enciklici *Rerum novarum* Lav XIII ne insistira na otklanjanju klasnih razlika nego na otklanjanju *klasnih borbi* preko korporativističkog mehanizma uspostavljanja „klasne saradnje“, „klasnog mira“ i „klasne harmonije“. U enciklici *Ubi arcano Dei consilio* (1922) papa Pio XI najplastičnije izražava katolički strah i odbojnost prema klasnoj borbi kada kaže da klasna borba „prijeti čovječanstvu kao najveće zlo i smrtonosna zaraza“ jer „izjeda sve vitalne snage“ društva.

Insistiranjem na „saradnji“ među klasama, enciklike ne samo da negiraju princip klasne borbe, nego nastoje i da odvoje čovjekovu kritičku svijest od realnih društvenih problema. Pod papinim uticajem formiraće se i *Partito popolare* (*Narodna partija*) koje će nastojati da politički realizuje teorijske koncepte katoličke crkve. A, to upravo i jeste izraz njenih klerikalističkih tendencija.

S obzirom da katolička crkva ne opravdava artikulaciju klasne borbe, razumljivo je da insistira na *harmoniji* i *saradnji* među klasama. To se ističe u mnogim enciklikama: *Graves de comuni re* (1901) pape Lava XIII, *Il fermo proposito* (1905) i *Singulari quodam* (1912) Pija X, *Ubi arcano Dei consilio*

(1922) Pija XI, a naročito u pomenutim enciklikama *Rerum novarum* i *Qadragesimo anno*.

Takozvana „saradnja“ među klasama je predmet brige i pape Pija XI kao i Pija XII. Upravo, Pio XII (1876-1958, pontifikat, od 1939 do 1958. godine) decidno ističe da klasnu mržnju treba zamijeniti „ljubavlju i milošću“ a da bi se to ostvarilo neophodno je, prije svega, da radnička klasa bude disciplinovana. A disciplinu, naravno, provode i obezbjeđuju Crkva i država, svaka na svoj način. Crkva, disperzijom „meke moći“, a država primjenom „tvrde moći“.

U enciklici *Qadragesimo anno* papa Pio XI ističe da se pomoću države i društvenih organizacija ostvaruje „klasna saradnja“ i „harmonija“ klasnih interesa, dok u enciklici *Rerum novarum* papa Lav XIII tvrdi da država raspolaže legitimitetom ispoljavanje *sile* ukoliko radnici i poslodavci ne izvršavaju svoje dužnosti i uopšte ukoliko se narušava korporativna „klasna saradnja“.

Korporativizam je, prema tome, logična anticipacija i konsekvencija teorijskih stavova katoličke crkve. Njime se željelo sačuvati socijalno-političko biće kapitalizma i sama privatna svojina. Korporativizam i korporativna organizacija društva postaju institucionalni mehanizmi ostvarenja nametnute „solidarnosti“, o kojoj su pisali Lav XIII, Pio XI i Pio XII što će, posebno doći do izražaja u fašističkoj Italiji kao i, na određeni način, u nacističkoj Njemačkoj.

Korporacije su profesionalne organizacije u kojima se nalaze i „solidarno“ saraduju radnici i kapitalisti. Njihov osnovni cilj se odnosio na uređenje odnosa u cilju održanja poretka, odnosno „brižno njegovanje složenog rada svih struka posvećenog opštem dobru država“. Kada se radnici i poslodavci ne mogu složiti u zajedničkim pitanjima, onda interveniše – korporativna država.

Dakle, jasno je da je korporativističko ostvarenje tzv. „saradnje“ među klasama tendiralo otklanjanju klasnog sukoba. Plediranje na „klasnom miru“ isključivalo je artikulaciju klasne borbe i klasnih antagonizama. Pacifikacijom sukoba gušen je pokret radničke klase a „radničko pitanje“ je „razriješeno“ korporativistički obezbijeđenom daljnjom reprodukcijom eksploatacije rada. Upravo, ovo i jeste značajna dodirna tačka *katoličanstva* i *fašizma*, tačka u kojoj su se papske ideje slijevale u amalgamsku praksu fašizma. Iako je sa realizacijom ideje korporativizma fašizam imao određene probleme, ipak je nastojao da se ona u cjelini provede isticanjem značaja „nacionalne solidarnosti“ i „pomirenja“. Korporativni sistem je u svojoj suštini bio populistički koncept zamjene parlamentarne demokratije korporativnim tijelima koja su bila sastavljena od države, poslodavaca i radnika. U okviru svog ekonomskog dirižizma, država je bila glavni posrednik koji je donosio izvršne odluke u odnosima između rada i kapitala, radnika i kapitalista.

Tako je korporativizam predstavljao suštinski izraz postojanja ne samo socijalne doktrine Rimokatoličke crkve, nego i fašističke totalitarne države koja je tendirala ka apsolutnoj kontroli svih društvenih institucija. Konačno, država i jeste, kako je pisalo u *La Carta del Lavoro* (24.4.1927) „najdragocjeniji i najefikasniji instrument za očuvanje interesa nacije“. Doista, prema socijalno-političkoj koncepciji katoličke crkve, radnici imaju pravo na poboljšavanje svog ekonomskog položaja „zakonskim sredstvima, razumom i pravdom“, ali ne i pravo da „prevrnu red koji je uspostavilo božje providenje“, smatra Lav XIII. Otuda negativni stavovi prema klasnoj borbi koja može dovesti do socijalnih potresa, i negativan odnos prema radničkim sindikatima koji zagovaraju koncept klasne borbe i revolucije. Ne „klasna borba“, nego „klasna saradnja“ – osnovni je stav socijalnog katolicizma.

*

*

*

*

Rimske pape su uvijek nastojale da stvore neku vrstu teokratije i cezarizma, odnosno nastojale su da raspolažu ne samo duhovnom, nego i svjetovnom vlašću, kao i da djeluju na socijalnom području. I zato je često papocezariistička i socijalna orijentacija Rimokatoličke crkve dolazila u sukob sa svjetovnim vladarima.

U nastojanju da zagospodari „svjetovnim“, ili da na njega utiče, Rimokatolička crkva je manifestovala svoj socijalni klerikalizam. Njeno učenje proizlazi iz religijske doktrine prema kojoj Crkva nije samo nasljednik, već i organizator ovozemaljskog života njenih vjernika. Tako se katolička religija pokazuje i kao socijalna ideologija čiji je cilj stvaranje *Civitas Dei* i *svjetske katoličke imperije*, čime se jasno pokazuje kao *ecclesia militans*.

LITERATURA

- Baraklaf, Dž. (2021). *Srednjovekovno papstvo*, Nova Varoš: Blum izdavaštvo.
- Cooper, R. (2002). „The Liberal Imperialism“, *The London Observer*, 7.4.
- Dedijer, V. (1987). *Vatikan i Jasenovac*, Beograd: Rad.
- Деретић, Ј. П., Антић, Д. П. (2017). *Древна историја Срба и Руса, Доба хришћанства*, четврта књига, Београд: Ганеша клуб.
- Дешнер, К. (2021). *Политика римских папа у 20. веку*, књ. I, Београд: Catena mundi.
- Дешнер, К. (2021). *Политика римских папа у 20. веку*, књ. II, Београд: Catena mundi.
- Димитријевић, В. (2010). *Мала књига велике мржње. Речник србофобије*, Горњи Милановац: Лио.
- Droa, R-P. (2010). *Zapad objašnjen svima*, Beograd: Georoetika izdavaštvo.
- Екмечић, М. (2007). *Дуго кретање између клања и орања: историја Срба у Новом веку 1492-1992*, Београд: Завод за уџбенике.
- Екмечић, М. (1996). *Сусрет цивилизација и српски однос према Европи*, Нови Сад: Фонд за помоћ Србима „Тома Максимовић“.
- Eminesku, M. (2000). *Istočno pitanje*, Beograd: Oktoih.
- Engels, F. (1950). *Razvitak socijalizma od utopije do nauke*; u Marks, K., Engels, F. *Izabrana dela*, Beograd: Kultura, Beograd.

- Фергусон, Н. (2013). *Цивилизација: шест убиствених апликација за моћ Запада*, Београд: Службени гласник.
- Filipović, V. (1982). *Filozofija Renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Ganzer, D. (2021). *Imperija SAD: beskrupulozna svetska sila*, Beograd: Laguna.
- Грујић, М. Р. (2020). *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Београд: Catena mundi.
- Хамилтон, М. (2003). *Социологија религије: теоријски и упоредни приступ*, Београд: CLIО.
- Haris, M. (1995). *Krave, svinje, ratovi i veštice (zagonetke kulture)*, Novi Sad: Svetovi.
- Хазони, Ј. (2021). *Врлина национализма*, Београд: CLIО.
- Hol, K. T. (2017). *Istorija sveta*, Beograd: Laguna.
- Horkheimer, M., Adorno, T. (1974). *Dijalektika prosvjetiteljstva*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Храшћанес, Р. (1942). (Prir.). *Socijalni katolicizam*, Zagreb.
- Ковачевић, Б. (2025). *Англосаксонска геополитика антисрпства*, Вања Лука: Европски defendологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
- Ковачевић, Б. (1998). *Антонио Грамши*, Бања Лука: НУБ Петар Кочић.

- Kovačević, B. (2023). *Čovjekov rat protiv prirode*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
- Ковачевић, Б. (1994). *Фашизам*, Бања Лука: НУБ Петар Кочић.
- Kovačević, B. (1986). *Gramsci i marksizam (Konceptija hegemonije Antonija Gramscija)*, Banja Luka: Glas.
- Ковачевић, Б. (2024). *Запад vs Русија*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
- Kovačević, B. (2025). *Novi fašizam*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
- Ковачевић, Б. (2024а). *Политика дезинтеграција као инструмент геополитике, у: Међународне интеграције као инструмент геополитике*, Зборник научних радова са међународне конференције одржане 25. и 26. новембра 2024 године у Београду (приредили: Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић), Београд: Институт за политичке студије.
- Kovačević, B. (1984). „Radničko pitanje“ u enciklikama „Rerum novarum“ i „Quadragesimo anno“, *Lica*, Sarajevo, br. 1-2-3.
- Ковачевич, Б. (2025). „Римокатолическая церковь как *ecclesia militans*“, у: *ВЫЗОВЫ*

православию от митрополита семашко до наших дней: материалы международной научной конференции XVII Чтения памяти митрополита Литовского и Виленского Иосифа (Семашко, 1798-1868) / [редактор Зоран Милошевич, Даяна Лазаревич]. - Белград: Институт политических исследований; Жировичи; Минск: Синодальная историческая комиссия белорусской Православной Церкви: Минская Духовная семинария: Минская Духовная академия: Центр евразийских исследований Филиала РГСУ.

- Ковачевић, Б. (1993). „Степинац и геноцид над Србима“, у: Ненадић, М., Поплашен, Н., Ковачевић, Б. *Западни Срби – политика и рат*, Сарајево: Просвета; Сомбор: Информативни центар.
- Kovačević, B. (2020). *Totalitarizam*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
- Kovačević, B. (2004). *Zašto je papa dolazio (u Banjaluku)*, Banja Luka: Pravni fakultet – Centar za publikacije.
- Krämer, K. (2022). *Osam najvećih razlika katolika i protestanata* Доступно на: <https://www.dw.com/bs/osam-najve%C4%87ih-razlika-izme%C4%91u-katolika-i-protestanata/a-60326431> Очитано: 22.2.2025.
- Kreč, D., Kračfeld, R. (1976). *Elementi psihologije*, Beograd: Naučna knjiga.

- Krestić, V. (2009). *Dosije o genezi genocida nad Srbima u NDH*, Novi Sad: Prometej.
- Крестић, В. (2017). „Председница Хрватске не говори истину“, Политика, Београд, 19.1.
- Латиновић, Г., Ожеговић, Н. (2022). *Хрватски злочин над Србима у руднику Раковац и селима Дракулић, Шарговац и Мотике код Бања Луке 7. фебруара 1942*, Бања Лука: Србско сабрање „Баштионик“.
- Лазић, М. М. (2011). *Крсташки рат Независне Државе Хрватске*, Друго допуњено издање, Београд: Стари Бановци; Бања Лука: Ризница духовног блага.
- Лиз, М. (1994). *Силовање Србије*, Београд: Народна књига „Алфа“.
- Luis, B. R. (2011). *Mračna istorija papa: poroci, ubistva i korupcija u Vatikanu*, Sarajevo: Mladinska knjiga.
- Mikecin, V. (1969). „Pogledi na temeljne stavove katoličke socijalno-političke doktrine“, u: *Religija i društvo*, zbornik, Zagreb: Stvarnost.
- Miladinović, I. (2015) *Zašto Marks i Engels nisu voleli Srbe*. Доступно на: <https://www.politika.rs/sr/clanak/244698/Zasto-o-Marks-i-Engels-nisu-voleli-Srbe> Очитано: 12.10.2018.
- Милошевић, З. (2008). *Куповина државе: есеји о страначкој корупцији, тржишту лојалности у медијима и евроскептицизму*, Београд: Институт за политичке студије.
- Милошевич, З., Лазаревич, Д. (2025). Ред. *Геноцид славјанских народа в XX веке*,

- Сборник (Редакторы издания Зоран Милошевич, Даяна Лазаревич), Београд: Институт политических исследований.
- Милошевић, З., Лазаревић, Д. (2025). Прир. *Геноцид над словенским народима у XX веку*, зборник (Приређивачи: Зоран Милошевић, Дајана Лазаревић), Београд: Институт за политичке студије.
 - Митровић, Ј. (1992). „Ко су ти Срби католици“, *Књижевне новине*, бр. 853, 1. децембар.
 - Novak, V. (1948). *Magnum crimen: pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Beograd: Nova knjiga.
 - Novak, V. (2019). *Magnum crimen: Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Део 1, Београд: Catena mundi.
 - Novak, V. (2019). *Magnum crimen: Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Део 2. Београд: Catena mundi.
 - Петровић, Р., Бабић, Д. (2024). *Злочини западне цивилизације*, Београд: CATENA MUNDI.
 - Petrović, V. R. (1990). *Zavera protiv Srba*, Beograd: Književno-izdavačka zadruga „Dositej“.
 - Rajt, R. (2007). *Kratka istorija napretka*, Beograd: Geopoetika.
 - Senjobos, Š. (2013). *Uporedna istorija evropskih naroda*, Beograd: Dereta.
 - Starčević, A. (1995). „Pisma iz Magjarolacah“, u: *Djela dra Ante Starčevića*, 6, Zagreb.

- Starčević, A. (1894). „Nekolike uspomene“, u: *Djela dra Ante Starčevića: Znanstveno-političke razprave*, knjiga III.
- Stor, E. (1989). *Ljudska agresivnost*, Beograd: Nolit.
- Суботић, М. (2008). *Српско питање данас*, Београд: Институт за политичке студије.
- Тадић, Љ. (1989). „О пријатељству и мржњи“, у: *Филозофија и друштво*, Зборник радова, II, Београд: Центар за филозофију и друштвену теорију; Институт друштвених наука Универзитета у Београду.
- Умељић. В. (2018). *Балкански гамбит Ватикана*, Београд: Catena mundi.
- Van Doren, Ch. L. (2005). *Povijest znanja: prošlost, sadašnjost i budućnost*, Zagreb: Mozaik knjiga.
- Vrcan, S. (1986). *Od krize religije k religiji krize*, Zagreb: Školska knjiga.
- Zin, H. (2004). *Istorijski ogledi o američkoj demokratiji*, Novi Sad: Svetovi.

BRACO KOVAČEVIĆ
BORBENO KATOLIČANSTVO

Izdavač:
EVROPSKI DEFENDOLOGIJA CENTAR
Banja Luka

Recenzenti:
Prof. dr Zoran Milošević
Prof. dr Jovan B. Dušanić

Grafička priprema:
Dragomir Vuleta

Štampa:
BIRO.KIP d.o.o. Banja Luka

Tiraž:
100

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

272

КОВАЧЕВИЋ, Брацо, 1952-

Borbena katoličanstvo / Braco Kovačević. - Banja Luka :
Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska,
socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja,
2025 (Banja Luka : Biro.kip). - 163 стр. ; 22 cm

Тираж 100. - Библиографија: стр. 157-163.

ISBN 978-99976-043-1-6

COBISS.RS-ID 142703105



9 1 7 8 9 9 9 7 1 6 0 4 3 1 6